

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ ΧΡΙ
ΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕ
ΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ

ΕΤΟΣ ©

ΑΘΗΝΑΙ ΜΑΡΤΙΟΣ 1946

ΑΡΙΘ. 55.

Στέφανου Κύρη

Μία καινούργια 'Ημέρα.

ΠΡΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥΣ. ΜΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗ

Α'

Και τώρα, καιρός να στραφῆ ἡ στή-
λη αὐτὴ πρὸς τοὺς πιστοὺς. Ἐκείνους,
ποὺ νοιώθουν μέσα τους τὴ δύναμη τῆς
Πίστεως, τὴ γαλήνη ποὺ δίνει ὁ στα-
θερὸς προσανατολισμὸς τῆς χριστιανι-
κῆς ζωῆς, μιᾶς ζωῆς τόσο περισσότερο
ασάλευτης, ὅσο φοβερώτεροι εἶναι οἱ
σεισμοὶ ποὺ ἀναταράζουν τὸν σύγχρο-
νο ἄνθρωπο. Πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ,
μ' ὅλες τὶς ἐλλείψεις, τὶς ἀδυναμίες, τὶς
ἀκούσιες ἀσυνέπειες, τὶς πτώσεις, ὅμως
ἔχουν χαράξει τὴν πορεία τους πάνω
στὸ θεῖο δρόμο καὶ ἔχουν δοκιμάσει τὴ
θεῖα μυστικὴ χαρὰ καὶ τὴν ἐμπρακτὴ
ἀκόμα καρποφορία τῆς εὐτυχίας, τῆς
εὐτυχίας ποὺ δίνει ἡ Πίστις. Σ' αὐτοὺς
τοὺς ἀνθρώπους θὰ στραφῆ τώρα τού-
τη ἡ στήλη γιὰ ν' ἀπευθῆναι καὶ σ' αὐ-
τούς—στ' ὄνομα τοῦ πεντασήμενου λα-
οῦ ποὺ εἶδαμε στὸ περασμένο ἄστρο—
τὴν κοιτικὴ τῆς καὶ τὸ καταγροῶν τῆς.

Ἐνα σωτήριο κῆμα αὐτοκρατικῆς
περνάει, ἄλλως τε, σ' ὅλες τὶς γῶνες
τοῦ κόσμου τῆς χριστιανοσύνης. Ὁ ταπει-
νὸς αὐτοέλεγχος, ἀλάθητο δείγμα τῆς
ἀληθινῆς δύναμης, αἰώνια ἐγγύηση τῆς
γνησιότητος στὸν χριστιανικὸ χαρακτή-
ρα, ἀκούεται πάλι, σ' ὅλον τὸν χριστια-
νικὸ κόσμον, σὰν φωνὴ ποὺ φέρνει τὸν
καθαρὸ καὶ μ' αὐτὸν τὸ λυτρωμὸ καὶ
τὴν χαρὰ. (*) Καὶ ἔχει στὴν ἐποχὴ μας

τοῦτος ὁ σωτήριος αὐτοέλεγχος γιὰ εἰδι-
κότερη ἐκδήλωση τὸ ἐρώτημα: Μήπως
ἀρὰ γε, γιὰ τὸ σημερινὸ φοβερὸ κατάν-
τημα τῆς ἀνθρωπότητος, εἶμαστε υπεύ-
θυνοι καὶ ἡμεῖς οἱ Χριστιανοί;

Ἄν εἶμαστε υπεύθυνοι! Καὶ πῶς
εἶναι δυνατό νὰ μὴν εἶμαστε; Πῶς νὰ
μὴν εἶναι υπεύθυνοι γιὰ τὸ κατάντημα
τῆς σύγχρονης κοινωνίας, ἐξέλιξις ποὺ
προορισμὸ ἔχουν νὰ εἶναι φῶς καὶ κα-
τεύθυνση καὶ πνευματικὴ καθοδήγηση
τῆς κοινωνίας αὐτῆς; Πῶς ὁ βόγγος τοῦ
περασμένου ἀνθρώπου, πῶς τὸ παράπονο
τοῦ πεντασήμενου λαοῦ, νὰ μὴν ἔχουν τὸν
ἀντιπάλον τοὺς στὴν συνείδηση τοῦ χρι-
στιανοῦ; Ἡ γαλήνη, ἡ εἰρήνη, ἡ εὐτυ-
χία τοῦ χριστιανοῦ, δὲν εἶναι ἡ ἐγω-
κεντρικὴ ἀπάθεια τοῦ στοιχείου. Βάσις
ἔχει τὴν ἀγάπην, καὶ ἡ ἀγάπη νοιώθει
μέσα της δυνατὰ τὴν εὐθύνην. Χωρὶς
τὸ στοιχεῖο τῆς εὐθύνης ποὺ νοιώθει
ὁ χριστιανὸς γιὰ τὴν κατάστασιν τῶν
συνανθρώπων του, ἡ εἰρήνη ποὺ ἔχει
μέσα του δὲν θὰ ἦταν τοῦ Χριστοῦ ἡ
εἰρήνη. Θάταν μιὰ αὐταπάτη τοῦ ἀνθρώ-
που, ποὺ κλείνεται στὸν ἑαυτό του γιὰ νὰ
ξεγλήσῃ τὸν ἑαυτό του. Ἡ συναίσθησις
τῆς εὐθύνης, ἡ ἀνησυχία τῆς ἀγάπης, ἡ
αἰσθησις αὐτοκρατικῆς ποὺ ἐμπνέει ὁ σω-
τήριος πόνος δίνουν τὴν κοινωνικὴ ἀ-
ξιοποίηση τῆς πίστεως ποὺ νοιώθει μέ-
σα του ὁ χριστιανός. Καὶ τὴν ἀξιοποί-
ηση αὐτὴν περιμένει ἡ κοινωνία, ἀποζη-
τᾷ ὁ πεντασήμενος λαός.

(*) Εἶναι πλοῖασις ἡ σχετικὴ βιβλιογρα-
φία χριστιανικῆς αὐτοκρατικῆς. Θὰ ἀναφε-
ρῶ τὸ τελευταῖον σχετικὸ βιβλίον τοῦ Ὀλ-
λανδοῦ W. A. Visser 't Hooft, «ἡ ἀδύο-

τητα καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς Ἐκκλησίας». (Σὲ
Ἑλληνικὴ ἔκδοσις: The Wretchedness and
Greatness of the Church).

B'.

Μὰ ὑπάρχουν, ἀλήθεια, χριστιανοὶ σήμερα; Ὑπάρχουν ἄνθρωποι, ὄχι τέλει βέβαια, ἄνθρωποι κα' αὐτοὶ μὲ τ' ἀνθρώπινα, μὰ, πάντως, ἄνθρωποι, ποὺ σοβαρὰ πιστεύουν καὶ στὰ σοβαρὰ θέλουν νάχουν τὴ χριστιανικὴ πίστη ὁδηγὸ στὴ ζωὴ τους;

Ἄν ὑπάρχουν! Μὰ γυρίστε λοιπὸν τὰ βλέμματα καὶ δῆτε τί γίνεται! Τὸ ἀδιαχώρητο στὶς ἐκκλησίες, ὅπου γίνεται κήρυγμα, τὶς μυριάδες στὰ Κατηχητικά, τὸ στοίχιωμα στὶς χριστιανικὲς συνάξεις, τὴν ἀπίστευτὴ κυκλοφορία τοῦ χριστιανικοῦ ἐντόπου, τόσα ἄλλα! Ὅλες αὐτὲς οἱ ἐκδηλώσεις δείχνουν χιλιάδες, μυριάδες ἀνθρώπων τοῦ 1946, καὶ γέρον, μὰ πρὸ πάντων νέων, καὶ ἀπλοϊκῶν ἀνθρώπων μὰ καὶ ἀνθρώπων ποὺ ἔχουν ἡγετικὴ θέση στὴ διανόηση τοῦ τόπου, ἀνθρώπων μὲ χριστιανικὲς οικογενειακὲς παραδόσεις, μὰ καὶ νέων ποὺ ἀντιμετωπίζουν κάθε μέρα φοβερὸ πόλεμο μὲ τὸ σπῆτι τους ἐξ αἰτίας τοῦ Χριστιανισμοῦ τους. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, γιὰ νὰ μετέχουν μὲ τέτοιο ζῆλο καὶ θυσία (ἄλλοτε μικρὴ, ἄλλοτε μεγάλη, μὰ πάντα μὲ κάποια θυσία) στὴ χριστιανικὴ ζωὴ τοῦ τόπου, θὰ πῆ πὼς ἔχουν καὶ τι μέσα τους.

Ἐ, λοιπὸν, αὐτὸ τὸ θεῖο, εὐεργετικὸ, χαρούμενο, δυνατό «κάτι» γιατί δὲν τὸ βλέπει ἡ κοινωνία; Ποῦ εἶναι, μέσα σὲ τούτην τὴν κοινωνία, ἡ εὐεργετικὴ δράση τῶν μυριάδων αὐτῶν; Ποῦ ἡ ἐξυψωτικὴ ἐπιρροή τους μέσα στὸν σημερινὸ κόσμο; Πὼς νοιώθει ἡ κοινωνία, ἡ σημερινὴ δυστυχισμένη, χρεωκοπημένη, ἀποτυχημένη κοινωνία, ὅτι ὑπάρχουν χριστιανοὶ ἀνάμεσὸ τους;

Βέβαια, ἡ ἀπάντηση ὑπάρχει! Τὸν ζωντανὸ Χριστιανισμό, καὶ μέσα στὴν σημερινὴ κοινωνία, τὸν βλέπουν... ὅσοι ἔχουν μάτια ποὺ βλέπουν τέτοιες πνευ-

ματικὲς πραγματικότητες. Ὅσοι δὲν ἔχουν... Τὸν ἥλιο, ποὺ εἶναι ἥλιος, γιὰ νὰ τὸν δῆς πρέπει νάχης μᾶτι τέτοιο ποὺ νὰ βλέπῃ τὸν ἥλιο. «Οὐ γὰρ ἂν πώποτε εἶδεν ὀφθαλμὸς ἥλιον, ἠλιοειδῆς μὴ γενόμενος», ἔλεγεν ὁ Πλωτῖνος. Καὶ αὐτό, ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε νεοπλατωνικὴ ἔννοια, εἶναι μιὰ μεγάλη ἀλήθεια. Μιά συγγένεια πνευματικὴ χρειάζεται γιὰ νὰ δῆς τὸ χριστιανικὸ φῶς, ὅπου ὑπάρχει καὶ ὅπου λάμπει. Πὼς νὰ δῆ ὁ σύγχρονος ἀρρωστημένος ἄνθρωπος, πὼς νὰ νοιώσῃ τὴν πνευματικὴ ζωὴ, ὅσο κα' ἂν ἐκδηλώνεται;

Μὰ, πάλι, μήπως αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἀδυναμία, εἶναι μιὰ ἐκδήλωση τῆς ἀρρώστειας, ποὺ κάνει συμπαθέστερο τὸν ἀρρωστο, καὶ μεγαλώνει τὴν εὐθύνη τοῦ χριστιανοῦ, σὰν ἀγωγὸ ὑγείας μέσα στὴν κοινωνία;

Γ'.

Ἄς ἀφήσωμε, λοιπὸν, τὴν εὐθύνη τῆς ἀποστατημένης κοινωνίας. Ἄρρωστη εἶναι, τσακισμένη ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ἀδισταμίνωση, προδομένη ἀπὸ τὴν λιποταξία, τὴν χρεωκοπία τῶν «πνευματικῶν ὁδηγητῶν» (τὸ εἶδαμε στὸ προηγούμενο ἄρθρο) τὸ πνευματικὸ ὄπτικὸ τῆς νεῖρο ἔχει ἀδυνατίσει. Ἄς πάρωμε—εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ πάρωμε—τὴν εὐθύνη τοῦ χριστιανοῦ, εὐθύνη, ποὺ πρωταρχικὴ βάση τῆς ἔχει τούτῃ ἀκριβῶς τὴ διαπίστωση: Πὼς στὴ μεγάλη μᾶσα τῶν χριστιανῶν δὲν εἶναι σὲ ἀρκετὸ βαθμὸ ἡ ἐπίγνωσις τῆς εὐθύνης αὐτῆς. Τῆς εὐθύνης τῶν χριστιανῶν γιὰ τὴν πνευματικὴ τροφοδοσία τῆς κοινωνίας, ποὺ μέσα σ' αὐτὴν ζοῦν.

Δὲν φαίνεται, ἀλήθεια, νάχῃ καλὰ καταλάβει ὁ σημερινὸς χριστιανός, πὼς δὲν εἶναι χριστιανός, ἀμα δὲν εἶναι ὅπως τὸν θέλει ὁ Χριστός. Ὅχι ἐγωιστικὰ σκεπασμένος κάτω ἀπὸ τὸν «μόδιον», ἀλλὰ φῶς, ποὺ φέγγει σ' ὅλους «ἐν

τῆ οἰκίᾳ, στὸ περιβάλλον του, στὴν κοινωνία, ἅμα δὲν εἶναι προσέξιμ ὄχι χώρια, ἀλλὰ μὲ σ α στὸ σύνολο τοῦ ζυμариоῦ. Μιά ἀμυντικὴ στάση, ὄχι ἀνεξήγητη ἄλλως τε, μὲρὸς στὴ βρωμιὰ πού βροῖσκειται στὸν κόσμο, ἔφερε κάποια σύγχυση ἀνάμεσα σὲ δυὸ πράγματα, πού εἶναι ὁλότελα ξεχωριστά. Ἔτσι δὲν εἶναι μέσα στὸν νοῦ τοῦ σύγχρονου χριστιανοῦ ὅσο πρέπει ξεκάθαρη ἡ διαφορὰ πού χωρίζει ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ τὴ δουλικὴ συμμόρφωση στὴν παραστρατημένη κοινωνία καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ τὴν κοινωνικὴ ἰσχύα πού πρέπει νάχη ὁ χριστιανός, σὰν ἐνεργητικὴ δύναμη, πού χρεός της ἔχει νὰ ἐκδηλώνεται μὲ σ α στὴν κοινωνία. Ἔτσι οἱ χριστιανοὶ κρύβονται ἐπὶ τὸν μῦθον. Καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι Χριστιανισμός. Εἶναι, ἀνεπίγνωτη ἔστω καὶ ἄδολη, ἐσεξήγητη ἴσως ἀκόμα, μὰ ὅμως ἄ ρ ν η σ η. Εἶναι ἔγκλημα. Ἔγκλημα γιὰ τὸν Χριστιανισμό. Τὸν ἐμποδίζει νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἀποστολὴ του. Ἔγκλημα γιὰ τὴν κοινωνία. Τῆς κόβει τὸ φῶς.

Μὰ εἶναι καὶ κάτι ἄλλο: Μιά πα ρ ε ξ η γ η μ ἔ ν η, κακὰ τοποθετημένη ταπείνωση. Ἐκφραση τοῦ ἀληθινοῦ μεγαλείου, στολίδι τῆς χριστιανικῆς ψυχῆς, ἀτίμητη ἀξία πολιτισμοῦ ἢ χριστιανικῆς ταπείνωσης, παίρνει καμμιὰ φορὰ—ὄχι ἀνεξήγητο καὶ αὐτὸ—μιὰν ἐκδήλωση ἀντίθετη στὸ ἀληθινὸ νόημά της. Ἀπὸ ταπείνωση τοῦ πιστοῦ, γίνεται ταπείνωση τῆς Πίστεως, ὑποβίβασις καὶ μείωση τῆς ἀξίας τῆς Πίστεως. Προβάλλει καὶ ἐκεῖ πού τὸν λόγος ἔχει ἡ καύχησι, ὄχι στὸ ἐγὼ μας μὰ στὴ δύναμη τοῦ Σταυροῦ. Μιά τέτοια παρανόησις τῆς ταπείνωσης, φέρνει σὲ μιὰ μαζεμένη, ταπεινόσχημη, φοβισμένη κάπως καὶ παθητικὴ στάσις ἀέναντι στὸν ἄρρωστο ἄνθρωπο, πού, ἴσα-ἴσα, ἔχει ἀπόλυτη ἀνάγκη, βλέποντας τὸν χριστιανό, νὰ νιώθῃ τὴν δύναμη, τὴν

πεποιθήσις στὸ γερὸ θεμέλιωμα τῆς ζωῆς, τὸν σωτήριο ἔλεγχο, τὴν λυτρώτρα ἐράβδος ἀκόμα. Ἔτσι καὶ αὐτὴ ἡ παρεξηγημένη ταπείνωση γίνεται σύμμαχος στὴν ἀνοησι, αἰτία καὶ αὐτὴ γιὰ τὸν σύγχρονον πνευματικὸν λιμό.

Ἄς ἀναφέρωμε ἀκόμα καὶ ἓνα τελευταῖο: Εἶναι ἡ ἔ λ λ ε ι ψ η ἄ γ ω ν ι σ τ ι κ οῦ π ν ε ὑ μ α τ ο ς, μαχητικότηας, στὸν χριστιανό. Κι' ἐδῶ παρανόησις. Τὸ ὑποχωρητικὸ, εἰρηρικὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανοῦ, σ' ὅτι ἀφορᾷ τὰ ἐγωιστικὰ του συμφέροντα, τὸ μεταφέρωμε καὶ στὸ ἔργο τοῦ Λυτρωμοῦ. Κι' ὅμως τὸ ἔργο αὐτὸ δὲν γίνεται γιὰ τὸν ἑαυτὸν μας, εἶναι ἔργο ἀγάπης. Κι' ἡ ἀγάπη εἶναι μαχητικὴ, ἀγωνιστικὴ, ἀδιάλλακτη, ἂν θέλετε, στὸ ἔργο της. Ὁ χριστιανός γιὰ τὸν δὲν εἶναι λιγώτερο, μὰ περισσότερο ἐπίμονος καὶ ἀλύγιτος ἀπὸ τὸν μὴ χριστιανό, ὅταν πρόκειται νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν θεραπεία του, νικῶντας τὴν δυστροπία τοῦ ἄρρωστοῦ, ἢ τις δυσχέρειες πού προβάλλει τὸ περιβάλλον στὴν θεραπεία. Γιατὶ αὐτὸ θὰ ἰσχύσῃ μόνο γιὰ τὴν ἰατρικὴν τοῦ σώματος;

Δ'.

Ἡ θεραπεία τῆς κοινωνίας εἶναι ἀγώνας. Ἐπίμονος, σκληρὸς, κουραστικός, ἐξαντλητικὸς ἀκόμα ἀγώνας. Δὲν γίνεται, βέβαια, ὁ ἀγώνας αὐτὸς ὅπως οἱ ἀγῶνες τῶν ἔθνων καὶ οἱ πολιτικὲς διαμάχες. Δὲν εἶναι ἀγώνας γιὰ τὴν ἐπικράτησι, εἶναι τῆς ἀγάπης ἀγώνας. Μὰ τῆς ἀγάπης, πού ξέρει νὰ θυσιάζεται, νὰ κοπιᾷ, νὰ ἐπιμένῃ, νὰ ἐνοχλῇ, νὰ δυσχεραστῇ ἀκόμα, πάλι ὅπως ὁ γιὰ τὸν πολλὸν φορὸς δυσχεραστῆ τὸν ἄρρωστο του, πάντα ἀπὸ ἀγάπην. Ἡ ἀντίθετη νοσοτροπία, πού ὀδηγεῖ στὸ νὰ τάχομε μ' ὅλους καλά, νὰ μὴ δυσχεραστοῦμε κανένα καὶ νὰ μὴ χαλάμε τὸ χουζοῦρι μας, δὲν εἶναι Χριστιανισμός.

Θά μπορούσαμε νά προχωρήσουμε. Δέν είναι ανάγκη, γιά τήν ώρα. Ἡ βασιική σκέψη μᾶς φτάνει: Τό ἄφηνιστικὸ σάλπισμα, πού οἱ χριστιανοὶ σαλπίζουσι στὴν κοινωνία, πρέπει νά τὸ ἀκούσῃ καὶ οἱ ἴδιοι γιά τὸν ἑαυτὸ τους. Στὸ κήρυγμα τῆς στρουφῆς, τῆς μετάνοιας, ὁ χριστιανὸς δέν εἶναι μόνο κήρυκας. Εἶναι καὶ ἀκροατῆς. Καὶ οἱ χριστιανοὶ πρέπει νά μετανοήσῃ, νά ἐπιστρέψῃ. Νά ἐπιστρέψῃ στὴν συνείδηση τῆς τεραστίας ἐθύνῃς τους γιά τὸν Λυτρωτὴ τῆς σύγχρονης ἀνθρωπότητος. Καὶ νά ἐπιστρέψῃ στὴν ἀγωνιστικὴν του θέση.

Καὶ μάλιστα ἡ ἐπιστροφή αὐτῆ τῶν χριστιανῶν πρέπει νά εἶναι ἡ πρώτη ἀπὸ ὅλες. Οἱ χριστιανοὶ πρέπει νά γίνῃ οἱ πρωτοπόροι τῆς ἐπιστροφῆς. Χωρὶς νά ἐπαναπαύον-

ται στὴν «οἰμολογία τῶν χειλέων», στὰ λόγια—τὰ πολλὰ λόγια, καμμιὰ φορὰ—στὰ φύλλα τῆς συκῆς πού ἐξήρανε ὁ Κύριος, νά φέρουν τοὺς καρπὸς πού ἀποζητᾷ ὁ πνευματικὸς πεινασμένος θημερινὸς ἀνθρωπος. Ν' ἀφήσῃ, ἀκόμα, τὴν παθητικὴν στάση, τὴν ἄτολη φυγὴ ἀπὸ τὸν στίβο τοῦ ἀγῶνα τους. Μέσα στὴν κοινωνία, ἀγωνιστὲς τῆς ἀγάπης, μὲ ολοκληρωτικὴ συνέπεια καὶ αὐτοθυσία, ν' ἀνασκουμπωθοῦν ὅλοι, χωρὶς καμμιὰν ἐξαιρέση, στὸ ναυαγιστικὸ ἔργο γιά τὴν ἀνθρωπότητα.

Καιρὸς, παιά, νά βγοῦν οἱ χριστιανοὶ ἀπὸ τὸν μῦθον.

Καιρὸς παιά νά νοιώσῃ ἡ κοινωνία, ἡ δυστυχημένη, ἡ ναυαγισμένη κοινωνία πού βγαίνει ἀπὸ τοῦτον τὸν πόλεμο, ὅτι ὑπάρχουν χριστιανοὶ μέσα της.

Καιρὸς, παιά, νά μιλήσῃ, μὲ τὴν εὐεργετικὴν του δράση, καὶ οἱ χριστιανοὶ.

Π. ΜΕΛΙΤΗΣ

ΜΑΖΙ ΘΑ ΠΕΡΠΑΤΗΣΟΥΜΕ

Στ' ἀδέρφια μου πού ἀγωνίζονται γιά τὴν ἀναδημιουργία τῆς Ἑλλάδας.

Μαζί θά περπατήσουμε χέρι μὲ χέρι
 στὸ δρόμο τοῦτον πού στὴ θέωση θά μᾶς φέρῃ.
 Μαζί θά περπατήσουμε χειμῶνες καλοκαίρια,
 καὶ στῆς γαλήνης τίς στιγμές καὶ στ' ἀγριο-
 [καίρια.

Ἄ δρόμος ἀνηφορικὸς καὶ δύσκολος ὁ τόπος,
 μὰ σὰν μονοιάζῃ ἀδέρφοι καὶ ἀντάμα ξε-
 [κίνανε,
 ἴσως ὁ δρόμος γίνεται καὶ ἀνάλαφρος ὁ κόπος.

Μαζί θά περπατήσουμε σ' αὐτὸν τὸ δρόμο,
 πού τὸν περπάτησ' ὁ Χριστὸς μὲ τὸ σταυρὸ
 [στὸν ὄμο.

Μέσα στὰ βᾶθη τοῦ εἶναι μᾶς ζηλότυπα ἄς
 ἢ προσαγῆ του: [κλειστή
 ὁ λόγος του ὁ λυτρωτικὸς καθάριος ν' ἀκουσθῆ
 σ' ὅλη τῆ γῆ του.

Ἄ θειρισμὸς εἶναι πολλὸς καὶ εἶναι λευκὲς οἱ
 [χῶρες
 ἀπ' τίς ψυχὰς πού ὠρίμασαν στῆς ἀγωνίας τίς
 [ῶρες.

Ἄ θειρισμὸς εἶναι πολλὸς καὶ ἔμεις εἴμαστε λίγοι,
 καὶ ἄλλοί μιν στὸ θειριστῆ πού ἀπ' τῆ δουλειά
 [θὰ φύγῃ.

Μαζί θά περπατήσουμε χέρι μὲ χέρι
 στὸ δρόμο πού φεγγεβολᾷ τῆς Βηθλεὲμ τ' ἀ-
 [στέρη.

Μὲ μιὰ ψυχῆ, μὲ μιὰ καρδιά, τὴν ἴδια γνώμη,
 τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ πιστοὶ οἰκονόμοι,
 ν' ἀντλοῦμε ἀπ' τὴν ἐνότητα τῆ δύναμὶ μᾶς,
 γιά νά προσφέρουμε σ' Αὐτὸν θεοῖα δεκτῆ
 καὶ τὴν ψυχῆ καὶ τὸ κορμί μᾶς.

Κύριε, πὸ δρίσκεσαι μαζί μὲ δυὸ καὶ τρεῖς,
 πού στ' ὄνομά σου εἶν' ἀβροισμένοι,
 στείλε τὴν ἀρρητῆ δροσιά τῆς εὐλογίας σου
 στὴ διψασμένη μᾶς ψυχῆ πού περιμένει.
 Δόσε στοὺς δούλους σου τὸ πνεῦμα σου,
 καθὼς στοὺς μαθητὲς σου τῆρας στείλει,
 καὶ ἄς ὀδηγῆ τὰ εἰρημὰ μᾶς στὸ δικό σου θέ-
 [λημα

ἢ πύρινη τοῦ φωτισμοῦ σου στήλη.
 Χάλαψε τὴν ἐνότητά μᾶς ἀκατάλυτη,
 μὲ ἀγάπη καὶ ταπεινώση,
 καὶ ἄς εἶναι πάντα οἱς ψυχὰς μᾶς ἀδουστη
 δικῆ σου εἰρήνη καὶ πνευματικῆ εὐφροσύνη.

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

ΠΗΓΕΣ ΕΜΠΝΕΥΣΕΩΣ ΣΤΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

(ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΜΠΑΧ)

Όταν έρχεται κανείς σε μιάν όποια-δήποτε έπαφή με την προσωπικότητα του Ι. Σ. Μπάχ, είτε με τη μελέτη, είτε με την άκράστη των έργων του, δεν μπορεί να μή θυμηθή τον χαρακτηρισμό του Μπετόβεν, που παρομοίαζε τον Μπάχ με μιάν άπέραντη θάλασσα. Την δημιουργική αυτή προσωπικότητα, μιá από τις μεγαλύτερες της ιστορίας της τέχνης, την ακατάδολητη αυτή μεγαλοφυΐα, και τον όκεανό της μουσικής αυτής δημιουργίας, θά ήταν πολύ άφελές να σκεφθή κανείς να την κλείσει στα στενά όρια ενός τόσο μικρού άρθρου, τη στιγμή που γενεές όλόκληρες καλλιτεχνών, έπί έξα όλόκληρο σχεδόν αιώνα, αγωνίζονται να την συλλάβουν και να την έρμηνεύσουν, χωρίς ακόμα να τό έχουν ολοκληρωτικά κατορθώσει.

Γι' αυτό τό λόγο, εκείνο που θέλωμε εδώ να τονίσουμε είναι μιá μονάχα άποψη του καλλιτέχνη και ανθρώπου Μπάχ που, αν και σημαντικώτατη, δεν τονίζεται ποτέ άρκετά από τους μελετητές και κριτικούς του έργου του. Την άποψη του χριστιανού Μπάχ, που όλόκληρη την έμπνευσή του άντλησε από την χριστιανική αντίληψη της τέχνης, και που την τέχνη του έθεσε στην υπηρεσία των συγχρόνων του και που γι' αυτό άκριβώς τό λόγο εξακολουθεί ακόμα και σήμερα διακόσια όλόκληρα χρόνια μετά τό θάνατό του, να αποτελεί μιάν όλοένα και πύο καρποφόρα πηγή δημιουργικής δυνάμειος γιά όλους τους

πραγματικούς καλλιτέχνες.

Ό Μπάχ έζησε από τό 1685 έως τό 1750. Από πολύ νωρίς έδειξε την εξαίρετική του κλίση γιά τη μουσική, και λίγο άργότερα άκολούθησε όριστικά τό επάγγελμα του μουσικού. Σε διάφορες πόλεις εξάσκησε ό Μπάχ την τέχνη του, γιά να καταλήξη τελικά στη Λειψία, όπου και έμεινε στη θέση του «κάντορος» στην εκεί σχολή του Άγ. Θωμά, έως την εποχή του θανάτου του. Η έξωτερική του εμφάνιση, αλλά και ή βλη του ψυχρόσυνθεση μιás τον έμφανίζουν έντελώς διαφορετικό και ξένο προς τον μοντέρνο τύπο του καλλιτέχνη, με τις κοσμοπολιτικές τάσεις και την άρριδιστική, γερμάτη περιπέτεια και κατά κανόνα διεφθαρμένη ζωή. Ξένος έντελώς προς κάθε καλλιτεχνική πόττα, ήταν ό τύπος του άπλου και άγαθοό ανθρώπου καθώς και του ένάρτετου και σεμνού οικογενειάρχη. Η σύζυγός του Άννα Μαγδαληνή σε ένα μικρό της βιβλιόρακι περιγράφει, με τη θέρμη της συζυγικής αγάπης συνδυασμένης με βαθύτατο θαυμασμό γιά τη μεγάλη φυσιογνωμία του Μπάχ, την συγκινητική ιστορία της καθημερινής ζωής του μεγάλου καλλιτέχνη που, μέσα στο θερμό του οικογενειακό περιβάλλον, έδρισκε τις άπαραίτητες προϋποθέσεις ψυχικής γαλήνης γιά να γράφη τις άθάνατες συνθέσεις του, χωρίς ούτε και ό ίδιος να ύποψιάζεται τό μεγαλείο τους. Η αυτόδιαφήμιση, και ή προσπάθεια γιά

καλλιτεχνική επικράτηση του ήταν άγνωστες, αν μάλιστα συγκρίνει κανείς την άφαντη ζωή του με τους άρχοντες που διεξήγαγε ο σύγχρονός του μεγάλος συνθέτης, ο Χαίντελ στα μεγαλύτερα μουσικά και θεατρικά κέντρα της Ευρώπης. Κι' όμως, όσο άσημη υπήρξε η ζωή του, τόσο τό έργο του έδωσε στον κόσμο την εικόνα της μεγαλοφυΐας του.

*

Τύπος δημιουργικού ανθρώπου, γεμάτος εργατικότητα και άκαμπτη θέληση, ο Μπάχ είναι υποδειγματικός για την άρμονία με την όποια βρίσκονται μέσα στο καλλιτεχνικό του έργο συννωμένα τό στοιχείο του προσκαίρου και του αιώσιου, για τή συγχώνευση μέσα σέ μία θαυμαστή ένότητα τής δημιουργικής του καλλιτεχνικής προσπάθειας και τής βαθιάς χριστιανικής πίστης του.

Αυτή ή χριστιανική πίστη έδινε τήν κατευθυντήρια γραμμή σ' όλο τό έργο του Μπάχ. Αυτή τον έσπρωξε και πρός τήν εκκλησιαστική μουσική. Η θέλησή του και τό ιδανικό του, ήταν τό νά δημιουργήν τή λατρεία και νά εξυψώνη τους άκροατές του. Βέβαια έγραφε και κοσμικές συνθέσεις που κατέχουν άλλως τε εξαιρετική θέση στη μουσική φιλοσοφία. Μά αυτές γράφονται για καθαρά τεχνικούς λόγους (όπως λ. χ. τό *clavicin bien temperé* που συνετέθη για νά διδάξη τους μαθητές του διδασκάλου, νά χρησιμοποιούν όλες τις τονικότητες) και αποτελούν για τό μεγάλο συνθέτη μάλλον ένα ξεκούρασμα, μία ανάπαυλα για τή δημιουργική του σκέψη.

Τό χορικό (choral) και ή φούγκα αποτελούν τους δυό πόλους γύρω από τους όποιους στρέφεται δλόκληρος ο κόσμος τής μουσικής του Μπάχ. Τό χορικό, στο όποιο βρίσκει τήν ρίζα της όλης ή καλλιτεχνική δημιουργία του, αποτελούσε από πολλά χρόνια πριν τήν πιό

άγνή και πρωταρχική μουσική έκφραση τής λαϊκής ψυχής. Αποτελούσε έναν από τους πρώτους τρόπους συμμετοχής δλοκλήρου του πλήθους των πιστών στη λατρεία, που άργότερα καταργήθηκε με τήν εμφάνιση του γρηγοριανού μέλους. Πολύ πριν από τον Μπάχ τό χορικό αρχίζει νά ξαναθίξη. Διακόσια χρόνια νωρίτερα βρίσκεται κώλας σέ μία θαυμαστή άκμή, για νά πάρη μία ιδιαίτερη ανάπτυξη στους χρόνους που επαικολούθησαν τον τριακονταετή πόλεμο. Η θρησκεία είχε μείνει τότε ή μόνη άξία που έστακε ακλόνητη και αποτελούσε τό καταφύγιο και τής ποιήσεως. Στα χορικά έδρισκε ο λαός παρηγοριά, και αυτά τά ίδια χορικά, αντλώντας έτσι τό καλλιτεχνικό τους ύλικό από πηγές ανεξαντλήτων θησαυρών που φθάνουν έως τον 11ο αιώνα του μεσαιώνος, χρησιμοποιεί και ο Μπάχ, αποκαλύπτοντας τήν άφθαστη όμορφότητα και τήν συγκινητική, εμπνευσμένη από τό πνεύμα τής Βίβλου ποιησή τους, κάτω από τήν πιό θαυμαστή καλλιτεχνική μορφή. Τό χορικό προσφέρει στην τεραστία παραγωγική δύναμη του καλλιτέχνη, πάντοτε καινούργιες καρποφόρες συγκινήσεις και δίνει στην τολμηρή του φαντασία μίαν όρμη που σβύνει και χάνεται σέ πλάτη και σέ κόσμους, από τους όποιους τό βάρος του γένιου έχει εξαφανιστή. Ανάμεσα στις άπλες μελωδίες των χορικών βρίσκονται άστραφτερά μπριγιάντια όπως τό μυστικό χορικό «Στολίσου ψυχή αγαπημένη» για τό όποιο ο Schumann γράφει ότι μοιάζει νά ξαναδίνη στη ψυχή τή χαμένη πίστη και έλπίδα.

Από τή συνένωση του χορικού με τό μοττέτο προέκυψε ή καντάτα, ένα από τά χαρακτηριστικότερα είδη τής θρησκευτικής μουσικής του Μπάχ, που κατόπιν εξέλισσεται, παίρνοντας μίαν άνάλογη ένταση, στις μεγαλειώδεις συν-

θέσεις των Παθών. Σ' αυτές ή «άρια», γραμμένη από τον Μπάχ κατά την Ιταλική ακόμη τεχντροπία, εκφράζει πάλι τις υποκειμενικές ψυχικές καταστάσεις, κάτω από το έσωτερικό φως της πνευματικότητας.

Από το άλλο μέρος, η φούγκα, τρόπος εκφράσεως που ανήκει στην απόλυτη ή αντικειμενική μουσική, γίνεται στα χέρια του Μπάχ ένα εξαιρετικό καλλιτεχνικό έργο. Ήταν λάθος, που η φούγκα (φυγή) θεωρήθηκε από πολλούς σαν μια απλή, ξερή επίδειξη μουσικής ακροβασίας. Με την αρχιτεκτονική διάταξη των στοιχείων της και με την συνολική ήχητική της έντυπωση, αποτελούσε το πολυφωνικό αυτό είδος αληθινή φυγή από τον κόσμο του γηίνου και της αισθητής πραγματικότητας προς τον αρμονικό κόσμο των υπερυλικών αξιών. «Με τη σύνθεση της φούγκας» γράφει ο Korté «οι τότε συνθέτες δεν έλυναν μουσικές προβληματικές πράξεις ούτε θεωρητικά προβλήματα, παρά εδούθιζαν με φόβο το πιστό βλέμμα τους στην γειμάτη έννοια παγκόσμια τάξη». Και εδώ ο Μπάχ δείχνεται ανυπέροχτος στην απόφυγή μιας μάταιης επίδειξης τεχνικής, δίνοντας στα έργα του μια τελειότητα και εκφραστικότητα, που εξακολουθούσαν σχεδόν το κεφάλαιο αυτό της πολυφωνικής αναπτύξεως. Στην μουσική αυτή ανήκουν και δύο από τα τελευταία άριστουργήματα του διδασκάλου ή «μουσική προσφορά» και η μνημειώδης «Τέχνη της φούγκας» έργο γιγάντιο που αποκορυφώνει και συμβολίζει ολόκληρη την απόλυτη μουσική του Μπάχ. Στην αντικειμενική αυτή τέχνη, μέσα στους νόμους της αρμονίας και της αντιστίξεως, αντικατοπτρίζεται ή μεταφυσική τάξη του κόσμου, και ή μουσική γίνεται με αυτό τον τρόπο ή γλώσσα που δίνει συγκεκριμένη εξωτερική μορφή στην αρμονία του Παντός.

*

Η πίστη στην αιώνια αυτή τάξη, νοστροπία και αρμονία, που μέσα στο πλαίσιο της περιλαμβάνει και τον άνθρωπο και που αποδέλεπε σε έναν αιώνιο, μεγάλο σκοπό, εξηγεί και τη δυνατή, σε μεταφυσικό βάθος στηριζόμενη αισιοδοξία, που διακρίνει τα έργα του Μπάχ. Αυτή αποκλείει από το έργο του κάθε μαύρη τραγικότητα. Το έργο του μεγάλου διδασκάλου δεν σχίζεται από τις όψεις εκείνες αντιθέσεις και αντινομίες, ούτε συνταράζεται από τις μεγάλες έσωτερικές καταγριδες που χαρακτηρίζουν το έργο ενός Μπατόδεν.

Δεν πρέπει όμως από το άλλο μέρος να νομίσουμε ότι ο Μπάχ είχε μια σχετική αντίληψη της ζωής, ή ότι δεν ήταν σε θέση να αντιληφθή τις δραματικές αντιθέσεις που προκαλούν ο πόνος, και ιδίως το ήθικο κακό. Αισθάνονταν τούναντιον βαθύτατα το ανθρώπινο δράμα και ιδίως την ανάγκη του λυτρωμού, που αποτελεί ένα κεντρικότατο σημείο της δημιουργίας του και που ζωγράφισε με μεγάλη δύναμη σε πολλές από τις καντάτες του. Έτσι λ. χ. στην περίφημη καντάτα αρ. 55, ή δύναμη του κακού φτάνει να επιβάλλη στην ψυχή μίαν αληθινή εξουθένωση. «Ποτέ άλλοτε, γράφει ο Arnold Schering, ούτε στον Πάρσιφαλ του Βάγκνερ δεν εκφράστηκε ή ανθρώπινη απαξία και ή ανάγκη του λυτρωμού με τόσο φλογερό πάθος». Μά ή χριστιανική πίστη κλείνοντας μέσα της τη μόνη δυνατότητα να ικανοποιηθή τη βαθύτατη αυτή ανάγκη της ψυχής, πραγματοποιεί και στο έργο του Μπάχ την άρση των αντιθέσεων σε μίαν ανώτερη πνευματική ένότητα. Αφαιρεί από τον πόνο τη τραγική μορφή του, δίνοντάς του περιεχόμενο δημιουργικό, εξασφαλίζει στην τέχνη του μίαν ακατάλυτη έσωτερική ισορροπία, μίαν αναφαίρετη γαλήνη,

καὶ δίνει τὸ πανηγυρικό καὶ χαρούμενο ἐκεῖνο ὄψος, ποὺ τὴν σφραγίδα του φέρουν τόσες συνθέσεις τοῦ μεγάλου μουσουργοῦ.

Ἔτσι βρῆκε τὸ 1750 τὸν μεγάλο αὐτὸ καλλιτέχνη ἢ ὄρα τοῦ θανάτου. Παρ' ὅλον ὅτι τὸν τελευταῖο χρόνο τῆς ζωῆς του δοκιμάστηκε σκληρὰ μὲ τὴν πλήρη ἀπόβλεια τῆς δράσεώς του, ἡ πίστη του ἔμεινε ἀκλόνητη. Μέσα στὸ πυκνὸ πωματικὸ σκοτάδι καὶ τοὺς πόνους τῆς ἀρρώστειας ὁ Μπάχ, γεμάτος ἀπὸ τὸ θεῖο ἐσωτερικὸ φῶς, συνεχίζει τὴ μουσικὴ δημιουργία. Ὑπαγορεύει στὸ γαμπρὸ του τὸ τελευταῖο του χορικό «Μπροστὰ στὸ θρόνο Σου θὰ ἔλθω», σύνθεση μιᾶς ἐξαθλομένης καθαρότητος καὶ παρηγορίας καὶ ἐλπίδας ποὺ προβάλλει φωτεινὴ μέσα ἀπ' τὸ σκοτεινὸ φόντο τοῦ θανάτου. Ἔτσι πέρασε ὁ Μπάχ, γεμάτος εὐρήνη καὶ εὐγνωμοσύνη (καὶ ἀφοῦ πρῶτα τοῦ δόθηκε λίγες μέρες πρὶν νὰ ξαναδῇ τὸ φῶς τῶν ματιῶν του), στὸν κόσμο τῆς αἰωνιότητος ποὺ τραγουδεῖται μὲ τοὺς ἀθάνατους ἤχους του σὲ δλόκληρη τὴ ζωὴ του.

*

Ἡ καλλιτεχνικὴ καὶ μουσικὴ κληρονομία ποὺ ἄφισε ὁ Μπάχ στὴν ἀνθρωπότητα εἶναι ἀλγθινὰ τεράστια. Ἐξαντλεῖ τὸ πολυφωνικὸ στυλ, ἐλότιστα σχεδόν, ἀγκαλιάζοντας ταυτόχρονα καὶ ὅλες τὶς δυνατότητες τοῦ καινούργιου ὁμοφώνου στυλ. Κλείνει μέσα τῆς καὶ συνθέτει σὲ ἓνα ἀνυπερέδλητο σύνολο ὅλες τὶς τάσεις καὶ τὶς ἀναζητήσεις μιᾶς σχεδὸν χιλιετίας. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ ἀποτελεῖ ὁ Μπάχ ἓνα μοναδικὸ παράδειγμα στὴν ἱστορία τῆς τέχνης. Ἡ ἀπερίγραπτη τέχνη του, στεφάνωμα τῶν σχέσεων τῆς μουσικῆς καὶ τῆς θρησκείας, γεμάτη ἐσωτερικὴ ἔνταση καὶ ὀξυτάτη ἀντίληψη τῶν ἀρμονικῶν μορφῶν, τὸν ἀνέδειξε ἰσάζιο τοῦ Μπετόβεν ποὺ πρῶ-

τος τοῦ εἶχε ἀπονεύσει τὸν τίτλο τοῦ «πατριάρχῃ τῆς ἀρμονίας». Θεωρεῖται σήμερα ὡς ἀρχὴ καὶ τέλος κάθε μουσικῆς, ὡς ὁ ἥρωας ἐνὸς ἀτελείωτου κατορθώματος.

Μὰ ἡ ἀναγνώριση αὐτῆ τῆς ἀξίας τοῦ Μπάχ ἔργησε πάρα πολύ. Ἐκατὸ ἐλόκληρα χρόνια, κατὰ ἓνα τρόπο πρωτοφανῆ γιὰ ἄλλο καλλιτεχνικὸ ἔργο, τὸ δικό του ἔργο ἔμεινε θαμμένο, λησμονημένο, τελείως ἀγνωστο. Ὁ αἰῶνας τοῦ ὀρθολογισμοῦ, ποὺ διαδέχτηκε τὰ χρόνια τοῦ Μπάχ, στάθηκε ἐλότιστα ἀνίκανος νὰ κατανοήσῃ τὴ γλώσσα τῆς ἀπόλυτης μουσικῆς του, καθὼς καὶ τὴ βαθθεῖα ποίηση τῶν ἀρχαίων ὕμνων καὶ τῆς ἐπάνω σ' αὐτὸ τὸ βάθρο στηριγμένης ὑποκειμενικῆς τέχνης του. «Ἔτσι οἱ καντάτες, τὰ Πάθη, καὶ τὰ χορικά γιὰ ἐκκλησιαστικὸ ὄργανο, συμμερίζονται τὴν ἐξορία τῆς ἀρχαίας πνευματικῆς ποιήσεως». Καὶ ἐντελῶς ἐπιγραμματικὰ ἐκφράζεται ἐπάνω στὸ ζήτημα αὐτὸ ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους μουσικοσυνθέτες τοῦ αἰῶνος μας, ποὺ θεωρεῖται καὶ ὡς ὁ διάδοχος καὶ συνεχιστῆς τῆς τέχνης τοῦ Μπάχ, ὁ Μάξ Ρέγκερ, λέγοντας ὅτι «τὸ γεγονός ὅτι ὁ Μπάχ ἔμεινε γιὰ τόσο καιρὸ παραγνωρισμένος ἀποτελεῖ τὸ μεγαλύτερο στίγμα γιὰ τὴν «κριτικὴ σοφία» τοῦ δεκάτου ὀγδόου καὶ τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος».

Μὰ αὐτὸ τὸν τρόπο ὑποδέχτηκε ὁ «αἰῶνας τῶν φώτων» μὴν ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες μορφές τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης. Μόλις τὸ 1851 καὶ μετὰ ἀπὸ ἥρωϊκοὺς ἀγῶνες τοῦ Mendelssohn καὶ τοῦ Schumann, ἰδρύθηκε ἡ «ἐταιρεία Μπάχ» γιὰ τὴν πλήρη ἐκδοσὴ καὶ διάδοσὴ τῆς μουσικῆς αὐτῆς κληρονομίας. Καὶ τώρα ἀκόμα, παρ' ὅλο ποὺ εἶναι γενικὴ ἡ ἀναγνώριση τοῦ ἔργου τοῦ Μπάχ, ἐκδηλώνονται, ἐδῶ κι' ἐκεῖ, οἱ μουσικῆς ἀντιλήψεις μερικῶν «ἐλευθέρων» τάχα πνευμάτων, ποὺ εἶναι ἀνίκανοι νὰ ἀντι-

ληφθούν τους απέραντους φωτεινούς όριζόντες που ή πίστη ανοίγει, και θεωρούν ανελεύθερη την τέχνη που ύπηραται τον άνθρωπο και τον ανεβάζει στη σφαίρα του ούρανού.

Μά τώρα, αυτές οι αντιλήψεις φεύγουν. Σιγά-σιγά, μά σταθερά, γίνεται ή στροφή προς τις πνευματικές αξίες κι άρχίζουμε να αντιμετώπιζουμε την τέχνη σαν πνευματική προσφορά, τον καλλιτέχνη σαν πνευματικό δημιουργό. Γίνεται δεκτό από ολοένα και εύρύτερους κύκλους, ότι ή τέχνη, μακριά από το να είναι ελεύθερη να φλυαρή ή και να δηλητηριάσει την ανθρώπινη ψυχή, βρίσκει την πλήρη της άνοηση μόνον όταν

μπαίνει στην ύψηρεσία των ύψιστων ιδανικών της ζωής. Γι' αυτό και ό μετωπίμενος καλλιτέχνης και το κοινό θά στρέφεται ολοένα και περισσότερο προς τη μεγάλη μορφή του Μπάχ που ένσαρκώνει, όσο λίγοι, την μεγάλη αυτή αλήθεια και που ύπήρξε ένας από τους μεγαλύτερους ύπηρέτες του Χριστιανικού ιδανικού στο μουσικό καλλιτεχνικό πεδίο. Και στη χριστιανική πίστη που τον ένέπνευσε θά ζητήση ή νέα ανθρωπότητα τις εύρειες προοπτικές, τις μεγαλειώδεις συλλήψεις και κατευθύνσεις που θά της ανοίξουν το δρόμο για αληθινά καινούργιες και αληθινά μεγάλες δημιουργικές προσπάθειες.

Δ. ΠΥΡΓΙΩΤΗΣ

ΠΙΣΤΟΣ ΣΤΟ ΠΡΩΤΟ ΣΟΥ ΟΝΕΙΡΟ

'Εσύ που ξεκινάς κι' είναι ή καρδιά σου
Στον άνεμο φλογάτο ιδανικό,
'Εσύ που θακιμάζεις τά φτερά σου
Ποθώντας τον άτέρμονα ούρανό.

'Εσύ που πρωτοτάξειδος αναίγεις
Της βάρκας τά ολοκαίνουργα πανιά
Και λαχταράς, άμποτε άχ να φύγης!
Στου πέλαγου την τρίσβαθη καρδιά.

Τά χέρια τά γλυκά μη σταματήσουν
Την άγια, την άντρίκια σου όρμη,
Τή φλόγα την παρήφανη άς μη σβύσουν
Τά χέρια που είν' πλασμένα από γη.

Οι κάδοι οι γαλανοί με τ' άσπρα σπίτια
Και τά μικρά λιμάνια άπανεμιάς
Καλά δέν είν' για κείνον που στα στήθια
Ηνοά νοιώθει μις θάλασσας πλατειάς.

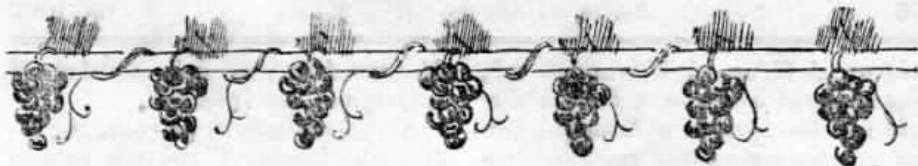
Γιατί ρίξες ποτές δε θ' αναδέψης
'Εσύ που είσαι πλασμένος για φτερά,
Γιατί, στ' άσπρα μουράγια πώς να δέσης
Τή βάρκα με τά δόλανοιχα πανιά;

Ψηλά, λοιπόν, ψηλά και μη θακρούς—
Ψηλά κι' άπ' την ψηλότερη κορφή!
'Εκεί που κάποια μέρα θ' άντικρύσης
Γυμνή του ιδανικού σου τη μορφή.

Μακριά, όσο μακρότερα! Δυμένα
'Απ' τά μουράγια όλα τά σκοινιά—
Στου πέλαγου τά χάν' τ' άφρισμένα
Την άρμη να γευτής τη θεϊκιά.

Τίς πόρτες τίς αιώνιες θά δίσσης
Με 'Αρχαγγέλου νίκης λαχτή,
Τό Φως! Τό Φως κι' αυτό θά τ' άγκυλιόσης,
Πιστός στο πρώτο σου όνειρο σου.

ΕΛΕΝΗ ΚΑΡΙΤΑ

ΓΙΑ ΤΟ ΝΕΟ ΠΟΥ ΑΡΧΙΖΕΙ ΝΑ ΓΡΑΦΕΙ

Νέε μου φίλε,

Δέν έχω τή χαρά νά σέ γνωρίζω προσωπικά, μ' αυτό δέν εμποδίζει καθόλου νά σέ βλέπω μ' αγάπη, και νά σου γράψω μ' αγάπη τά παρακάτω, πού άπενθύνονται γενικά σέ όλους τούς νέους, όσοι προσπαθοῦνε γιά μιá χριστιανική λογοτεχνία στόν τόπο μας.

Θά ήθελα πολύ νά σέ βοηθήσουνε ή σκέψεις μου νά δεις καθαρά μερικά πράγματα, και νά εξηγήσεις μόνος σου γιατί τó διήγημα και τά δυó ποιήματα, πού έστειλες, είναι πρόωρα νά δημοσιευθοῦνε.

Παρατήρησα εὐθύς ἐξ άρχής μιá περιεργή αντίφαση σέ σένα. Τó γράμμα σου, πού συνόδεψε τή λογοτεχνική σου εργασία, είναι γραμμένο άπλά και ειλικρινά. Έβαλες τόν εαυτό σου σ' αυτό, αὐθόρμητα και χωρίς καμιάν επιτήδευση, κ' έτσι μπόρεσα νά σέ αναπαραστήσω μέσα μου άπ' τήν πρώτη στιγμή.

Στό γράμμα σου φανερώθηκες εκείνος πού είσαι. Ένας νέος άνθρωπος μέ ζεστή καρδιά, μέ σιωπές άπόψεις γιά τή ζωή, πού θέλει νά δουλέψει σοβαρά γιά τή μεγάλη ανθρώπινη υπόθεση. Τή δημιουργία χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

Αντίθετα, τó διήγημα και τά δυό ποιήματα είναι φανερά έπηρεασμένα από μεγάλους και μέτριους λογοτέχνες, τόσο στό θέματα όσο και στη μορφή πού έδωσες γιά νά τά παρουσιάσεις στόν έξω κόσμο, κ' έτσι χάνεται ή φωνή σου και δέν άκούγεται καθαρά.

Αν έλειπε τó γράμμα σου, δέν θα μπορούσα νά μαντέψω πώς βρίσκομαι μπροστά σέ μιá νεανική προσωπικότη-

τα, πού βέβαια θα χρειαστεί νά ολοκληρωθεί και νά οργανωθεί μέ τόν καιρό.

Γιατί, λοιπόν, ή λογοτεχνική σου εργασία νά ύστερεί άπ' τήν άποψη αυτή, και νά μένει μονάχα τó γράμμα σου άληθινό και δικό σου;

Εν πρώτοις, νέε μου φίλε, ό χριστιανός λογοτέχνης πρέπει νά αισθάνεται και νά γράφει μέ ά π λ ό τ η τ α. Ναι! Η λέξη αυτή έχει μιá τέτια μαγική δύναμη, πού, γιά νά τήν νιώσει κανείς στην Τέχνη, πρέπει νάναί κ' ή ζωή του γεμάτη άπλότητα.

Σήμερα οι άνθρωποι υποφέρουμε και τή άποτέλεσματα τού πολέμου εργονται όλοένα και πιο πολύ νά ξεσκεπάσουν τήν ανθρώπινη δυστυχία.

Μά οι άνθρωποι βασανίζονται περισσότερο από ήθική και πνευματική άναρχία, ή ψυχική τους μόνωση βαθαίνει κάθε στιγμή, κ' έτσι ή ανθρώπινη είναι σ' άδιέξοδο κ' ή ζωή μας έγινε φοβερά δύσκολη.

Όλα τά πράγματα είναι άπλά στό βάθος, και τó βασικό αίτημα πρέπει νάναί ή άπλότητα στη ζωή, κ' ή άπλότητα στην Τέχνη.

Ο Χριστός πλησίασε πολλούς ανθρώπους, και πέρασε τήν εγκόσμια ζωή του μέσα σέ πολλά γεγονότα.

Πρόσεξε, μέ πόση άπλότητα ξέρει νά πηγαίνει κοντά και στους πιο αντιφατικούς και βασανισμένους, νά μπαίνει ως τó βάθος τής μαύρης του ύπαρξης, και νά τούς άνεβάξει σιγά σιγά στό Φώς!

Πρέπει, λοιπόν, ό χριστιανός λογο-

τέχνης νὰ βλέπει τὰ θέματα καὶ τοὺς ἥρωές του μὲ ἀπλότητα, κ' ἔτσι θὰ μπορέσει νὰ δουλέψει καὶ νὰ δικαιώσει ἀκόμη καὶ τοὺς περισσότερο ἀνώμαλους καὶ νευρωτικούς τύπους, πού εἶναι τῆς μόδας τελευταῖα, καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ θὰ βροῦνε τὴ λύτρωση ὄχι μόνο τὰ πρόσωπα πού δημιούργησε ἡ Τέχνη του μὰ, τὸ σπουδαιότερο, οἱ ἀναγνώστες.

Ἡ ἀπλότητα εἶναι τὸ πρῶτο μυστικὸ γιὰ τὴ χριστιανικὴ μας λογοτεχνία. Σύμφωνοι!...

Καὶ τώρα, ποῖος εἶναι ὁ δρόμος γιὰ νὰ φτάσουμε στὴν ἀπλότητα;

Ἡ ἀπάντησις εἶναι κ' αὐτὴ πολὺ ἀπλῆ, μὰ λέξιη: Ἄ γ ά π η.

Ἄς προσπαθήσουμε νὰ ὑπάρχει κάθε στιγμή μέσα μας ἀπόθεμα ἀγάτης, διαορητικά καὶ στὴ ζωὴ καὶ στὴν Τέχνη μας θὰ εἴμαστε χαλκὸς ἡχῶν καὶ κίμβαλον ἀλαλάζον.

Ἀσφαλῶς δὲν χρειάζεται νὰ ἐπιμείνω περισσότερο σ' αὐτὸ, γιατί ξέρετε πολὺ καλά πὸς τὸ Α καὶ τὸ Ω στὸν Χριστιανισμό εἶναι ἡ Ἀγάτη.

Πρέπει νὰ συμβαίνει τὸ ἴδιο καὶ στὴ χριστιανικὴ Τέχνη, γιὰ νὰ δοῦμε ὡς τὸ βάθος τοῦτο τὸ φριχτὸ μυστήριον πού λέγεται ἄνθρωπος καὶ λέγεται ζωὴ, κ' ἔτσι νάνα ἡ προσπάθειά μας οὐσιαστικὴ καὶ γόνιμη σὲ χριστιανικούς καρπούς.

Ἡ Ἀγάτη μας δὲν εἶναι κάτι αὐτόνομο κ' ἀνεύθυνον, πού νὰ μετεωρίζεται στὸ κενό, μὰ εἶναι πνευματικὴ ἀγάτη, κ' ἀπὸ τὸ Πνεῦμα παίρνει κατεύθυνση καὶ νόημα.

Ὁ Θεὸς εἶναι Πνεῦμα, κ' ἡμεῖς πού θέλουμε νὰ γίνουμε τέλειοι, ὅπως εἶναι Αὐτός, δὲν ἔχομε ἄλλο ὄνειρον ἀπὸ μιὰ πνευματικὴ ζωὴ, γιατί μονάχα ζωὴ διαποτισμένη ὁλόκληρη ἀπ' τὸ Πνεῦμα εἶναι ἀληθινὰ ἄζια τοῦ ὀνόματος.

Ἄφησε τὸν ἑαυτὸ σου, νέε μου φίλε, μέσα στὸν κόσμον τοῦ Πνεύματος, καὶ θὰ νιώσεις τότε πόση δύναμη κ' ἀλήθεια

θὰ πάρει ἡ ζωὴ σου καί, παράλληλα, ἡ λογοτεχνικὴ σου ἐργασία.

Αὐτὴ ἡ πνευματικὴ ὑπόστασις τῆς Τέχνης μας δημιουργεῖ μιὰ νέα προϋπόθεσις: τὸ ἀ γ ω ν ι σ τ ι κ ὸ σ τ ο ι χ ε ῖ ο.

Ἡ Χριστιανικὴ λογοτεχνία ἔχει ἀπ' τὴ φύση τῆς προορισμὸ ν' ἀγωνίζεται, ὄχι μόνο γιὰ νὰ διαμορφώσει τὸ περιβάλλον καὶ ἀντιεπιμενικὲς συνθήκες ζωῆς, μὰ πρὸ παντός γιὰ νὰ ὑποτάξει τὸν ἀντιπατικὸ ἄνθρωπον μέσα μας, καὶ ν' ἀνοίξει ἔτσι τὸ δρόμον γιὰ τὴν ψυχικὴ ἀναγέννηση καὶ τὴν ἐλευθερία.

Δὲν ὑπάρχει πραγματικότητα περισσότερο ἐλεύθερη ἀπ' τὸ Πνεῦμα, κ' ὁ συνειδητὸς περιορισμὸς τοῦ ἐσωτερικοῦ μας κόσμου στὰ ὄρια τοῦ πνεύματος εἶναι ἡ Ἐ λ ε υ θ ε ρ ί α, πού δὲν μπορεῖ νὰ ὁμοιωθεῖ μὲ τίποτε ἄλλο.

Ὁ γνήσιος πνευματικὸς ἄνθρωπος ἀναπνέει ἀνεμο ἐλευθερίας, κ' ἔτσι ἔχει τὴ θέληση καὶ τὴ δύναμη ν' ἀγωνιστεῖ γιὰ τὴν ἀνανέωση στὴ ζωὴ καὶ στὴν Τέχνη.

Τὸ Πνεῦμα, «ὅπου θέλει πνεῖ». Εἶναι εὐκίνητο καὶ πλαστικόν, καὶ διαρκῶς διψαίει αὐτὴ τὴν ἀνανέωση. Ἀντίθετα ἡ ἴλη εἶναι στὸ βάθος στατικὴ κ' ἀσάλευτη. Δὲν μπορεῖ ν' ἀνανεωθεῖ, γιατί δὲν αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη γι' αὐτὸ.

Θέλουμε μιὰ χριστιανικὴ λογοτεχνία μ' ἀγωνιστικὴ διάθεσις, ὄχι ἓνα ἀπλό ρεπορτάζ, πού νὰ μὴν ὀδηγεῖ σὲ καμιά λύση.

Ἀηλαδή, ἡ λογοτεχνία μας πρέπει νάνα θετικὴ, πρῶτα νὰ τοποθετήσουμε τὸ θέμα καὶ τὰ πρόσωπα μέσα στὸ περιβάλλον καὶ στὸν ἑαυτὸ τους, κ' ὕστερα νὰ δώσουμε ὅλο τὸ φῶς στὸ δρόμον γιὰ τὴ λύτρωση, τὴ χριστιανικὴ λύτρωση.

Ἡ προσπάθειά μας δὲν μπορεῖ νάνα ἀσθητικὴ καὶ ἀγόνη, γιατί ἡ λογοτεχνία μας ἀπευθύνεται σὲ ἀνθρώπους πού χάσανε τὴν ἐπαφὴ μὲ τὸν Χριστό, καὶ πρέπει νὰ τοὺς βεβαιώσουμε διαμέσου τῆς

Τέχνης μας πὺς ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι καθόλου ἀδιέξοδο, μὰ ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο.

Οἱ ἄνθρωποι, νέε μου φίλε, περνᾶνε ἀνήσυχες νύχτες, κ' ἐσὺ ἔχεις τὸν τρόπο νὰ τοὺς βοηθήσεις νὰ γαληνέψουνε, καὶ νὰ ὑποδεχτοῦνε τὸν Χριστό, καὶ τὴ χαρὰ πὺν μόνο Αὐτὸς μπορεῖ νὰ δώσει.

Ἡ χριστιανικὴ λογοτεχνία ὁλοκληρῶνεται μὲ τὴ χαρὰ, ὁ Λόγος τοῦ Κυρίου εἶναι ἡ καλὴ Ἀγγελία, τὸ χαρούνο Μήνυμα, καὶ πάνω σ' ἓνα τέτιο πρότυπο ἄς ὀδηγήσουμε τὴν Τέχνη μας, γιὰ νὰ κοινηθῶσινε ἀπ' τὴ χαρὰ μας οἱ μεταλλοχολοὶ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς.

Ἐκεῖνο πὺν δυναμώνει τὴ χαρὰ μέσα μας εἶναι ἡ εὐθὺνὴ πὺν ἔχομε σὰν χριστιανοὶ λογοτέχνες, γιὰτὶ ἡ χριστιανικὴ ποίηση εἶναι ὁμολογία Χριστοῦ, κ' ὅταν ὁμολογοῦμε αὐτὸ τὸ ὄνομα θρισκόμαστε ἐνωπίου ἐνωπίου μὲ τὸν Θεό.

Ὁ χριστιανὸς λογοτέχνης ἔχει· εὐθὺνὴν ἄλἐναντι στὸν ἑαυτὸ του, κ' εὐθὺνὴν γιὰ τοὺς ἀνθρώπους πὺν θέλει νὰ πλησιάσῃ, στὴν προσπάθειά του νὰ δώσῃ τὸν Χριστὸ μὲ τ' ἀληθινὸ του πρόσωπο.

Ἐχομε τὴ φιλοδοξία νᾶναι ἡ χριστιανικὴ τέχνη μεστή σὲ νόημα κ' ἀποδοτικὴ σὲ καρπούς, ὅσο κ' ἡ χριστιανικὴ πράξι.

Καὶ γιὰ νὰ συμβῆ ἓνα τέτιο γεγονός, πρέπει νὰ εἴμαστε ἔτοιμοι γιὰ τὴ θυσία, νέε φίλε μου, ὅπου καταξιώνει τὴ ζωὴ καὶ τὴν Τέχνη σὲ κάθε στιγμή.

Ἡ εὐθὺνὴ μας εἶναι ἀπέραντη σ' ἔκταση καὶ τρομαχτικὴ σὲ βάθος, καὶ στὴ συγκεκριμένη περίπτωση τῆς χριστιανικῆς λογοτεχνίας εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ προσέξωμε ὄχι μόνο τὴν οὐσία μὰ καὶ τὴ μορφή, κ' εἶναι μεγάλο λάθος ἡ περιφρόνηση γιὰ τὸ δεύτερο.

Δὲν μᾶς δόθηκε αὐτὴ ἡ ζωὴ μόνο

γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας, πρέπει νὰ περάσωμε ἐδῶ κάτω καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους, γιὰ νὰ βοηῆ ἔτσι δικαιοσύνη ἢ ὑπαρξὴ μας.

Στὴ ζωὴ μας δὲν εἶναι ἀρκετὸ νὰ ὑπάρχῃ ποιεζόμενο, σοφία διανοητικὴ κ' ἀγνόητα. Πρέπει καθε ἐκδήλωση πὺς τὰ ἔξω νᾶναι καθαρὰ χριστιανικὴ, ὡς τίς μικρὲς λεπτομέρειες.

Ἰδέα κ' ἔκφραση εἶναι ἀχώριστες στὴ ζωὴ, τὸ ἴδιο ἄς εἶναι καὶ στὴν τέχνη μας, γιὰτὶ οἱ ἄνθρωποι δὲν ξέρονε τί εἶναι μέσα μας, θὰ τὸ μαντέψουνε καὶ θὰ συγκληθῶσινε ἀπ' τὸν τρόπο πὺν θὰ μπορέσωμε νὰ τὸ δώσωμε σ' αὐτούς.

Συμπέρασμα εἶναι, πὺς ὁ χριστιανὸς λογοτέχνης πρέπει νὰ καλλιερῆ τὸν ἑσωτερικὸ του κόσμο, ὅσο καὶ τὸ ὕψος, ὑπάρχει ὀργανικὸς δεσμὸς ἀνάμεσα στὰ δύο αὐτά, καὶ δὲν εἶναι σωστὸ νὰ ἐγκαταλείψωμε τὸ ἓνα γιὰ τ' ἄλλο, εἶναι μὰ μονομέρεια πὺν θὰ βλάψῃ τὸν σκοπὸ μας.

Τώρα, νέε μου φίλε, ἀρκετὰ γιὰ σήμερα.

Δὲν ἤθελα νὰ σοῦ δώσω μὲ τὸ γράμμα μου συνταγὲς γιὰ τὴν προσωπειά σου, εἶναι μάταιο νὰ θέλῃ κανεὶς νὰ ὀργανώσῃ τὴ ζωὴ μὲ μονοκοντυλιές.

Σκέψε νὰ σοῦ πῶ στ' αὐτὴ, τί εἶναι κείνο πὺν θὰ μπορέσῃ νὰ σὲ κάνει μεγάλο σὲ ζωὴ καὶ σὲ τέχνη. Εἶναι ἡ Πίστη.

Μὰ ἡ πίστη εἶναι ὑπόθεση τόσο διανοητικὴ ἀπ' τ' ἀνθρώπινα τὰ μικρά, νέε μου φίλε!

Τὸ μόνο πὺν μποροῦμε εἶναι νὰ προσευχηθῶμε στὸν Κύριο, νὰ μᾶς κἀνὴ δυνατούς σὲ Πίστη, γιὰ νὰ φτάσωμε ὡς τὸ τέλος, μέσα ἀπὸ μὴ ζωὴ γεμάτη ὁμορφιά κ' ἀπὸ μὴ τέχνη ἀληθινὴ σὰν τὴ ζωὴ.

Μὲ ἀγάπη

ΤΟ ΨΥΧΙΚΟ ΚΛΙΜΑ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ

B.

—Τι θὰ μπορούσε νὰ κάμει στὴν ἐπαρχία ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος;

Σὲ μιὰ τέτοια ἀπορία, φέρνουν ἴσως ὅσα εἰπώθηκαν ὡς τώρα γιὰ τὸ ψυχικὸ κλίμα τῆς ἐπαρχίας. Στὴν ἐπιθυμία δηλαδὴ, νὰ ἰδοῦμε τὸ ζήτημα τῆς «ἀστυφιλίας» ἀπὸ τὴν ἄλλη ὄψη του, τὴ θετική.

Ἄς πάρουμε γι' αὐτὸ μιὰ συγκεκριμένη περίπτωση καὶ μάλιστα ἀπὸ κείνες ποὺ ἢ τρέχουσα ἀντίληψη τὶς θεωρεῖ χειρότερες: Θὰ πρόκειται, φυσικά, γιὰ κάποιον ποὺ τὸν στέλνουν—ἢ ποὺ ἔτυχε νὰ βρισκεται—στὴν ἐπαρχία. Ἄς τὸν φαντασθοῦμε νέο, μορφωμένο, ὑπάλλληλο δημόσιο ἢ ἰδιωτικό. Ἐνας νέος, ἔχει βέβαια περισσότερες ἀπαιτήσεις ἀπὸ τὴ ζωὴ. Ὅταν εἶναι καὶ μορφωμένος, ἔχει ἀκόμα περισσότερες. Κι' ἢ ὑπὸ πᾶσιν ἡλικίαι ζωὴ, κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια, εἶναι ὅ,τι χρειάζεται... γιὰ νὰ μὲνον ἀνικανοποίητες αὐτὲς οἱ ἀπαιτήσεις γιὰ τὶς ὑλικὰς προϋποθέσεις τῆς ζωῆς.

Ἐ, λοιπόν, ἔτσι ποὺ ἀρχίσαμε, νομίζει κανεὶς πὺς προδιαγράψαμε, μὲ ἀναγκαιότητα μαθηματική, τὴ συνέχισαι: Καρρωτάκης! Μιὰ θλιθερὴ, μονότονη ζωὴ, πηγμένη στὴν ἀνία. Τὸ ἐπαγγελματικὸ γραφεῖο μὲ τὴ θουτίνα του, τὸ πολὺ-πολὺ κανένα καφενεῖο μὲ συντροφιά κάποιου συνάδελφου, κι' ὕστερα οἱ τέσσερις τοῖχοι στὸ ἐργένικο δωμάτιο. Θανάσιμη πλήξη.

Ναί, βέβαια. Θᾶναι γεμάτη ἀπὸ θανάσιμη πλήξη μιὰ τέτοια ζωὴ, ἂν τὴ ζῆ ἕνας ἄνθρωπος ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ξε-

φουρνίζει σ' ἀτέλειωτα ἑκατομμύρια ἢ ἑποχὴ μας: Ἄνθρωπος, ποὺ ζηταεὶ πρὸς τὰ ἔξω νὰ βρῆ κάτι νὰ καλιάρη τὴ φυσικὴ ἀνθρώπινη ψυχικὴ δίψα, κάτι ποὺ ν' ἀπασχολῆ τὶς αἰσθήσεις, τὸ μάτι, τὸ αὐτί, νὰ γεμίξη τὸ νοῦ—γιὰ νὰ μὴ χαχανίξη μέσα στὸν ἄδειο χῶρο του ἢ ἀνία, νὰ μὴν ἀρθῶνεται σιγά-σιγά μέσα στὸ σκοτάδι του ὁ ἔλεγχος γιὰ τὸν ἀπαρτιμμένο σωστὸ δρόμο, ποὺ ὀλοένα πασιζόμε νὰ τὸν λησμονᾶμε. Γιατί αὐτὸ εἶναι: Γιὰ ν' ἀντιμετώπισαι κανεὶς μ' ἐπιτυχία τὴ ζωὴ τῆς ἐπαρχίας, ἀρκεῖ ν' ἀποφασίση νὰ συμπιλωθῆ μετὸν ἑαυτὸ του. Ἀρκεῖ ν' ἀρίνη τὸν αὐτοέλεγχον νὰ τοῦ μιλάη, νὰ μὴν ἀγωνίζεται νὰ τοῦ κλείνη ὀλοένα τὸ στόμα μὲ μιὰν ἀπασχόληση. Ὁ νέος μας λοιπὸν ποὺ ἔφτασε στὴν ἐπαρχία μὲ μιὰ τέτοια ἀπόφαση, χρησιμοποιεῖ τὶς πρῶτες ἐλεύθερες ὥρες του γιὰ νὰ μείνη κάποιον μόνος μὲ τὸν ἑαυτὸ του—κι' ἢ ἐπαρχία εἶναι γεμάτη ἀπὸ τόπους μοναξιάς.

Νὰ τοις λοιπόν, ἕνα ἀπογειωμάτι, μόνος σ' ἕναν ἐξοχικὸ δρόμο. Σκέπτεται πὺς δὲν πρόκειται νὰ μείνη στὸν ἴδιο τόπο ὅλη του τὴ ζωὴ! Ἴσως ἀργότερα, ἂν κερδίση πέρα γιὰ πέρα τὴ μάχη τῆς ἐπαρχίας, ἴσως νὰ μὴ θέλῃ νὰ τὴν ἀρίση. Ἀλλὰ πρὸς τὸ παρὸν ἀρκεῖ τὸ λιγώτερο. Ἀπ' ὅσους ξεμπαρκάρησαν κάποιον πρῶτ' σ' ἕνα χωριό, σὲ μιὰ κομόπολι, πολὺ λίγοι ἔμειναν ἐκεῖ ὅλη τους τὴ ζωὴ. Γιὰ ὅλους τοὺς ἄλλους ἢ ἐπαρχία πολὺ γρήγορα ἐγινε μιὰ ἀπλὴ ἀνάμνηση. Καὶ ὅμως, μὲ τὴν τά-

ση πού ἔχει ὁ ἄνθρωπος νὰ προεκτείνει τὸ παρόν, τόσο πού νὰ γεμίσει στὴ φαντασία του ὀλόκληρο τὸ μέλλον, (ἂν καὶ ἢ πείρα, μᾶς ἔχει δείξει πὼς ἀληθινὸ εἶναι τὸ ἀντίθετο, ἢ ἀλλαγὴ) ὅλοι αὐτοί, ὅταν βρόθηναν στὴν ἐπαρχία, μὴ μοῦ πῆτε πὼς δὲν ἐπένθησαν πᾶν νὰ τοὺς ἦταν ὀρισμένο νὰ μείνουν ἐκεῖ ὡς τὴν τελευταία τους ὥρα!

Ὁ νέος μας, ὁμοίως, δὲν κάνει αὐτὸ τὸ λάθος. Σκέπτεται πὼς κάποια μέρα θὰ μπαράζωρη πάλι γι' ἄλλου, γιὰ τὴ μεγάλη πολιτεία. Κι' ἐπειδὴ ἔχει τὴν τάση νὰ τὸ ξεχνᾷ αὐτὸ, ὑποχωροῦναι τὸν ἑαυτὸ του νὰ τὸ συλλογίζεται συχνά: Θὰ φύγη κάποτε, σύντομα ἴσως. Κάποια μέρα πᾶν ὅλες αὐτὲς πού περνᾶμε, θὰ πρέπη νὰ φύγη, γι' ἄλλες συνθήκες ζωῆς. Πότε θὰ γίνῃ αὐτό: Ἄγνωστο. Μπορεῖ νὰ περάσουν χρόνια. Ἀλλὰ μπορεῖ καὶ αὔριο.

*

Τὴν ἄλλη φορὰ πού ξαναρχίζει ὁ νέος μας τὴ συνενόηση μὲ τὸν ἑαυτὸ του, συλλογίζεται πὼς ἦταν καλοδιάθετος ὅλες τὶς ὥρες πού πέρασαν ἀπὸ τότε. Καὶ βραίσκε πὼς τὴν ἡρεμὴ αὐτὴ χαρὰ, δὲν τοῦ τὴν ἔδωκε κανένα ἐξωτερικὸ περιστάτικὸ, ἀλλὰ τὴν ἔκέρδισε μόνος του, προχθὲς πού μὲ τὴ συλλογὴ ἀρχισε νὰ τακτοποιῇ τὸν ἑαυτὸ του μέσα στὸ καινούργιο του πλαίσιο. Μιὰ χαρὰ λοιπὸν ὄχι τυχαία ἀλλὰ κερδισμένη, ἀξίζει πιὸ πολὺ, κι' αὐτὴ ἢ διαπίστωση τὴ μεγαλώνει ἀκόμα περισσότερο. Καὶ κάτι ἄλλο: Τὸν πλουτίζει μ' αἰσιοδοξία γιὰ τὴ σημερινὴ συνέχεια.

Λοιπὸν, τί εὐκαιρίες δίνει ἡ ζωὴ του στὴν ἐπαρχία;

—Χμ... Μοναξιά, καὶ ξαναπάλι μοναξιά. Ἄδειες ὥρες μὲ τὸ σωρό.

Ἄδειες ὥρες... Μὲ τί νὰ γεμίση κανεὶς τὶς ἀδειες ὥρες;—Ἀληθῆα, δὲν ἔ-

τυχε ποτὲ στὴ ζωὴ του νὰ χρειάζεται ἀδειες ὥρες καὶ νὰ μὴν τὶς ἔχη; Τί τὶς ἤθελε τότε;

Ἄ, ναί. Πολλὲς φορὲς πού βροθήκαν στὰ χέρια του μαζεμένα καλά βιβλία, ὅλα ἀξία νὰ τὰ διαβάση κανεὶς, λαχτάρησε νάχε καιρὸ πολὺ στὴ διάθεσή του, νὰ διαβάσῃ, νὰ διαβάσῃ. Καὶ τώρα τελευταία, γιὰ κείνη τὴ θέση, πού τοῦ χρειάζοταν νὰ ξέση καλὰ μιὰ ξένη γλώσσα, καὶ τί δὲν ἔκαμε γιὰ νὰ τοῦ δῖναν ἀδεια ἀπ' τὸ γραφεῖο τ' ἀπογέματα, νὰ μπορῇ νὰ διαβάσῃ...

Μὰ τότε... ἄς σταματήσῃ γιὰ σήμερα ὡς ἐδῶ τὸ ψάξιμο. Σκαίβοντας βροῦκαμε μιὰ φλέβα τόσο μεγάλη, ἰκανὴ νὰ γεμίση χρόνια ζωῆς.

«Σπουδαία ἀνακάλυψη!», θὰ πῇ ἴσως ἐδῶ ὁ δύσκολος ἀναγνώστης: Στὴν ἐπαρχία, τριγυρισμένοι ἀπὸ μιὰ τόσο ἄχαρη ζωὴ, δὲν ἔχεις κέφι οὔτε γιὰ νὰ διαβάσῃς. Τὰ βλέπεις τὰ βιβλία καὶ κανένα δὲν σὲ ζεσταίνει νὰ καθήσῃς γιὰ ὥρες σκυμμένοι στὶς σελίδες του. Ρίχνεις ματιὰς ἐδῶ κι' ἐκεῖ καὶ δὲν νοιώθεις ἄλλο παρὰ νὰ μεγαλώνη ἢ πλήξῃ σου. Μάταια ἀποζητᾷς τριγύρω κάτι νὰ σὲ τραβήξῃ, νὰ διώξῃ ἐπὶ τέλος τὴν ἀνία.

...Ἀκριβῶς! Γι' αὐτὸ μιλῆσαμε γιὰ τὴν ἄλλοιαν ἀνθρώπων ψυχικὰ συγκροτημένων, πού νὰ θέλουν νὰ καταπιεστοῦν μὲ τὶς σοβαρότερες ἐπιδιώξεις τῆς ζωῆς. Οἱ πολλοὶ ζητᾶνε ὅτι μπορεῖ νὰ τοὺς δώσῃ μιὰ δικαιολογία γιὰ νὰ τὶς ξεχάσουν, ἀλλὰ γιὰ τὸν νέο μας, πού τὸν πήραμε ἀπὸ τὴν ἄλλη κατηγορία, ἐκείνουν ποῦχουν κάποιαν ἐσωτερικὴ συγκρότηση, ἔστω καὶ τὴν πιὸ στοιχειώδη, δὲν θὰ συμβαίνη βέβαια τὸ ἴδιο. Αὐτὸς διαβάσει γιὰ νὰ πλουτίσῃ τὴν ἐσωτερικὸν του κόσμο—ἔχει λοιπὸν τὴν ἐπαρχία σπουδαία εὐκαιρία μελέτης. Κι' ἀπὸ κοντὰ μιὰν ἄλλη: Ν' ἀντιδράσῃ, θετικὰ ἢ ἀρνητικὰ, πᾶν προσωπικότη-

κα ζωντανή, πρὸς ἐκεῖνο πού θά τοῦ προσφέρει ἡ μελέτη κι' ἀπὸ κεῖ νὰ προχωρήσῃ πρὸς μιὰ δική του θέση τῶν προβλημάτων, ὅπως παρουσιάζονται στὴ δική του τὴν ἐμπειρία. Δὲν εἶναι τό-ρα ἡ κατάλληλη ὥρα νὰ μιλήσωμε πλα-τύτερα γι' αὐτό, πού τὸ λέμε ἔσωτερι-κὴ ζωὴ καὶ γιὰ τοὺς θαυμαστοὺς καρ-ποὺς πού μπορεῖ νὰ δώσῃ, ἀρκεῖ ὅτι γί-νεται φανερό πὸς γιὰ ἕναν ἄνθρωπο πού θέλει νὰ δουλέψῃ γιὰ τὴν ψυχικὴ του συγκρότηση, ἡ ἐπαρχία, μὲ τὴ μο-ναξιά της καὶ τὴν ἰσχύια της, εἶναι μιὰ μεγάλη εὐκαιρία.

*

Πολὺ γρήγορα θ' ἀνακαλύψῃ ὁ νέ-ος μας πὸς καὶ μιὰν ἄλλη ἀδόμη εὐκαι-ρία τοῦ δίνει ἡ ζωὴ τῆς ἐπαρχίας: Θά βρῇ πὸς κάποιος ἀπὸ τοὺς συναδέλφους—ἢ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους πού ἀναγα-σταστικά θὰ γνωρίσῃ—ταιριάζει μαζί του. Στὴν ἡλικία, στὴ μόρφωση, στὶς προτιμήσεις: ἴσως ναί. Μὰ πῶς πολὺ, σὲ κάτι ἄλλο, πού δὲν πιάνεται, δὲν προσ-διορίζεται, κι' ὅμως δημιουργεῖ ἀνάμε-σα στοὺς ἀνθρώπους τὴν ψυχικὴ συγ-γένεια πού λέγεται φιλία. Θά νοιώσῃ πὸς ἡ συντροφιά μ' αὐτὸν τὸν ἄλλο, ἢ κούβεντα μαζί του, τοῦ κάνει εὐχαριστή-ση καὶ σίγουρα κάποιο ἀπογευματινὸ, ὕ-στερ' ἀπ' τὸ γραφεῖο, θά βγοῦν νὰ περ-πατήσουν μαζί. Ἀπὸ τότε θά καταλάβῃ, πὸς μιὰ καινούργια ἀφορμὴ χαρᾶς ἤρ-θε νὰ προστεθῇ στὴ ζωὴ του.

ἴσως νὰ φαίνεται ἀκατανόητος αὐ-τὸς ὁ τελευταῖος ἰσχυρισμὸς—τὸ λιγω-τερο ὑπερβολικὸς. Κι' αὐτὴ ἡ ἀντίρρη-ση θὰ χρησιμεύῃ γι' ἀπάντησι σὲ μιὰν ἄλλη: Πὸς τὸ ἀγαθὸ τῆς φιλίας δὲν εἶ-ναι δὲ ἀνάγκη νὰ πάρῃ κανεὶς τὰ βου-νὰ τῆς ἐπαρχίας, γιὰ νὰ τὸ βρῇ! Κι' ἀπαντᾷ μόνη της ἡ μιὰ ἀντίρρηση στὴν ἄλλη, γιατί ἂν δὲν εἶχαμε ξεγά-σει—ὅσοι ζοῦμε στὶς πολιτεῖες—τὴ γεύ-

ση τῆς ἀληθινῆς φιλίας, δὲν θῆχαμε ἀντίρρηση πὸς εἶναι πραγματικά πη-γὴ ἡ χαρᾶς!

Μὲ τὴν ἀληθινὴ φιλία ἀνοίγει μπρο-στά στὰ μάτια μας ἕνα καινούργιο ἐξαί-σιο θέαμα, ὁ ἄλλος ἄνθρωπος, κι' ἀπὸ δὴ κι' ἐμπρὸς ἀρχίζει ἕνα πλῆθος ἀπὸ ὠφέλειες πού δὲν εἶν' ἐδῶ ἢ κατάλλη-λη θέση γιὰ ν' ἀσχοληθοῦμε μαζί τους. Ἄλλὰ πρέπει νὰ κάνωμε τούτῃ τὴ συμ-πλήρωση, πὸς τὸ ψυχικὸ κλίμα τῆς ἐ-παρχίας πού εὐνοεῖ τὴ φιλία, εὐνοεῖ, πα-ραπέρα, κι' ἄλλων ἀνθρώπων τὴ βαθύ-τερη γνωριμία. Ὁ διπλανὸς σου, πού στὴ μεγάλη πολιτεία δὲν βρίσκεις καιρὸ γιὰ νὰ ρίξῃς ἀπάνω του τὸ βλέμμα σου, σ' ἕνα χωριουδάκι θά μπῆ ἀναγκαστι-κὰ μέσα στὸ ὀπτικό σου πεδίο. Θά τοῖς ἴδῃς τοὺς πέντε-δέκα, τοὺς ἑκατό, ἀν-θρώπους πού σὲ τριγυρίζουν. Θά παρα-κολουθήσῃς τὴ ζωὴ τους, τίς ἐκδηλώσεις τους. Μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι φίλοι οἱ ἄν-θρωποι αὐτοί. Ὅμως εἶναι ἕνα σπου-δαῖο θέαμα νὰ τοὺς γνωρίσῃς, νὰ τοὺς καταλάβῃς, νὰ τοὺς συμπονέσῃς. Θά σὲ πλουτίσῃ τὸ νὰ τοὺς γνωρίσῃς. Καὶ τὸ νὰ τοὺς συμπονέσῃς, θά σὲ φέρῃ ψη-λότερο: Σὲ μιὰ προσέγγισι πρὸς τὴν Εὐτυχία!

*

Ἐδῶ θά πρέπῃ νὰ παραδεχτοῦμε πὸς ὁ νέος μας, μὲ τὸ δικηο του, θῆχῃ κου-ρασθῆ ἀπὸ τίς τόσες εὐκαιρίες γιὰ μιὰ ἔσωτερικότερη ζωὴ, πού τοῦ δίνει ἡ ἐ-παρχία. Καὶ θά θέλῃ κάποια δράση, θ' ἀποζητάῃ νὰ ἴδῃ τὸν ἑαυτὸ του μέσα στὴν προσπάθεια, νὰ μεταδώσῃ καὶ στὸν ἄλλο κάτι ποῦχει ξήσει ὁ ἴδιος. Ἄλλὰ πὸς νὰ γίνῃ αὐτό, θά πῆτε, σ' ἕνα ἀγορῶχο;

Βέβαια, αὐτὴ ἡ ἀντίληψη ἔχει ἐπι-κρατήσῃ, κι' ἔτσι μᾶς παρουσιάζεται—οὔτε λίγο οὔτε πολὺ—τὸ... μαῦρο, γι' ἄσπρο. Γιατί, σίγουρα, σὲ τέτοιο ἄ-

ναποδογύοισμα τοῦ ἀληθινοῦ ἔχομε καταντήσει, ὅταν λέμε ἢ ὅταν πιστεύομε πὼς δὲν ἔχει κανεὶς εὐκαιρίες γιὰ δράση στὴν ἐπαρχία. Ἀλλὰ εἶναι κι' ἐδῶ ἐκεῖνο ποῦ ὀνομάσαμε «ψυχικὸ κλίμα»..

Γιὰ ποιά «ἐδρασίη» μιλάμε; Αὐτὸ πρέπει νὰ ξεκαθαρισθῇ. Ἄν θέλωμε νὰ βροῦμε τριγύρω μας δημιουργημένους κύκλους, συνλόγους, κινήσεις, εἴτε γιὰ νὰ τραφοῦμε πνευματικά, εἴτε, ὅμως, καμμιά φορὰ, γιὰ νὰ μποῦμε κι' ἐμεῖς νὰ δειχτοῦμε, ν' ἀκονίσωμε τὶς διπλωματικές μας ἱκανότητες, ν' ἀνεβοῦμε, ἐνὰ γίνωμε κάτι» τότε τὸ ἀγριοχῶρι μας μπορεῖ νὰ μὴ μᾶς κάνη. Ἄν ὅμως κάτι ἔχομε βρῆθῃ στὴ ζωὴ μας, ποῦ δοκιμάσαμε πρώτοι ἐμεῖς τὴ γλυκειὰ γεύση, ποῦ ὁμόρφηνε τὶς ὄρες μας καὶ μᾶς ἔδωσε χαρὰ, καὶ τώρα νοιώθουμε νὰ μᾶς σπρώχῃ νὰ τὸ μεταδώσωμε καὶ παρατέρα, ἔ. τότε, τὸ χωριὸ ὅπου τὰ πράγματα μᾶς ἔφεραν, εἶναι ὁ καταλληλότερος τόπος; Ποιὸς θὰ δώσῃ σημασία σ' ἐσένα (εἴπαμε: ἕναν ἐπαλληλάκο), καὶ τὴ μικροῦλα σου (ὅσο κι' ἂν εἶναι γιὰ σένα μεγάλη) ἀνακάλυψῃ, ἐδῶ μέσα στὴ μεγάλη πολιτεία; Ἐδῶ τὰ ξέρωμε ὅλα ἀπέξω κι' ἀνακατωτά! Ἐνῶ στὴν ἐπαρχία, ὑπάρχει καιρὸς καὶ χωρὸς, γιὰ νὰ βρῆθῃ τὸ κάθε τι μὴ θέση καὶ νὰ ἐκτιμηθῇ ἄνετα.

Ὁ νέος μας λοιπόν, ὁ ψυχικὰ συγκρατημένος—ὡς τὸν φαντασοῦμε ἕνα ἀπὸ τὰ νέα χριστιανόπουλα μὲ τὸ καινούργιο (μὰ πάντα ἀρχαῖο) χριστιανικὸ πνεῦμα—δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ γεμίξῃ ἀπὸ τὴ χαρὰ τῆς πνευματικῆς δημιουργίας, καθὼς νοιώθει πὼς τὸ τραῖνο τὸν φέρνει ὀλοένα κοντίτερα πρὸς ἕναν τόπο, ὅπου ἔχει νὰ ἐπιτελέσῃ μιὰν ἀποστολή. Στὴν πρωτεύουσα τὴν ἀποστολὴ αὐτὴ τὴν ἐκκληρώνουν ἄλλοι, μὰ τούτη δῶ ἡ ἐπαρχιακὴ πόλη, περιμένει μὲ δίψα τὴ δική του συμβολή. Εἴτε σὰν πολῦτιμος συνεργάτης στὸ χριστιανικὸ ἔρ-

γο ποῦ ὑπάρχει στὸ μέρος αὐτό, εἴτε καὶ σὰν πρῶτος σπορέας, ὁ χριστιανὸς νέος στὴν ἐπαρχία ἔχει τὴ δυνατότητα καὶ τὴν εὐθύνη γιὰ τὴν ἐργασία τοῦ λυτρωμοῦ. Αὐτὸ τὸ «ἀγριοχῶρι» εἶναι γι' αὐτὸν ὁ τόπος ὅπου θὰ ἐκκληρωθῇ ἢ εὐγενέστερη, ἢ ἀνώτερη ἀποστολὴ ποῦ μπορεῖ νάχῃ ἄνθρωπος. Πὼς νὰ μὴ γίνῃ, ἔτσι, τὸ μικρὸ χωριὸ ἕνα πνευματικὸ κέντρο, ἀσύγκριτα ἀνώτερο, γι' αὐτὸν, ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα;

Ὁ νέος μας, λοιπόν, θάχῃ συγκρατημένη τὴν προσοχή του, νὰ ζήσῃ ὑπεύθυνα καὶ μὲ τρόπο ἄξιον τῆς ἀποστολῆς του, ὄχι μόνον ἔξωτερικὰ ἀλλὰ μέχρι τὸ ἐσώτερο βιάθος τῆς καρδιάς του. Κι' αὐτὴ ἡ ἄξια ζωὴ, ὄχι μὲ τὰ λόγια, ἀλλὰ στὴν πράξη, εἶναι ἡ σπουδαιότερη δράση, τὸ θεμέλιο τοῦλάχιστον γιὰ κάθε δράση! Στὴ συνείδηση τοῦ ἄλλου καὶ στὴν κρίση του, θὰ βαρύνουν ὄχι τόσο ἐκεῖνα ποῦ θὰ τοῦ εἰπῆς, ὅσο ἡ καρποφορία ποῦ θὰ ἰδῇ ἀπ' αὐτὰ στὴ ζωὴ σου. Καὶ μάλιστα, ἐνῶ τὰ λόγια σου, στὸ χεῖρ του εἶναι νὰ μὴν τ' ἀκούσῃ, αὐτὴ τὴ μαρτυρία τῆς ζωῆς σου, μὲ τίποτα δὲ γίνεται νὰ τὴν ἐμποδίσῃ νὰ φτάσῃ ὡς τὴν καρδιά του.

Πάνω σ' αὐτὴ τὴ βάση τῆς ἄξιας ζωῆς, θὰ χτίσῃ τὴ δράση του ὁ χριστιανὸς νέος. Καὶ ποῦ δὲν θάχῃ νὰ τὴν ἀπλώσῃ; Στους ἄλλους νέους τῆς ηλικίας του, ἢ στὸν ὑπόλοιπο πληθυσμὸ; Στὶς εὐκαιρίες γιὰ μόρφωση, ἢ στὴν προσφορὰ διαλεχτῆς ψυχαγωγίας; Στὸν ψυχικὸ καταρτισμὸ, ἢ στὴν προκοπὴ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τοῦ τόπου; Στὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξη τῆς νεολαίας, ἢ στὴν κοινωνικὴ ἐργασία;

Θὰ ξαφνιασθῇ μπροστά στὶς ἀπειρες ἀνάγκες—ἄλλες τόσες εὐκαιρίες γιὰ γόνιμη δράση—ὅποιος ἀφίροντας τὴν πολιτεία βροθῇ ξαφνικὰ μέσα σ' ἕνα ἐπαρχιακὸ πλαίσιο. Θὰ συγκινηθῇ καὶ θὰ κλάψῃ—ἂν δὲν εἶναι ἀπὸ κείνους ποῦ

γιὰ τὸν ἄλλο δὲν διαθέτουν τίποτα, οὐτ' ἓνα δάκρυ—γιὰ τὴν τόση ἀνάγκη, πού θρασσομανάει μόλις βγῆ κανεὶς ἔξω ἀπ' τὸ καθόλου τοῦ τῆς πολιτείας, ἀνάγκη ὅχι ἀπὸ μεγάλους καὶ τρανοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ κι' ἀπ' τοὺς παραμικρότερους, ἀπὸ πᾶς καὶ ἀπὸ μένα, ἀπ' ὅλους ὅσοι θέλουν ἔστω καὶ μ' ἓνα χαμόγελο καλωσύνης νὰ βοηθήσουν τὸν διπλανό τους. "Αν δὲν ἔχη κανεὶς ὀλότελα πνιγεί μέσα στὸν ἐγωκεντρισμό, θὰ νοιώσῃ πὼς στὴν ἐπαρξία ἀξίζει ἡ ζωὴ. Μπορεῖ νάσαι ἀλήθεια πὼς στὴν πολιτεία ἔχει κανεὶς περισσότερες εὐκαιρίες νὰ συγκροτηθῆ. Ἄλλα ὅσοι ἔ-

ποφελιθοῦν ἀληθινὰ ἀπὸ τὶς εὐκαιρίες αὐτές, ἐκεῖνοι, δὲν γίνεται παρὰ νὰ νοιώσουν τὸ χρέος νὰ τρέξουν ἐκεῖ, πού τοὺς καλεῖ ἡ ἀνάγκη. Ἄλλοιως θὰ πῆ πὼς ἡ «συγκρότηση» αὐτὴ θάσαι ἀνεδαφική, ψευτική.

Ὁ αἰώνας ἔτρεξε στὶς μεγάλες πολιτείες, γιατί τὸ φηγικὸ κλίμα τοὺς ἀνταποκρινόταν στὸν ἐγωκεντρισμό του.

Τὸ καινούργιο χριστιανικὸ κίνημα, πού δὲν ζητάει καλοπέραση, ἀλλὰ εὐκαιρία γιὰ ἐξυπηρέτηση καὶ γιὰ θυσία, στοίφεται πρὸς τὶς ἐπαρξίες, γιατί εἶναι ἔχωρα λευκαὶ πρὸς θεορισμόν.

ΠΕΤΡΟΣ ΚΛΩΝΑΡΗΣ

ΝΑΡΘΕΙ ΤΟ ΒΡΑΔΥ ΑΥΤΟ

"Εστέος πρέπει νάσαι διαφορετικὰ τὰ πράγματα, καὶ μόνο ἡ νύχτα νάσαι ἔτσι ὅπως τότε. Τὰ μεγάλα παιδικὰ μάτια σου περίεργα νὰ μέ κυττάνε.

Σὰ νὰ σὲ βλέπω σήμερα πρώτη φορά, πὼς ἡ καρδιά μου τὰκ τὰκ θὰ χτυπάει!

Καὶ νὰ μὲς παίρνει μιὰ πιλώρια χαρὰ, καὶ μῆτε νὰ ρωτᾶμε πού μὲς πάει...

"Ὅχι, δὲν θάσαι ἐφέτος τόσο εὐχάριστα' μιὰ πίκρα μέσα μου θὰ ψιγαλλίσει.

"Αν εἶτανε τὰ χέρια μου κἄπως ζεστά, κι αὐτὸς ὁ θέρμερος πού μ' ἐκνευρίζει

ἂν ἔλειπε, θάδλεπα διασκοθεαστικὰ τὴν ἀνθρώπινη περιπέτειά μου' ἓνα κοράκι μὲ τὴ φυσαρμόνικα κι ὅλα τὰ παντα θάτανε δικὰ μου,

"Α, πότε πότε νάρθεις ἐπὶ τέλους, σάν πρωτοβόρχει σὲ διαφορμένο χόμα.

Εἶναι τόσο ἐδῶ κάτω πού σ' ἀποζητᾶν, φτωχοί, δυστυχισμένοι κι ἄλλοι ἀκόμα...

"Ονειρεύονται Κάποιον Κάτι νὰ τοὺς παῖ, τούτη τὴ μοναξιά νὰ μαλακώσαι.

"Εκτός ἀπὸ μιὰ ἀμίλητη βαθειὰ σιωπή, τί μπορεῖ περισσότερο νὰ δώσει

ἓνας ἀνθρώπος ὀλομόναχος σ' αὐτούς, πού θέλουνε κάτι ἄλλο, νὰ ζεσταῖναι τὸ κάτι ἐκεῖνο πού δὲν ἔπαψε νὰ τοὺς, κόμπο μὲ κόμπο, ἀθρόβα, παθαίνει.

Εὐλόγησε τὴν ὕρα πού θὰ γεννηθεῖς μέσα μου, ὅπως ἓνας ἄσπρος κρίνος!

Σάν ἥλιος ἀνοιξιᾶτικος νὰ μοῦ δώσεις, ἀφοῦ μόνο γιὰ μένα θάσαι. Ἐκείνος,

πού ἀπὸ τὸ πρῶτο κιάλας δευτερόλεπτο,

θὰ τᾶσαι ἀμέσως ὅλα καταλάθει.

—Προσευχηθεῖτε γιὰ νάρθει τὸ βράδι αὐτό,

ὅπου ἡ ψυχὴ μου ψῶς θὰ μεταλάθει!...

ΙΩΣΗΦ ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣΕΩΣ

Μέγιστον πρόβλημα περί της ανθρωπίνης βουλήσεως αποτελεί τὸ πρόβλημα περί της ελευθερίας της. Τί ἐννοούμεν ἐλευθερίαν βουλήσεως; Μήπως τὴν ἰκανότητα, τὴν ὅποιαν ἔχει ὁ ἄνθρωπος, εἰς ὀρισμένας περιπτώσεις, νὰ ἐκτελῇ κάτι, τὸ ὅποιον ἀπεφάσισ; Π.χ. ἡ ἰκανότης νὰ πραγματοποιήσῃ μίαν κίνησιν τῆς χειρὸς του, τὴν ὅποιαν ἀπεφάσισεν; "Οχι. Δὲν λέγεται αὐτὸ ἐλευθερία βουλήσεως, ἀλλὰ ἐλευθερία τοῦ πράττειν. Τὸ πρόβλημα περί της ελευθερίας τῆς βουλήσεως ζητεῖ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐμφανίζεται τὸ φαινόμενον ἐκεῖνο τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, τὸ ὅποιον λέγεται ἀπόφασις. Μήπως ἡ ἀπόφασίς μου νὰ κάμω τὸν τάδε περίπατον εἶναι ἀποτέλεσμα ὑποχρεωτικόν, προηγηθέντων αἰτίων, ὅπως ἀκριβῶς μία πέτρα, ἡ ὅποια ἀφέθη ἐλευθέρα, καὶ ἡ ὅποια ὑποχρεωτικῶς θὰ ἀκολουθήσῃ τὴν κατακρύφον; Τὸ πρόβλημά μας ζητεῖ νὰ γνωρίσῃ ἐάν οἱ παράγοντες, οἱ ὅποιοι ἐδημιούργησαν τὸ φαινόμενον τῆς ἀποφάσεως, ὑπέκουν εἰς τὸ νόμον τῆς αἰτιότητος ἢ ἐάν μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχῃ καὶ παράγωγ, ὁ ὅποιος ὄρθῃ τελείως ἐλευθέρως, χωρὶς ἐξαναγκασμόν, ὡς μὴ ὑποκείμενος εἰς τὸν νόμον τῆς αἰτιότητος. Ἡ θεωρία ἡ ὅποια δέχεται παράγοντα ὄντα οὐχὶ αἰτιοκρατικῶς λέγεται indeterminismus ἢ ὡς μεταφράσθη αὐταρχία, ἢ δὲ θεωρία ἡ ὅποια δέχεται ὅτι πάντες οἱ παράγοντες ὄρουν κατὰ νόμον τῆς τυφλῆς ἀνάγκης λέγεται determinismus ἢ ὡς μεταφράσθη αἰτιοκρατία ἢ ἐτερχία.

Ἡ ΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Τὸ πρόβλημα περί της ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως δὲν ἀναφέρεται οὔτε εἰς τὰς ὀρμὰς, οὔτε εἰς τὰς ἐπιθυμίας, οὔτε εἰς τὰς ἐξεις, ἀλλ' εἰς τὴν προέλευσιν τῆς ἀποφάσεως.

Μερικοί, ὅταν ἀκούουν ὅτι ἡ θεωρία τῆς αὐταρχίας ἰσχυρίζεται, ὅτι τὴν ἐμφάνισιν μιᾶς ἀποφάσεως δὲν διέπει ὁ νόμος τῆς αἰτιότητος, ὑποθέτουν ὅτι εὐκὴ καὶ ἄλλως τυχαίως ἐκπηδᾷ ἡ ἀπόφασίς. Ἐάν τοιοῦτον τι συνέβαινεν, αἱ ἄνθρωπινοὶ ἀποφάσεις, ἀκολούθως δὲ καὶ αἱ πράξεις τῶν ἀνθρώπων θὰ ὁμοιάζον πρὸς πράξεις παράφρονος, καὶ κάτι χειρότερον, διότι θὰ ἦσαν ἀποτέλεσμα τύχης. Κατὰ τὴν θεωρίαν τῆς αὐταρχίας, τὴν ἀπόφασιν δὲν διέπει οὔτε αἰτιότης, οὔτε τύχη, ἀλλὰ σκοπιμότης. Ἡ τύχη δὲν δύναται νὰ ἐκλέξῃ, μεταξὺ τῶν ἀπείρων ἐνδεχομένων, τὸ κατάλληλον διὰ τὴν πραγμάτωσιν σκοποῦ ἢ τύχη θὰ παρουσίαζεν ἀκαταστασίαν καὶ ὄχι ἁρμονίαν. Ἀλλὰ καὶ ἡ πλήρης αἰτιότης εἰς τὴν βούλησιν δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τὴν πραγμάτωσιν σκοποῦ καὶ ἁρμονίας, ἐκτὸς ἐάν αἰτία, κειμένη ἔξω τοῦ ἀνθρώπου, ἐλευθέρως, κατόπιν σκέψεως, ἐδίδοι σκόπιμον κατεύθυνσιν. Διότι κατὰστρωσις σχεδίου πρὸς ἐπιτυχίαν σκοποῦ σημαίνει ἐξεύρεσιν ἀλύσεως ὄρων, τῶν ὁποίων ἡ διαδοχὴ ἀγει πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ τελικοῦ σκοποῦ. Τὸ σχέδιον αὐτὸ ἄλλοτε μὲν ὑπαγορεύεται ἀπὸ τὸν κύκλον τῶν ἐνστικτῶν ἢ ἐξείων, ἄλλοτε δὲ ἀποτελεῖ κάτι τὸ νέον.

Κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτὴν περίπτω-

σιν βυθίζεται τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα εἰς σκέψιν, καθ' ἣν ἐξ ἀφορμῆς τοῦ τεθέντος σκοποῦ ἀνέρχονται εἰς τὴν συνείδησιν (ἔστω μηχανικῶς ἢ κατ' ἔμπνευσιν) γνώσεις ἔχουσαι σχέσιν πρὸς τὸν σκοπὸν. Ἐκ τῶν γνώσεων τούτων ἐκλέγεται ὁ κατάλληλος ὁρος, τοῦ ὁποίου ἡ πλήρωσις ἄγει πρὸς τὸν σκοπὸν. Μία τοιαύτη ὁμις ἐκλογή ἀπαιτεῖ βούλησιν ἐλευθέραν ἀπὸ δεσμούς. Ἐπὶ τοῦ ζητήματος δέ, ἐάν ὁ θεταμένος σκοπὸς ἀσκή καταναγκασμὸν ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς ἢ ἐάν ὁ σκοπὸς ἀποτελῇ ἀπλῶς ἓνα πρόβλημα, ὅστις δὲν καταδουλῶνει τὴν βούλησιν, ἀλλ' αὐτὴ ἐλευθέρως ἐκλέγει τὸ κατάλληλον διὰ τὴν ἐπιτύχην τοῦ σκοποῦ, εἶναι πρόδηλον ὅτι ἡ δευτέρα ἀποφῆς ἀποτελεῖ ἐξηγήσιν τοῦ τρόπου ἐκλογῆς τοῦ καταλλήλου, ἐνῶ ἡ πρώτη ἀποφῆς εἶναι ὅπως ἀκαθόριστος, διότι δὲν δύναται νὰ ἐξηγήσῃ πῶς ὁ θεταμένος σκοπὸς θὰ ἀσκή καταναγκαστικὴν ἔλξιν ἐπὶ τοῦ καταλλήλου ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἐνδεχομένων. Ἐκτὸς ἐάν δεχθῶμεν ὅτι μίᾳ ὑπερτέρα ἐλευθέρα βούλησις εἶχεν ἐκ τῶν προτέρων ἐπιτελεσεῖ εἰδικὴν ρύθμισιν.

Μὲ ἓνα παράδειγμα θὰ γίνῃ ἀντιληπτὴ ἡ διαφορά τῶν δύο ἀποφῶν. Λέγω εἰς ἓνα φίλον μου «σὲ παρακλῶ δάνεισέ μου χίλιες δραχμῆς». Ὁ φίλος μου προθύμως βγάζει ἀπὸ τὸ πορτοφόλι του ἓνα χιλιοδραχμὸν καὶ μοῦ τὸ προσφέρει. Ἡ μὲν θεωρία τῆς αὐταρχίας λέγει ὅτι ὁ φίλος μου ἀπεφάσισε νὰ μοῦ δώσῃ τὸ χιλιοδραχμὸν, διὰ τὴν ἐπιτύχην ἓνα ὀφισμένον σκοπὸν, ἔσως διὰ τὴν μὲ διευκολύνῃ. Ἡ δὲ θεωρία τῆς ἑτεραρχίας λέγει ὅτι ἡ αἰτησίς μου πρὸς τὸν φίλον μου ἐδημιούργησεν εἰς αὐτὸν μίαν ψυχικὴν κατάστασιν, τὴν ὁποίαν νομίζει αὐτὸς ὡς σκοπὸν, καὶ ἡ ὁποία κατὰ τὸν νόμον τῆς αἰτιότητος τὸν ἀναγκάζει νὰ μοῦ προσφέρῃ τὸ χιλιοδραχμὸν. Διὰ τῆς ὑποθέσεως αὐτῆς θέλουσιν νὰ ὑποστη-

ρίξουν ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἐλεύθερος νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ἐπιτυχίαν σκοποῦ. Ἀκριβῶς ὁμοίως ἐπειδὴ ὁ φίλος μου ρυθμίζει ἐλευθέρως τὴν ἀπόφασίν του, διὰ τοῦτο κατέστη ἱκανὸς νὰ μὲ ἐξυπηρετήσῃ. Ἐάν π. χ. ἐπρόκειτο περὶ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος τὴν προηγουμένην ἡμέραν εἶχε λάσει, ἐν ὄρα ὑπνωτίσεως τὴν ἐντολήν νὰ μὴ δώσῃ εἰς κανένα χρέηματα, κατὰ τὴν ὄραν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγὼ τοῦ ἐξήτησα, θὰ ἦτο ἀνίσχυρος κάθε παράκλησίς μου ὅπως τύχῃ τοῦ δανείου. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἔλλειψις ἐλευθερίας βουλήσεως, καὶ ὅχι ἡ περίπτωση τῆς εὐστρόφου βουλήσεως, ἥτις τόσον δεξιῶς ρυθμίζει τὴν ἀπόφασιν. Καλὸν εἶναι ὁμοίως νὰ προχωρήσωμεν καὶ εἰς τὴν γενικωτέραν ἀποψίν τοῦ περὶ ἐλευθερίας ζητήματος.

Η ΥΠΕΡΑΤΟΜΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΒΟΥΛΗΣΙΣ

Ἐπάρχει κάπου εἰς τὸ σύμπαν παράγων, ὁ ὁποῖος ὄρα ἐλευθέρως, δηλ. ὁ ὁποῖος δὲν εὐρίσκεται εἰς αἰτιοκρατικὴν ἐξάρτησιν πρὸς τὰς δυνάμεις τοῦ συμπαντος; Αὐτὸ εἶναι τὸ κεντρικὸν ἐρώτημα. Εἶναι κεντρικὸν αὐτὸ τὸ πρόβλημα, διότι εὐρίσκεται εἰς ἄμεσον σχέσιν πρὸς δύο ἄλλα κοσμοθεωρητικὰ προβλήματα: α) Ποία ἀρχὴ διέπει τὴν λειτουργίαν τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως; β) Ποία ἀρχὴ διέπει τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως, ἢ σκοπιμότης ἢ μόνον ἡ αἰτιότης; Τὸ πρόβλημα λοιπὸν περὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως καὶ τὸ πρόβλημα περὶ τῆς ἰσχύος τοῦ νόμου τῆς σκοπιμότητος καὶ τοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος ἔχουν κοινὴν ρίζαν. Τὰ δύο αὐτὰ προβλήματα συνάπτονται πρὸς ἄλληλα, διότι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος θὰ δεχθῇ ὅτι ὑπάρχουν ἀνθρώπινος ἐνέργεια, τὰς ὁποίας διέπει σκοπὸς, ὑποχρεοῦται νὰ δεχθῇ ὅτι κάπου ὑπάρχει βούλησις, ἥτις ἐλευθέρως ἐνεργεῖ εἴτε ἡ ἀνθρωπίνη βούλησις εἴτε

ἢ θεία βούλησις. Ὅστε πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἐὰν ἀπανταχοῦ τοῦ σύμπαντος κυριαρχῇ αὐστηρά αἰτιότητα (μηχανοκρατική ἀποψις), τότε ἐλευθερία τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως ἀποκλείεται· ἐὰν ὅμως εἰς τὸ σύμπαν ὑπάρχη καὶ σκοπιμότης (τελολογική ἀποψις), τότε ὑπάρχει ἐλευθέρη βούλησις, ἢ ὅποια ρυθμίζει τὰ τοῦ σύμπαντος. Ἡ πραγματικότης σκοποῦ δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ τότε μόνον, ὅταν ἐν τουλάχιστον ἀπὸ τὰ αἷτια, τὰ ὅποια συνέβαλον εἰς τὴν πραγματοποίησιν εἶναι αὐτεξούσιος αἰτία, ἥτις ἐνήργησεν οὐ χί κατ' ἀνάγκην, οὐδ' ἐκατὰ τύχην, ἀλλὰ κατὰ λόγον καὶ ἐλευθερίαν.

Κατὰ ταῦτα τὸ πρόβλημα «περὶ τῆς ὑπάρξεως ἐν τῷ σύμπαντι παράγοντες, ὅστις ὀφ' ἐλευθερίας» μετασχηματίζεται εἰς τὸ «περὶ τῆς ὑπάρξεως ἐν τῷ σύμπαντι σκοπιμότητος». Ἡ ἐξηγητὸν ὅμως ἐκ τοῦ κυρίου θέματός μας, ἐὰν ἀνεπτύσομεν τὸ περὶ σκοπιμότητος ἐν τῷ σύμπαντι. Διὰ τοῦτο περιοριζόμεθα νὰ ἀναφέρωμεν, ὅτι αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι τοῦ 20οῦ αἰῶνος βρῖθουν ἀνακρινόμενων ἀπὸ τοῦ ἐξέχοντος ἐρευνητῆς περὶ τοῦ παράγοντος ἐκείνου, ὅστις κατὰ σκοπὸν καὶ ἀρμυνίαν ἐδημιούργησε καὶ κυβερνᾷ τὸ σύμπαν, καὶ ὅστις καθίσταται κατὰ τοσοῦτον ἀντιληπτότερος, καθ' ὅσον βαθύτερον ἐρευνᾶται ἢ ἐσωτέρα ὑφ' ἡ τῶ φυσικοῦ κόσμου. Οὕτω λέγει ὁ Planck: Συμφώνως πρὸς ἐκείνα τὰ ὅποια μᾶς διδάσκει ἡ ἀκριβὴς φυσικὴ ἐπιστήμη ἀσφαλῶς κυριαρχεῖ σκοπιμότης εἰς ὅλον τὸν φυσικὸν κόσμον. Ὑποχρεούμεθα, ἐπομένως, νὰ δεχθῶμεν ἐλευθέρην βούλησιν, ἥτις ρυθμίζει τὰ τοῦ σύμπαντος.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΒΟΥΛΗΣΕΩΣ

Ὅσοι ἀρνοῦνται τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως ἰσχυρίζονται κυρίως τρία τινά:

Ἐν πρώτοις ἰσχυρίζονται, ὅτι δεδομένου ὅτι ὁ νόμος τῆς αἰτιότητος δὲν νὰ ἔχη καθολικὴν ἰσχυρὴν καὶ ἐπὶ τῶν φυσικῶν φαινόμενων, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ δεχθῶμεν τὴν βούλησιν ὡς ἓνα παράγοντα ἐλευθερίας, ὅπως ὄντα, ἀλλ' ὡς παράγοντα ὑποδουλωμένον εἰς τὸν νόμον τῆς ἀνάγκης. Ποῦ νὰ ἔξωμεν σήμερον αὐτοὶ (Spinoza, Büchner κ. ἄ.) νὰ ἰσχυροῦν τοὺς φυσικοὺς νὰ ἀρνοῦνται τὴν ἰσχυρὴν τοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος ἀνάγκη καὶ εἰς φυσικὰ φαινόμενα! Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου τὸ ἀνωτέρω ἐπιχείρημα ἐπιπίπτει εἰς τὸ λογικὸν σφάλμα τῆς ἰσχυρίας τοῦ ζητουμένου, διότι θεωρεῖ ὡς δεδομένον τὴν καθολικότητα τῆς ἰσχυρίας τοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ τὸ ζητούμενον.

Ὁ δεῦτερος ἰσχυρισμὸς ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἀρνοῦνται τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως, εἶναι, ὅτι ἡ λεγομένη ἀπόφασις δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἡ ἐπιθυμία ἐκείνη, ἢ ὅποια ὑπερίσχυεν κατὰ τινα πάλιν πρὸς μίαν ἄλλην ἀντιτιθεμένην ἐπιθυμίαν. Πράγματι ὑπάρχουσιν περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας γίνεται ἀγὼν μεταξὺ δύο ἀντιτιθεμένων ἐπιθυμιῶν καὶ ὑπερίσχυει ἡ πλέον ἔντονος, ἀλλ' ὅμως δὲν πρόκειται περὶ αὐτοῦ ὅταν λέγομεν ἐλευθέρην ἐκλογὴν ἢ ἀπόφασιν. Τὸ φαινόμενον αὐτό, τὸ ὅποιον ὀνομάζομεν ἐλευθέρην ἐκλογὴν, ἀποτελεῖ αὐτόνομον ψυχικὸν φαινόμενον, τὸ ὅποιον οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν.

Ἰσχυρίζονται, τέλος, ὅτι πρὸ πάσης ἐκλογῆς αἰσθανόμεθα μίαν διάθεσιν, τὴν ὅποιαν ὀνομάζομεν σκοπὸν, πράγματι ὁμοῦς εἶναι τὸ αἷτιον, τὸ ὅποιον μᾶς ἀναγκάζει εἰς ὁρισμένου εἶδους ἀπόφασιν. Ὁ ἰσχυρισμὸς αὐτὸς δὲν εἶναι ἐπιχείρημα, ἀλλ' ἀπλῶς διαπίστωση, ὅτι πρὸ τῆς ἐκλογῆς ὑπάρχει μία διάθεσις, τὴν ὅποιαν λέγομεν σκοπὸν. Ἄν ὅμως ἡ διάθεσις αὕτη θὰ ἀσκήσῃ καταναγκασμὸν εἰς τὸ εἶδος τῆς ἀποφάσεως, ὡς ποιη-

τικόν αἴτιον, ἢ ἂν θὰ ἀποτελέσει τελικόν αἴτιον, τοῦ ὁποίου τὴν πραγμάτωσιν θὰ ἐπιδιώξωμεν, χωρὶς ἐξαναγκασμόν, τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ πρόβλημα, τοῦ ὁποίου ζητοῦμεν τὴν λύσιν. Ἐπομένως τὸ ὅτι, πρὸ τῆς ἀποφάσεως ὑπάρχει ἕνας σκοπός, δὲν προσφέρει τίποτε ὑπὲρ τῆς ἑτεραρχίας, τοσούτου μᾶλλον καθ' ὅσον ἡ αὐταρχία δὲν ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ ψυχὴ ὅλως τυχαίως ἐκσπᾷ εἰς ἀποφάσεις, ἀλλὰ δέχεται ὅτι ἐπειδὴ ἐλευθέριως ἐκλέγει, διὰ τοῦτο δύναται ἐκλέγουσα τὸ κατάλληλον νὰ ἐπιτυχάνῃ τὴν πραγμάτωσιν σκοπῶν, οἱ ὁποῖοι βεβαίως προηγούνται τῆς ἀποφάσεως.

Ἔσον μελετᾷ κανεὶς τὸ πρόβλημα τοῦτο, τόσον ἀναγνωρίζει τοὺς λόγους, οἱ ὁποῖοι συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως. Ὅταν π. χ. ὁ γυμναστής δώσει τὸ πρόσταγμα διὰ μίαν κίνησιν τῶν γυμναζομένων, λαμβάνουν οὗτοι ἀποφασιν ἡμέσου ἐκτελέσεως. Εἶναι ἀκόμη δυνατόν νὰ εἴπω, ὅτι μετὰ ἕν πρῶτον λεπτόν θὰ σηκωθῆ ἀπὸ τὸ κάθισμά μου πρᾶγμα, δὲ μετὰ ἕν πρῶτον λεπτόν λαμβάνω τὴν ἀπόφασιν καὶ σηκώνομαι. Ἡ πλήρης αὐτὴ ἐξουσία, τὴν ὁποίαν ἔχομεν πρὸς λήψιν ἀποφάσεως, ὥστε νὰ δυνάμεθα νὰ προσδιορίζωμεν ἐκ τῶν προτέρων καὶ τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ λάβωμεν ὀρισμένην τινὰ ἀπόφασιν, ἢ ἐξουσία αὐτὴ δὲν ὑπάρχει ἐπὶ οὐδενὸς ἄλλου ψυχικοῦ φαινομένου παρά μόνον ἐπὶ τῆς ἀποφάσεως. Ἐάν π. χ. ὁ ἀνωτέρω γυμναστής διατάξῃ τοὺς γυμναζομένους, νὰ ἐνθυμηθοῦν τὴν στιγμήν αὐτήν, ποῖαν ἡμέραν ὑπεγράφη ἢ ἀνακαυχῆ τοῦ πολέμου μετὰ τῆς Γερμανίας, δὲν θὰ κατορθώσουν οὗτοι νὰ ἀνταποκριθοῦν, καθὼς προηγουμένως εἰς τὰς γυμναστικάς ἀσκήσεις, ἀπλοῦστα διαότι δὲν κυριαρχοῦν ἐπὶ τῶν ἀναμνήσεων, ἀλλὰ μόνον ἐ-

πὶ τῶν ἀποφάσεων.

Ἐπίσης σοβαρὸν λόγον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως ἀποτελεῖ καὶ ἡ συναίσθησις, ὅτι δυνάμεθα αἰφνης νὰ μεταβάλωμεν τὴν ἀπόφασιν, τὴν ὁποίαν ἔχομεν λάβει καὶ τὴν ὁποίαν πράττεται κατὰ τὴν στιγμήν αὐτὴν νὰ πραγματοποιήσωμεν. Ἀλλὰ καὶ ἡ συναίσθησις τῆς εὐθύνης διὰ τὰς συνεπείας μιᾶς πράξεως, τὴν ὁποίαν προτιθέμεθα νὰ ἐνεργήσωμεν μαρτυρεῖ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως. Ἐπίσης ἡ μεταμέλεια διὰ τὴν ἐκτέλεσιν πράξεως, ἥτις ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπεδείχθη οὐχὶ κατάλληλος πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἐπιδικωμένου σκοποῦ, ἀποτελεῖ λόγον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἀποφάσεως.

Ἡ ὑπαρξὶς τοῦ αὐταρχικοῦ στοιχείου ἐντὸς τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἀποτελεῖ ἀναγκαίαν προϋπόθεσιν τῆς συνεχοῦς προόδου τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν. Τὸ αὐταρχικόν στοιχεῖον τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἀποτελεῖ τὸν ἀπαραίτητον παράγοντα διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἐκάστοτε νέου στοιχείου, τὸ ὅποion λέγεται πρόδος τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας. Περιττόν εἶναι νὰ ἐπαναλάβωμεν διατί ἡ κατὰ σκοπὸν πρόδος προϋποθέτει κατ' ἀνάγκην αὐταρχικὸν παράγοντα, διότι ἐπ' αὐτοῦ ἐλέγχθησαν ἤδη ἄρκετά. Κάθε τί πού εἶναι νέον εἰς τὸν πνευματικὸν καὶ τεχνικὸν πολιτισμὸν εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὅποion διαλαλεῖ τὴν ὑπαρξὶν τοιούτου αὐτεξούσιου παράγοντος εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν. Χωρὶς τὸν αὐτεξούσιον αὐτὸν παράγοντα ὁ πολιτισμὸς μας, ὅσον μεγαλειώδης καὶ ἂν ἦτο, θὰ ἑστειρεῖτο τοῦ ἰδιάζοντος καὶ χαρακτηριστικοῦ ἐκείνου γνωρίσματος, τὸ ὅποion λέγεται πρόδος. Ὁ πολιτισμὸς μας θὰ ὁμοιάζε τότε πρὸς τὸν πολιτισμὸν τῶν μελίσσων ἢ τῶν μυρμηκῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν προσδοῦν, ἀλλ' ἀναπτύσσονται ἐντὸς τῶν στενῶν ὀρίων τῶν ἐστίκτων. Ἐπειδὴ ἀκριβῶς τὰ ζῷα στεροῦν-

ται: ἐλευθέρας βουλήσεως, διὰ τοῦτα δὲν προάγεται ὁ τρόπος τῆς ζωῆς των. ἀλλὰ ζοῦν πάντοτε κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως χάρις εἰς τὴν νόησίν του, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν αὐτεξούσιον βούλησίν του δύναται νὰ δημιουργῇ τὸν πολιτισμὸν του, τὸν ὅποιον διαρκῶς καὶ τελειοποιεῖ.

Ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ ἐκάστοτε ἀπόφασις δὲν ὀφείλεται εἰς ἐλευθέραν ἐκλογὴν, ἀλλ' ἀποτελεῖ ἀναπόφευκτον ἀποτέλεσμα προηγηθέντων αἰτιῶν, τότε ματαίως καταβάλλομεν προσπάθειαν πρὸς ἐπιτυχίαν σκοποῦ, ματαίως οἱ σπουδασταὶ ἀσχοῦν πίεσιν ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ των καὶ τὸν ὑποχρεῶναι νὰ μελετήσῃ, διότι ἐὰν ὑπάρχουν τὰ ἀπαιτούμενα αἰτία, θὰ ἀχθοῦν πρὸς τὴν μελέτην κατὰ τὸν νόμον τῆς ἀνάγκης! Πρὸς τί λοιπὸν νὰ ἀσχοῦν πίεσιν; Ἀλλοίμονον ἐὰν ἐφηρμόζομεν αὐτὴν τὴν συμβουλήν. Ποῖος δὲν γνωρίζει τὴν βούσιν ἀλήθειαν, καθ' ἣν ὅτι ἐκλεκτὸν ἐπετύχομεν, τὸ ἐπετύχομεν κατόπιν προσπαθείας, πολλάκις δὲ κατόπιν σκληρῶν ἀγώνων;

Ἡ αἰτιώδης ἐξάρτησις τῶν ψυχικῶν φαινομένων καὶ ἡ ὑπαρξίς τοῦ αὐτεξουσίου δύναται νὰ ἐξομοιωθῇ πρὸς ἕνα ρυάκι, τὸ ὅποιον συνεχῶς ρεεῖ, κατὰ τὸν νόμον τῆς αἰτιότητος, καὶ εἰς τὸ ὅπλιον ὁ κηπουρὸς ἐπεμβαίνων μὲ τὴν ἀξίνην, μεταβάλλει τὴν πορείαν, διὰ νὰ ποτίσῃ ἄλλην περιοχὴν τοῦ κήπου. Θέσιν κηπουροῦ εἰς τὸ ρυάκι τῶν ψυχικῶν φαινομένων ἐπέχει ἡ ἀπόφασίς μας, ἡ ὅποια ἐκδηλοῦται μὲ μίαν προσπάθειαν, ἡ ὅποια ἄλλοτε μὲν ἀνακόπτει τὴν πορείαν τῆς αἰτιώδους διαδοχῆς, ἄλλοτε δὲ κατευθύνει αὐτὴν πρὸς ἐπιτυχίαν ἄλλου

σκοποῦ, εἰς τοῦτο συνίσταται ἡ ἐλευθερία τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως. Κατεῦθylene τὸ ρυάκι τῆς προσοχῆς σου πρὸς τὸ ἐπισημονικὸν πρόβλημα, τὸ ὅποιον σὲ ἀπασχολεῖ, προσπάθησε νὰ διατηρήσῃς τὴν ἐρευνητικὴν σου διάθεσιν διὰ τὸ πρόβλημα, καὶ τότε οἱ ποικίλοι συνδυασμοί, ἐν εἶδει ἐμπνεύσεων, θὰ διαδέχονται ἀλλήλους. Ὅταν πάλιν μία ἀφορμὴ σὲ φέρῃ εἰς τὸν κατήφορον τῆς σκέψεως, ποῦ ἀνήκει εἰς τὸν κόσμον τοῦ κατωτέρου, τοῦ ἁμαρτωλοῦ, κατεῦθylene τὸ ρυάκι τῶν σκέψεών σου πρὸς τὸν θεῖον νόμον, προσπάθησε νὰ διατηρήσῃς τὴν προσοχὴν σου εἰς αὐτόν, καὶ τότε αἱ σκέψεις σου ἐξαγνίζονται. Τὰ θαυμαστά ἀποτελέσματα τῆς προσπάθειας καὶ τοῦ ἀγῶνος κραυγάζουν, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ εἶναι ἐφωτισμένη μὲ στοιχεῖον ἀδούλωτον εἰς τὸν νόμον τῆς ἀνάγκης.

Ἡ ἐλευθερία τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως ἐπάγεται τὴν εὐθύνην τοῦ πράττοντος καὶ τὸν καταλογισμὸν τῶν πράξεών του. Ἀκόμη καὶ διὰ τὰς ἔξεις του εὐθύνεται ὁ ἄνθρωπος, διότι ἐλευθέρως τὰς ἐδημιούργησε καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὰς κυριαρχίαν. Ἡ ἀπαλλαγὴ ἐκ τῆς ἔξεως ἀπαιτεῖ ἰσχυρὸν ἀγῶνα. Ἡ στιγμιαία ἀπόφασις δὲν δύναται νὰ ἀπαλλάξῃ τὸ ἄτομον μακροχρονίου ἔξεως. Ἡ ἰκανότης αὐτῆ, τὴν ὅποιαν ἔχει ἡ ἀνθρωπίνη βούλησις νὰ δημιουργῇ ἔξεις εἰς τὸ ἄτομον, ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται ἡ προσπάθεια πρὸς μὀρφωσιν χαρακτῆρος. Ἐνὸς χαρακτῆρος, εἰς τὸν ὅποιον ἡ βούλησις θὰ ἀναπτύξῃ τὸ μέγιστον τῆς ἐλευθερίας τῆς.

Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣΕΩΣ ΚΑΙ Η ΝΕΩΤΕΡΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

I. Τὸ 1872 ὁ μεγάλος φυσιολόγος Dubois-Reymond ἀνεκοίνωσεν εἰς ἰδιαιτέραν ἐπιστημονικὴν του μελέτην, ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως καταλέγεται μεταξὺ τῶν αἰνιγματικῶν τοῦ κόσμου. Καὶ τὸ αἶνιγμα ἦτο ἀκόμη δυσκολώτερον διὰ τὴν ψυχολογίαν, μίαν νεωτέραν σχετικῶς ἐπιστήμην, ἢ ὅποια εἰς κάθε βῆμά της καθ' ὄλον τὸν 19ον αἰῶνα καὶ ἕνα μέρος τοῦ 20οῦ ἐφορεῖτο μήπως φύγη ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου καὶ εἰσελθῆ εἰς τὰ ὄρια τῆς μεταφυσικῆς. Ἡ ἐπιστήμη ἔπρεπε νὰ δημιουργῇ «νόμους». Κάθε ἀποτέλεσμα ἀφείλεται εἰς μίαν ὀρισμένην αἰτίαν καὶ κάθε εἴτια πάλιν θὰ δημιουργήσῃ ὀρισμένον ἀποτέλεσμα, τὸ αὐτὸ ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας. Ὁ ἐπιστήμων τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν ἴδλεπε τότε τὸν «νόμον» ὡς τὸν μοναδικὸν στίλον τῆς ἐπιστήμης του. Αὐτὸν τὸν νόμον τὸν ἐπιβάλλει μίαν σκληρὰ, σιδηρὰ ἀνάγκη. Ἄν ἤθελε λοιπὸν ἡ ψυχολογία νὰ εἶναι ἐπιστήμη, ἔπρεπε καὶ αὐτὴ—ὅπως ἐνόμισαν τοὺλάχιστον τότε—νὰ κάμῃ «νόμους», νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν φυσικὴν σειράν τῶν ἄλλων θετικῶν ἐπιστημῶν. Συνελπὼς ἔπρεπε καὶ ἡ βούλησις τοῦ ἀνθρώπου, ἕνα τόσον κεντρικὸν θέμα τῆς ψυχολογίας, νὰ ὑπαχθῆ καὶ αὕτη εἰς νόμους. Καὶ ἀφοῦ ἔχει νόμους ἡ βούλησις, τὸ πρόβλημά μας λύεται. Ὁ νόμος τῆς αἰτιότητος, γενικὸς νόμος, ὅπως εἶπαν, εἰς τὴν φύσιν, ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὴν βούλησιν. Ἡ βούλησις τοῦ ἀνθρώπου ἐξαρτᾶται ἀπὸ ὀρισμένα αἰτία, ἀπὸ τὰ ὅποια θὰ ἐχωμέν πάντοτε τὸ ἴδιον ἀποτέλεσμα. Κατὰ

τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος ἐξαρτᾶται ἀπολύτως ἀπὸ τὰ αἰτία αὐτά, ὅπως καὶ ὅποιος ἄλλος ζωντανὸς ὄργανισμὸς εἰς τὴν φύσιν θὰ προβῆ εἰς τὴν α ἢ τὴν β «πράξιν» ἐπὶ τῇ βάσει ἀναποτρέπτων αἰτίων. Αὕτη εἶναι ἡ ἀποψις τῶν ντετερμινιστῶν εἰς τὴν ψυχολογίαν.

Ἡ φράσις τοῦ Δημοκρίτου, ἢ ὅποια ἐλέχθη διὰ τὸν φυσικὸν κόσμον «οὐδὲν χοῖμα μάτην γίνεταί, ἀλλὰ πάντα ἐκ λόγου τε καὶ ὑπ' ἀνάγκης» εὐρίσκει τόσον ἀπόλυτον καὶ ἀκαμπτον ἐφαρμογὴν εἰς τὴν ψυχολογίαν, κυρίως τὸν περασμένον αἰῶνα, ὥστε, ὅπως εἶναι γνωστόν, διευτυπώθησαν καὶ μαθηματικοὶ τύποι σύμφωνα μὲ τοὺς ὁποίους ὅλα τὰ ψυχικὰ φαινόμενα τοῦ ἀνθρώπου εὐρίσταν τὴν λύσιν των. Καὶ εἶναι γνωστὴ ἢ προσπλάθεια τοῦ Fechner νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα τῆς ψυχῆς μὲ μαθηματικούς τύπους. Ἐὰν ἠθέλαμεν νὰ δημιουργήσομεν ἕνα τέτοιον μαθηματικὸν τύπον καὶ διὰ τὴν βούλησιν θὰ ἐλέγαμεν ὅτι ἡ συγκεκριμένη αἰτία τοῦ ψυχικοῦ γεγονότος (α) μαζί μὲ τὴν κληρονομικότητα(κ) καὶ τὸ ἐξωτερικὸν γεγονὸς (ε) ποὺ περιβάλλει τὴν βούλησιν, ἐπὶ τὸν χαρακτήρα (ρ) τοῦ αἰτίου, ἐξισοῦται μὲ τὸ ψυχικὸν γεγονὸς (ψ) ἢ τὸ συγκεκριμένον βουλητικὸν γεγονὸς (β)! Ἴδου λοιπὸν ἀπλοῦστα καὶ ἀμέσως ἕνας τύπος! $(\alpha + \kappa + \epsilon)\rho = \psi = \beta$.

Ὁμολογουμένως ἡ ἀπλότης τῆς ντετερμινιστικῆς ἐρμηνείας τῆς βουλήσεως εἶναι ἀξιόλογος καὶ δημιουργεῖ εὐνοϊκοὺς ὄρους διὰ τὴν μελέτην τοῦ προβλήματός μας. Πάντοτε οἱ ἀγνωστοὶ δὲν εἰ-

να ἐπιθυμητοὶ εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ ὅταν κατορθώωμεν νὰ ἀνακαλύψωμεν τοὺς συντελεστάς ἐνός φαινομένου, αἰσθανόμεθα τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ὑπέταξε καὶ ἐδάμασε τὸ ἄγνωστον. Ἡ βούλησις λοιπόν, ἡ ὁποία ὁμολογουμένως ἦτο φαινόμενον ἐξαιρετικόν, ἐνομήσθη ὅτι ἐδαμάσθη καὶ προσεδέθη εἰς τὸ ἄγμα τῶν νόμων τῆς ἐπιστήμης. Ἦλθαν κατόπιν καὶ αἱ διδάφοροι ἔρευναὶ τοῦ σωματικῶν ὀργανισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἰδιαίτερος ἡ ἔρευνα ἐπὶ τῶν ἐνστικτῶν, τῶν ὁρμονῶν, τῆς κληρονομικότητος, ἡ ἔρευνα ἐπὶ τῶν βλαβῶν τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τῶν σινεπειῶν των, ἐπὶ τοῦ αὐτονόμου νευρικοῦ συστήματος, αἱ ἀνακαλύψεις ναρκωτικῶν φαρμάκων. Καὶ ὅλα αὐτὰ αἱ ἔρευναὶ ἔδειξαν, ὅπως ἐνόμισαν μερικοὶ, τὴν σχέσιν ἢ ὁποία ὑπάρχει μετὰ τῶν ψυχικῶν φαινομένων καὶ τῶν φυσικῶν, τῶν σωματικῶν φαινομένων.

Ἰδιαίτερος εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἦλθε σημαντικὸς βοηθὸς ἡ φροῦδική ψυχολογία, ἡ ὁποία ἔλεγεν ὅτι τὸ ἐνστικτον, μὲ διαφόρους ἐκδηλώσεις, ἀπὸ τὴν περισσότερον ταπεινὴν μέχρι τῆς πλέον ἰδανικῆς, κυριαρχεῖ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ αὐτὸ διὰ τοῦ ἀσυνείδητου κυριαρχεῖ εἰς τὴν βούλησιν (*). Ἐπομένως οἱ ντετερμινιστὰὶ ψυχολόγοι ἐκέρδιζαν καὶ ἄλλο ἓνα ἐπιχείρημα, αὐτὴν τὴν φορὰν πλέον ἀπὸ τὴν ψυχολογίαν, πρὸ 50 περίπου ἐτῶν. Καὶ ἔτσι διευτυπώθη ὁ «νόμος»: «Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἐλεύθερος εἰς τὰς πράξεις του καὶ εἰς τὰς ἐπιδιώξεις του, ἀλλὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐλατήρια, τὰ ὁποῖα τοῦ ὑπαγορεύει ἢ σκληρὰ ὀργανικῆ, ὕλική ἀνάγκη». Καὶ ἐν συνεχείᾳ, ὁ ἰσχυρισμὸς, ὅτι τὸ βῆρος τοῦ ἐγκεφάλου, ἡ πίεσις τοῦ αἵματος, ὁ χρόνος ἀντιδρά-

σεως τοῦ νευρικοῦ συστήματος, ἡ κληρονομικότης, ὅλα αὐτὰ καὶ πολλὰ ἄλλα κανονίζουν τὴν βούλησιν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐν τούτοις ὁμως ὁ Dubois-Reymond φροσιολόγος αὐτὸς καὶ χωρὶς καμμίαν διάθεσιν ἀντιντετερμινιστικῆν, θεωρεῖ τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως αἰνίγμα παρ' ὅλον ὅτι ἐνομήσθη, ὅτι ὁ σωματικὸς ὀργανισμὸς εἶναι ἀρκετὸς διὰ νὰ τὴν ἐξηγήσῃ.

Διατὶ αὐτὸ τὸ αἰνίγμα λοιπόν; Ἄπλοῦστατα, διότι ἡ βούλησις δὲν λύεται πάντοτε μὲ τὴν ἀλγεβρικὴν ἐξίσωσιν. Παρ' ὅλους τοὺς γνωστοὺς παράγοντας τοὺς ὁποῖους βάζομεν εἰς τὴν ἐξίσωσιν, δὲν εὐρίσκειται ὁ ἄγνωστος ἢ μᾶλλον αὐτὸς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι τόσον διαφορετικὸς καὶ ἀτρόδλεπτος, ὥστε ὀλόκληρον τὸ οἰζοδόμημα τῆς νομοτελείας καταρθεῖ ἐν οἰπῇ ὀφθαλμοῦ. Ἀφοῦ λοιπόν δὲν ἠμποροῦμεν νὰ προβλέψωμεν τί θὰ συμβῇ, παρ' ὅλας τὰς ἐπισταμένας μελέτας μας, τί εἶδους νόμος ἠμπορεῖ νὰ καθιερωθῇ διὰ τὴν βούλησιν; Ὅτι δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ βούλησις ἀκολουθεῖ δρόμον ἰδικόν της, αὐτὸ εἶναι ἓνα φαινόμενον πρὸ τὸ μαρτυρεῖ ἡ καθημερινὴ πείρα. Ἀπὸ τὸ παιδί, τὸ ὁποῖον ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν κακὴν συντροφίαν πρὸ ἠκολούθει ἕως τώρα, μέχρι τοῦ ἥρωος ἐκείνου, ὁ ὁποῖος, παρὰ πάντα «φυσικόν» νόμον, θυσιάζει τὴν ζωὴν του χάριν ἐνός ἀνωτέρου σκοποῦ.

II. Δυσκολία λοιπόν μεγάλη διὰ τὴν ντετερμινιστικὴν ἀντίληψιν, ἡ ὁποία ἀρνεῖται τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως. Κατόπιν αὐτοῦ θὰ καταφύγωμεν εἰς τὸν ἰντετερμινισμὸν, τὴν αὐταρχίαν; Ὑπάρχει δηλ. μία πλήρης καὶ ἀπόλυτος ἐλευθερία τῆς βουλήσεως, ἀνεξάρτητος ἀπὸ κάθε ἐξωτερικόν, (μερικοὶ εἶπαν καὶ ἐσωτερικόν) κίνητρον, ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὸ περιβάλλον, ἀπὸ τὴν κληρονομι-

(*) Βλ. «Ἀκτίνες» 1939 σελ. 19-26. «Ἄπὸ τὴν θεωρίαν τοῦ Φρόυντ».

κόπτητα, ἀπὸ τὴν ἀγωγὴν: Ἡμπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ κάμνῃ ὅτι θέλει ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν, ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ πράττῃ διαφροσεντικά ἀπὸ ὅτι ἐπραξῆ; Ἡμπορεῖ νὰ εἶναι ἐλεύθερος ἀπὸ τὰ ἐνστικτικὰ: Ἀπὸ τὰς ἀτελείας τοῦ ὀργανισμοῦ του;

Εἰς ὅλα αὐτὰ ἡ αὐταρχία εἰς τὴν ἀπόλυτον μορφήν ἀπαντᾷ. ναί. Ἡ βούλησις τοῦ ἀνθρώπου κυβερνᾷ τὸ πᾶν κατ' αὐτήν. Τώρα ποῖα βούλησις καὶ τίνας ἀνθρώπων ἡ βούλησις, δὲν λαμβάνει τὸν κόπον νὰ ἐξετάσῃ ἡ αὐταρχία. Ἔτσι πολὺ γρήγορα ἡ βούλησις ἐλάβε περιεχόμενον ξένον ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον καὶ μάλιστα κομικόν. Ὅχι ἀδίκως παρετήρησαν, ὅτι σύμφωνα μὲ μίαν τέτοιαν ἀπόλυτον καὶ μονομερῆ ἀντιληψιν, ἐλεύθερος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἡμπορεῖ νὰ πετάξῃ εἰς τὴν σελήνην ἢ ἡμπορεῖ νὰ μὴ κοιμάται καθόλου ἢ νὰ εἶναι ἀδιάφορος, ὅταν καίεται τὸ σπῆμα του. Εἰς αὐτὸ τὸ ἀστεῖον περιεχόμενον καταπᾶ ἡ βούλησις καὶ ἡ ἐλευθερία της, ὅταν λησμονήσωμεν ὅτι τὴν βούλησιν τὴν ἐξετάζομεν εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἔχει ὠρισμένον ψυχικὸν περιεχόμενον καὶ μὲ αὐτὸ ἐργάζεται εἰς τὴν ζωὴν του.

Ἡ πλάνη ἀκριβῶς αὐτή, τοῦ νὰ λησμονοῦμεν διπλ. τὸν ἄνθρωπον καὶ τὰς ἀνάγκας του, ὠδήγησε φιλοσόφους καὶ ψυχολόγους νὰ δεχθοῦν μίαν τέτοιου εἶδους αὐταρχίαν εἰς τὴν βούλησιν, ἢ ὅποια εἰς τὸ τέλος κατήντα ἀνθραρασία, ἀκαταστασία καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. Ὅταν λέγω ὅτι ἡ ἐλευθερία μου θὰ ἐξαοτηθῇ ἀπὸ τὸ ἐὰν θὰ εἶμαι ψυχρὸς καὶ ἀπαθῆς ἐνώπιον τῆς πυρκαϊᾶς, ἢ ἀδιάφορος διὰ τὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὅποιαν θὰ μοῦ προκαλέσῃ μία ἠθικὴ ἀσχημία τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὅποιαν δὲν ἔχω ρίψει οὔτε στοιχειωδῶς ἓνα βλέμμα

εἰς τὸ ἐσωτερικόν μου διὰ νὰ ἀντιληφθῶ τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν μου κατάστασιν, τότε δὲν ἡμπορῶ νὰ ἰσχυρισθῶ ὅτι αὐτὴ ἡ περιπτώσις τῆς αὐταρχίας ἔχει σχέσιν μὲ τὸν ἄνθρωπον οὔτε ὅτι κάμνω ἐπιστήμην ψυχολογίας διὰ τὸν ἄνθρωπον.

Δύο φιλόσοφοι καὶ ψυχολόγοι, ὁ Σοπτεγγάουερ καὶ ὁ Νίτσε, ἠθέλησαν νὰ διαμορφώσουν, ἀκριβῶς ἐπὶ τῆ βάσει αὐτοῦ τοῦ εἶδους τῆς αὐταρχίας, δύο διάφορα φιλοσοφικὰ συστήματα, τὰ ὅποια ἐθεώρουν τὴν βούλησιν ὡς μίαν ἰδιαίτεραν θεάν, ποὺ εἶχεν ἰδικὴν τῆς κυριαρχίας, ἰδικόν τῆς κόσμον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν της. Εἶναι γνωστὴ ἡ βουλησαιορχία τοῦ Σοπτεγγάουερ, κατὰ τὴν ὅποιαν ὁ φιλόσοφος αὐτὸς ἔβλεπε τὴν βούλησιν ὡς μίαν μοιραίαν καὶ τυφλὴν δύναμιν, ἢ ὅποια ἀνῆκεν εἰς ὀλόκληρον τὸ σύμπαν καὶ μέρος αὐτῆς εὐρίσκετο καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον. Καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ὁ προσφιλεὶς φιλόσοφος εἰς τὸν ναζισμόν, ὁ Νίτσε, μὲ τὴν θεωρίαν τῆς ὑπεροχῆς καὶ τῆς δυνάμεως, τὴν ὅποιαν ἐδανείσθη ἀπὸ τὸν φανταστικόν κόσμον τῆς «φύσεως», ἐδημιούργησε τὴν βούλησιν τοῦ «ὑπερανθρώπου», τοῦ ὁποίου ἡ ἐλευθερία συνίστατο εἰς τὴν καταπάτησιν κάθε ἀνθρωπίνου, κάθε ἱεροῦ καὶ ὁσίου, τὸ ὅποιον ἐπὶ χιλιάδας ἐτῶν τρέφει τὸν ἄνθρωπον. Ἡ βούλησις λοιπὸν καὶ συνεπῶς καὶ ἡ ἐλευθερία της παριστάνει μὲ τὴν θεωρίαν τῆς αὐταρχίας αὐτοῦ τὸν τύπον μίαν τερατώδη μορφήν τοῦ νατουραλισμοῦ, ἢ ὅποια δὲν γνωρίζει οὔτε πνεῦμα οὔτε ἄνθρωπον οὔτε ψυχὴν.

III. Αἱ ἀπόψεις, αἱ ὅποιαι ὑπεστηρίχθησαν διὰ τὸ πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας

ας τῆς βουλῆσεως, δεικνύουν τὸν ἀνταγωνισμὸν μεταξὺ τῶν διαφόρων κοσμοθεωριῶν καὶ τὰς μεταφυσικὰς ἀντιλήψεις κάθε ἐπιστήμονος, ὁ ὁποῖος ἀπεφάσισε νὰ καταπιασθῇ μὲ τὸ θέμα αὐτό. Ἀλλὰ δὲν ἦτο μόνον ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν διαφόρων κοσμοθεωριῶν γύρω ἀπὸ τὸ πρόβλημα μας. Ὑπῆρχε καὶ κάποιος ἄλλος λόγος, ψυχολογικὸς λόγος, τὸν ὁποῖον ἡ ψυχολογία καὶ κυρίως ἡ ἀναλυτικὴ ψυχολογία ὄφειλε νὰ ἐρευνήσῃ. Καὶ ὁ λόγος εἶναι, ὅτι τὸ ζήτημα τῆς ἐλευθερίας ἢ μὴ τῆς βουλῆσεως συνδέεται ἀμεσῶτα μὲ τὸ πρόβλημα τῆς εὐθύνης καὶ τοῦ καταλογισμοῦ τῶν πράξεων τοῦ ἀνθρώπου. Ὅπου ἐλευθερία τῆς βουλῆσεως ἐκεῖ καὶ εὐθύνη καὶ κλήσις εἰς λογοδοσίαν καὶ ὅπου δὲν ὑπάρχει τὸ αὐτεξούσιον ἐκεῖ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ πάσης εὐθύνης, κατάργησις τῆς ἰδιαιτέρας ἀξίας τῆς κριτικῆς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὰς πράξεις του καὶ εἰς τὰ διανοήματά του. Τὸ συμπέρασμα εἶναι, ὅτι ἐὰν θέλωμεν ἀντικειμενικότητα καὶ ἀλήθειαν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν μας ἔρευναν πρέπει νὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὸ πρόβλημά μας χωρὶς προκατάληψιν, ὑπεράνω τῆς ἀτομικῆς μας ψυχικῆς καταστάσεως, ὑπεράνω τῶν ἐνθουσιασμῶν μας καὶ τῶν ἀπογοιτευσέων μας ἀπὸ τὴν ἀτομικὴν μας ζωὴν, ὑπεράνω τῶν ἀπατηλῶν καὶ μεταβαλλομένων συναισθημάτων μας.

IV. Μὲ τὸν ψυχοφυσικὸν παραλληλισμὸν, μὲ τὴν μέθοδον τοῦ συνειρημοῦ, μὲ τὴν πλήρη ἐξάρτησιν τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν ἀπὸ τὰ ἐγκεφαλικά κέντρα καὶ τὴν περίφημον κρανιολογίαν τοῦ Gall, ποῦ ἀνῆκει πλέον εἰς τὸ μουσεῖον τῆς ἐπιστήμης, τὰ ψυχικὰ λειτουργήματα, ὅπως διαβεβαιώνουν διαρκεῖς σύγχρονοι ἐπιστήμονες (Jung, Jaspers, Politzer), ὑπέστη

σαν μίαν καταφανῆ ὑποβάθμισιν, μίαν ἀναξιολογήσιν. Κανένας δὲν δέχεται σήμερον ὅτι ἠσθάνθη βοήθειαν ὁ ἄνθρωπος εἰς τὰ ψυχολογικά του προβλήματα ἀπὸ τὰς νατουραλιστικὰς ἀντιλήψεις τῆς παλαιότερας ψυχολογίας.

Ἡ προσπίθαια τοῦ νετερομισμοῦ νὰ γεμίσῃ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνθρώπου μὲ νευρικὸς ἐρεθισμοὺς καὶ ἀνταντακλαστικά ἦτο συμφωνοῦς μὲ τὴν γενικωτέραν θεωρίαν του, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἠμποροῦσε νὰ ἔχη καμμίαν ἐλευθερίαν πνευματικὴν, ἀφοῦ αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἦτο μία ἔννοια ἐξοβελιστέα. Ἦλθεν ὅμως ἡ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ἐζητήθη ἀπὸ τὴν ψυχολογίαν νὰ τεθῇ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἀνθρώπου τοῦ πάσχοντος, ἐκείνου ὁ ὁποῖος ἐζητεῖ νὰ μάθῃ πῶς εἶναι ὠργανωμένος ὁ ψυχικὸς του κόσμος, ἐκείνου ὁ ὁποῖος ἐζητεῖ νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὰς δραματικὰς συγκρούσεις ποῦ ἐπίεζαν τὴν ψυχὴν του. Καὶ τότε ἡ ψυχολογία ἐστάθη ἀπέναντι τοῦ θέματος τῆς, τὸ ὁποῖον λέγεται ἄνθρωπος. Καὶ εἶδεν, ὅτι ἐκτὸς τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου καὶ τῆς φωτογραφίας του εἰς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον ὑπάρχει τὸ ἀνθρώπινον ἐγὼ, τὸ σκεπτόμενον, τὸ ἀντιλαμβανόμενον, τὸ ἐνεργοῦν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν καὶ τῶν ἐσωτερικῶν γεγονότων. Αὕτη ἡ ἐπαρῆ τοῦ ἐγὼ μὲ τὰ ἐντός καὶ μὲ τὰ ἐκτὸς κείμενα θὰ δημιουργήσῃ ἐκείνου τὸ λεγόμενον βίωμα. Καὶ τὸ βίωμα διὰ νὰ ὑπάρξῃ ἀπαιτεῖ συνειδήσιν, ἢ ὁποῖα θὰ τὸ ἀξιολογήσῃ καὶ ἡ συνειδήσις ἀπαιτεῖ προσωπικότητα, ἢ ὁποῖα θὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν συνειδήσιν ὡς ἰδικόν της ὄργανον.

Ἡ ἔννοια λοιπὸν τῆς προσωπικότητος μὲ τὰς ἀπίρους καὶ πολυσυνθέτους ἐκδηλώσεις τῆς, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν σκοπιμότητα

τητα τῶν πράξεων τῆς, ἴσχυρεῖ νὰ μᾶς δώσῃ νὰ ἐννοήσωμεν τί εἶναι ὁ ψυχικός ὀργανισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, πῶς εἶναι κατασκευασμένος, τί ἀξίαν ἔχουν αἱ διάφοροι ψυχικαὶ λειτουργίαι. Αὐτὴ ἢ προσωπικότης μὲ τὰς ἀνάγκας τῆς, μὲ τοὺς πόθους τῆς, μὲ τὰς ἐπιθυμίας τῆς, μὲ τὰς ἰδέας τῆς εἶναι ἐκεῖνη, ἢ ὅποια ἔχει ἀναλάβει νὰ ἐκτελέσῃ τὸν πλοῦν τῆς ζωῆς. Καὶ εἰς τὸ πηδάλιον εὐρίσκεται ἡ συνείδησις ἢ ὅποια ὑπὸ τὴν τριπλῆν τῆς ἐννοίαν, τὴν γνωστικὴν, τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν θρησκευτικὴν θὰ κατενθύνῃ τὸν πλοῦν. Ἡμποροῦμεν νὰ ἀγνοήσωμεν ἐδῶ τὴν ἰδιαιτέραν ἀξίαν καὶ τιμὴν, τὴν ὅποιαν ἔχει ὁ ἀνθρώπος νὰ εἶναι αὐτὸς κυβερνήτης ἐνὸς τόσον πολυτίμου σκάφους; Αὐτὴ ἢ προσωπικότης εἶναι ἐκεῖνη πὺν χάνεται καὶ διασπᾶται εἰς τὰ ψυχικὰ νοσήματα, ὅπως ἔχει ἀποδείξει εἰς θαυμασίας μελέτας του ὁ ψυχίατρος Minkowski, εἰς αὐτὴν χάνεται ἡ ἐνδοψυχικὴ ἁρμονία, ἢ ὅποια εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ψυχικῆς ἰσορροπίας (*).

Ὅλοι οἱ νεώτεροι ψυχολόγοι συμφωνοῦν εἰς τὸ ὅτι, ἀνευ τῆς ἐρέθνης τῶν ἀξιών καὶ τῆς θέσεώς των μέσα εἰς τὸν ψυχικὸν κόσμον, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ κάμωμεν ψυχολογίαν τοῦ ἀνθρώπου.

Καὶ αἱ ἀξίαι σχηματίζονται κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐπαφῆς τοῦ ὑποκειμένου μὲ τὸν κόσμον, μὲ ὁλόκληρον τὸν κόσμον, κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς συνειδητοποιήσεως, κατὰ τὸν χρόνον δηλαδὴ κατὰ τὸν ὅποιον ἢ προσωπικότης κρίνει ὅτι ἢ α ἢ ἢ β πνευματικὴ ἀξία ἴσχυρεῖ νὰ ἀποτελέσῃ περιεχόμενον τῆς ζωῆς, ἴσχυρεῖ νὰ γίνῃ φρόνημα. Τὸ σταυροδρόμι τοῦ Ἡρακλέους μὲ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν ἔχει μίαν γωνίαν,

μίαν εἰδικὴν θέσιν διὰ τὸν ἀνθρώπον, ἐπάνω εἰς τὴν ὅποιαν ἐλευθέρως ἴσχυρεῖ νὰ ἀναβῆ καὶ νὰ ἔχῃ μίαν ἐλευθερίαν προοπτικῆς. Ἡ στιγμή τῆς ἐπαφῆς τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὰς ἀξίας εἶναι στιγμή ἐλευθερίας.

Εἰς τὴν παρακολούθησιν τῆς προσωπικότητος βλέπομεν ὅτι ὑπάρχει μία ἐσωτερικὴ ὀργάνωσις, μία ἱεραρχικὴ τακτοποίησις τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου, ὅπου τὸ ἁρμονικὸν εἶναι νὰ ἐπικρατῆ τάξις καὶ κατευθύνσις τοῦ ἐγῶ πρὸς ὀρισμένον σκοπὸν. Ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως αὐταρχία μὲ ἔλλειψιν ἐσωτερικῆς ὀργάνωσεως τῆς ζωῆς, μὲ ἔλλειψιν μέσων, κατευθύνσεων καὶ σκοποῦ ὡς μία κατάστασις ἀθαιρεσίας εἶναι κατὰ τὸ ἀδιανόητον διὰ τὴν προσωπικότητα. Ἡ προσωπικότης παίρνει τὰ ἐπὶ μέρους ψυχικὰ γεγονότα καὶ τὰ συνθέτει, τοὺς δίδει νοήματα καὶ τάξιν, γίνεται αὐτὴ πηγὴ καὶ ἐστία ψυχικῆς δραστηριότητος.

Ἐπ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ὁ ψυχολόγος William Stern θεωρεῖ ὡς ἐλευθέρων ἐνέργειαν ἐκεῖνην, εἰς τὴν ὅποιαν ἢ προσωπικότης καταβάλλει τὸ ἴψιστον μέρος τῶν δυνάμεών τῆς. Ἐλευθερία σημαίνει, συνεχίζει ὁ Stern, ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὰς διαταραχὰς τῆς ἐντελεχείας, τῆς ἐσωτερικῆς δηλ. κατευθινοῦσης δυνάμεως. Ἐλευθερία εἶναι ἢ ἔξασφάλισις τῆς μεγίστης δυνατῆς προσωπικῆς ἐπιδράσεως ἀπὸ τὴν προσωπικὴν ἐντελέχειαν. Κατὰ ταύτην τὸ προσωπικὸν γεγονός διὰ τῆς ἐνδοσκοπήσεως τοῦ ψυχικοῦ κόσμου βαδίζει εἰς ὑπερατομικὸν σκοπὸν καὶ μόνον τότε, ὅταν δηλ. ξεπερνᾷ τὸ ατομικόν, κατακτᾷ τὴν ἐλευθερίαν μὲ τὴν πλήρη ἐννοίαν. Μὲ ἄλλους λόγους ἐλευθέρως κατὰ τὸν Stern εἶναι ὁ ἀνθρώπος, ὁ ὅποιος γνωρίζει νὰ δεικνύεται ἀνώτερος τοῦ ατόμου καὶ νὰ βαδίζῃ δρόμους, εἰς

(* Βλ. «Ἀκτίνες» 1938 σ. 8-12: «Ἡ ἐνότης τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν».

τοὺς ὁποίους τὸ ἄτομον ἀρίνεται πολὺ ὀπίσω.

Ἴδου λοιπὸν ἓνα εἶδος ἐλευθερίας. Ἡ ἀπάλλαξις ἀπὸ τοῦ ἴδιον τὸ ἄτομον. Ἀλλὰ τοῦτο ἴσχυται νὰ γίνῃ, ὅπως ὀρθότατα διατυπώνει ὁ σύγχρονος ψυχολόγος Valentine, ὅταν σκέψῃς καὶ διαγωγὴ ἴσχυται νὰ ἐξηγηθῶν καὶ νὰ ἐλεγχθῶν ἀπὸ ἓνα ὄργανωμένον ἐγώ. Αὐτὸ τὸ ἐγώ θὰ ἐλέγξῃ καὶ θὰ συνειδητοποιήσῃ καὶ τὰς ἐνεργείας τοῦ ὑποσυνειδητοῦ, εἰς τρόπον ὥστε αὐτὴ ἡ διάταξις, ἡ ὀργάνωσις καὶ ἡ ἐναρμόνισις τοῦ ψυχικοῦ κόσμου νὰ ἀποτελῇ ἓνα ἄλλου εἶδους ντετερμινισμόν, πνευματικὸν ντετερμινισμόν θὰ ἔλεγε κανεὶς ἐάν εἶναι δυνατόν νὰ λεχθῇ ἔτσι, εἰς τὸν ὁποῖον ὁμοῦς κυρίαρχος παραμένει τὸ πνεῦμα καὶ ὅχι ἡ φυσικὴ ἀναγκαιότης. Αὐτὸς ὁ ντετερμινισμὸς ἐναρμονίζεται πλήρως πρὸς τὴν εὐθύνην, διότι οἱ νόμοι του συνιστῶνται καὶ ἐπιβάλλονται ἀπὸ τὸ ἴδιον τὸ ἄτομον ἐπάνω εἰς τὸν ἑαυτὸν του. Ὅταν ἓνας ἄνθρωπος δὲν ἔχη χαρακτηρὰ, θὰ ἐνεργήσῃ σύμφωνα μὲ πολυάριθμα κακῶς ρυθμισμένα κίνητρα. Ποτὲ ἡ διαγωγὴ του δὲν θὰ εἶναι ὀρισμένη ἀπὸ τὸ ὅλον ἐγώ του, ἀκριβῶς διότι αἱ διάφοροι ἐσώτεραί τάσεις, ποτὲ δὲν κατέλιξαν εἰς ἓνα σταθερὸν ἐγώ ἢ ὀρισμένον χαρακτηρὰ. Ὁ ἄνθρωπος ὁμοῦς, λέγει ὁ ἴδιος Valentine ὁ ὁποῖος ἔχει ἐσωτερικὴν ἁρμονίαν, σκέπτεται καὶ δοῦν πάντοτε σύμφωνα μὲ τὸν νόμον ἢ τὸν ντετερμινισμόν, ἂν θέλετε, τοῦ ὅλου του εἶναι. Ἡ σκέψις καὶ ἡ διαγωγὴ του εἶναι ὁλοκληρομένη. Εἰς μίαν τέτοιαν κατάστασιν ὁ ἄνθρωπος «ἔχει ἔλθει εἰς ἑαυτόν».

V. Εἰς μίαν τοιαύτην πνευματικὴν προσωπικότητα ἀντιλαμβανόμεθα τώρα σαφῶς ποίαν θέσιν ἴσχυται νὰ ἔχη ἡ ἐπίμαχος ψυχικὴ λειτουργία ποὺ καλεῖται βούλησις. Μὲ τὴν φυσικοκρατικὴν

ντετερμινιστικὴν ἀντίληψιν ἡ βούλησις εἶναι ἓνα καθαρῶς μηχανικὸν φαινόμενον, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει κυρίως εἶπειν ἐσωτερικὸν περιεχόμενον, ἀλλὰ εἶναι περισσότερον ἐξωτερικὸν φαινόμενον, περισσότερον κίνησις. Ὁ ἐγκέφαλος, τὸ ἐνστικτικόν, ἡ φυσικὴ τάσις, ἡ πίεσις τοῦ αἵματος διατάσσει καὶ τὰ ὄργανα τῆς κινήσεως ἐκτελοῦν. Καὶ διὰ τοῦτο ὑπῆρξαν μερικοί, οἱ ὁποῖοι εἶπαν, ὅτι ὅταν κατασταλῇ ὁ διεγερθεμένος ἐγκέφαλος, θὰ ἔχωμεν ἀπόλυτον ἠθικὴν καθαροῖν! Ἄγία ἀφέλεια, ἀλήθεια! Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι πῶς θὰ καταδικάσωμεν τὸν ἄλλον εἰς ἀκνησίαν καὶ εἰς ἀδράνεια. Τὸ ζήτημα εἶναι πῶς θὰ μάθῃ νὰ δοῦν καὶ νὰ ἐργάζεται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς κατακτῆσεως καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἀξίας τῶν ἰδεῶν. Μόνον ἔτσι ἴσχυται νὰ ἀντιμετωπισθῇ ἡ βούλησις ὡς μία λειτουργία τῆς προσωπικότητος. Οἱ νεώτεροι ψυχολόγοι συμφωνοῦν, ὅτι κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς βουλήσεως εἶναι ἡ μεταβολὴ εἴτε πρὸς τὰ ἐντὸς εἴτε πρὸς τὰ ἐκτὸς. Ὁ ἄνθρωπος δηλ. διὰ τῆς βουλήσεως τον ἐκδηλώνει τὴν συνεχῆ ἐπιθυμίαν τῆς μεταβολῆς, τῆς ἀλλαγῆς, τοῦ προσανατολισμοῦ εἰς μίαν κατάστασιν, ἡ ὁποία θὰ ἰκανοποιῇ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν. Αὐτὴ ἡ μεταβολὴ μέσα εἰς τὴν προσωπικότητα, ἐφ' ὅσον ἐνεργεῖ ὀλοκληρῶς ἡ προσωπικότης, δὲν ἴσχυται ποτὲ νὰ εἶναι πρὸς τὰ κάτω, ἀλλὰ πάντοτε πρὸς τὰ ἄνω.

Ἡ βούλησις διὰ νὰ συντελεσθῇ θὰ περάσῃ ἀπὸ ὀρισμένα στάδια, τὰ ὁποῖα εἰς ὀρισμένην χρονικὴν περιόδον διαδέχονται ἄλληλα εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὰ τὰ στάδια μᾶς δεικνύουν πόσον ἐσωτερικόν, πόσον ψυχικὸν κατὰ πρῶτον λόγον, καὶ ἐντελῶς δευτερευόντως κινήτικόν εἶναι τὸ φαινόμενον τῆς βουλήσεως. Ἡ ἐλευθερία μου κυρίως θὰ ἐκδηλωθῇ εἰς τὴν παράστασιν τοῦ ἐπιθυμουμένου πράγματος, τὴν ὁδηγὸν

παράστασιν, τὴν ὁποίαν ἐκλέγω λογικῶς καὶ ἀδιάστως καὶ εἰς τὴν ἐπιλογὴν τῶν ἐλαττηρίων καὶ τῶν κινήτρων, τὴν ὁποίαν θὰ κάμω διὰ νὰ προῶ εἰς μίαν πράξιν. Εἰς τὸ στάδιον, κατὰ τὸ ὅποιον συνδέεται τὸ ἐγὼ μὲ τὴν ἰδέαν καὶ κατόπιν προκρίνει καὶ προτιμᾷ ἀπὸ τῆς νὰ θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν, ὑπάρχει ὅλη ἡ δυνατότης νὰ ἐκδηλωθῇ ἡ πραγματικὴ ἐλευθερία τῆς βουλήσεως. Εἰς τὴν ἐπιλογὴν λοιπὸν καὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν διαφορῶν κινήτρων δι' ὠρισμένα πράγματα, τὰ ὁποῖα ἔχει χαρακτηρίσει ὡς ἀξίας ἢ προσωπικότης, συνίσταται τὸ νὰ θέλω ἐλευθέρως ὅτι θέλω. Αὕτη εἶναι ἡ ἐλευθερία μου. Ἡ ἐπαφή μου μὲ τὴν ἰδέαν, μὲ τὰς πνευματικὰς ἀξίας.

Δὲν εἶναι ἐλεύθερος βέβαια ὁ ἄνθρωπος, λέγει ὁ Βέντς, νὰ διαλέξῃ αὐτὸς τοὺς γονεῖς του καὶ συνεπῶς τὴν φυλὴν, τὸ χροῖμα του, τὴν ἐθνικότητά του, τὴν ὑγίαν του, τὴν ἰδiosisυγκρασίαν του, τὸ νευρικόν του σύστημα μὲ τόσας περιπλοκάς πού δημιουργοῦνται ἐξ αἰτίας τῶν παραγόντων αὐτῶν. Καὶ τότε τί ἐπὶ τέλους ἡμπορεῖ νὰ ἐκλέξῃ ὁ ἄνθρωπος ἐλευθέρως, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐκδηλωθῇ ἡ ἐλευθερία του;

Πόσον λοιπὸν εἶναι ἀνάγκη νὰ καθορισθῇ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐλευθερίας! Δὲν ἔγινε βέβαια περισσότερον ἐλεύθερος ὁ ἄνθρωπος ἐπειδὴ κατώρθωσε νὰ πετᾷ εἰς τὸν ἀέρα ἢ ἐπειδὴ κατώρθωσε νὰ ἐκμηδενίσῃ τὰς ἀποστάσεις, ἀλλὰ ἔγινε πολὺ περισσότερον ἐλεύθερος, ἀπ' ὅτου εἰς τὴν ἱστορίαν του ἔμαθε νὰ κινήται πρὸς τὰ ἐπάνω, πρὸς τὴν πρόοδον, νὰ μετανοῇ διὰ μίαν πράξιν του καὶ νὰ κανονίσῃ ἀναλόγως τὴν διαγωγὴν του, ἀπ' ὅτου ἔμαθε νὰ μὴ κρίνῃ, ἀλλὰ νὰ ἀγαπᾷ, νὰ κατανοῇ, ἀπ' ὅτου ἔμαθε νὰ αὐτοκαθαίρεται καὶ νὰ παρακολουθῇ μὲ ἐπιμέλειαν καὶ προσοχὴν τὰ κίνητρα

τῶν σκέψεών του καὶ τῶν πράξεών του, ἀπ' ὅτου ἔμαθεν ὅτι ὅσον εἶναι ἀγνώστερος τόσον εἶναι καὶ περισσότερον ἐλεύθερος, τόσον εἶναι καὶ περισσότερον ὑπεύθυνος.

Ἄς μὴ ἀπατόμεθα. Ὅταν ἐδῶ εἰς τὸν τόπον μας ὁμιλοῦμεν περὶ ψυχικοῦ ντετερμινισμοῦ, ὁμιλοῦμεν περὶ ψυχοφυσικοῦ ντετερμινισμοῦ καὶ ἀπ' ἐκεῖ μὲ ἔνα πῆδημα μεταφερομεθα εἰς τὸν ντετερμινισμὸν τοῦ ἐνστικτοῦ. Ἄλλ' ὅπως ὀρθότατα παρετήρησεν ἡ περιφημὸς ψυχιατρικὴ σχολὴ τῆς Ζυρίχης εἰς τὸν Φρόντ, ἐὰν χωρίσωμεν τὴν ἐνστικτώδη ἀντίδρασιν ἀπὸ τὸν ἀνώτερον ψυχισμόν τοῦ ἀνθρώπου, τότε πλέον δὲν μελετοῦμεν τὸ ἐνστικτικόν εἰς τὸν φρεσιολογικὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' εἰς τὰ ζῶα καὶ τοὺς ψυχολιθεῖς.

Τὸ φαινόμενον τῆς βουλήσεως καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς εἶναι κατ' ἐξοχὴν πνευματικόν καὶ ὡς τοιοῦτο πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζεται. Αὕτη ἡ ἱκανοποίησις, ἡ ὑψίστη πνευματικὴ ἡδονὴ τῆς ἐνσαρκώσεως τῶν πνευματικῶν ἀξιών, παριστᾷ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου. Πόσον ἀληθινὸν καὶ ψυχολογικώτατον εἶναι τὸ Γραφικὸν ἐφῆνομα κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον.

Ὅσον περισσότερον πλουτισμένα εἶναι τὰ ἔσωτερικὰ κίνητρα, ὅπως λέγει ὁ Βέην, μὲ ὀλόκληρον τὸ συναίσθημα, μὲ ὀλόκληρον τὴν διάνοιαν, μὲ ὀλόκληρον τὴν βούλησιν, μὲ ἄλλους λόγους ὅσον περισσότερον τὰ κίνητρα αὐτὰ ἐνδύονται τὸ ἐνδυμα ὀλοκλήρου τῆς προσωπικότητος ἀερωαίας καὶ ἀλωθήτου, τόσον περισσότερον ὑπάρχει ἡ βεβαιότης τῆς ἐλευθερίας. Ἔτσι καὶ ὁ τύπος πού εἶδαμεν εἰς τὴν ἀρχὴν θὰ πρέπει νὰ γίνῃ β=Π δηλ. τὸ βουλευτικὸν γεγονός νὰ καλύπτεται ἀπὸ ὀλόκληρον τὴν προσωπικότητα. Ψυχικὴ κατάστασις, χωρὶς τὰς πνευματικὰς ἀξίας, ἄχρους καὶ ἄσμος,

εἶναι κάτι τὸ μὴ ἀνθρώπινον, κάτι τὸ ἔκφυλον. Ἡ κινήτοποισις τῆς βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ κίνητρα γευῖατα ἀξίας ἀποκλείει τόσον τὴν βούλησιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν του, ὅσον ἀποκλείει τὴν ἐλευθερίαν τοῦ κυβερνήτου ἐνὸς πλοίου τοῦ γενοῦς ὅτι οὗτος εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ρυθμίσῃ τὴν πορείαν του ἐπὶ τῇ βάσει τῆς θέσεως τῶν ἀστρῶν εἰς τὸ στερέωμα (Behn).

Δὲν πηγαίνει βέβαια καὶ ὁ πλοῦς τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου ἀπρόσκοπος, ἡμπορεῖ νὰ χρειασθῇ νὰ κάμῃ σταθμούς, νὰ ἀναλάβῃ νέον ὕλικόν, νὰ κάμῃ διορθώσεις, νὰ κάμῃ καὶ πορείαν με διαφόρους ἐναλλαγὰς, ἀλλὰ τὸ σπουδαῖον εἶναι νὰ βαδίζῃ σταθερῶς πρὸς τὸν σκοπόν, πρὸς τὸ τέλος. Καὶ ἡ μεγαλύτερα ἐπιτυχία ἐξασφαλίζεται ὅταν ὁ ἀνθρώπος ὀργανώσῃ τὴν ζωὴν του ἀνεὺ ἀναβολῶν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ τεθέντος σκοποῦ.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ μόνον εἶναι δυνατόν νὰ λάβῃ βοήθειαν ὁ ἀνθρώπος εἰς τὴν ἐλευθερίαν του. Εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν συνίστα-

ται ἡ ἐλευθερία του. Καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμη. Ἐχει ὅλον τὸν καιρὸν, ἐν ψυχραίμῳ καταστάσει, νὰ συνθέσῃ εἰς τὸ ἐσώτερόν του ψυχικὰς συνθέσεις, συνθέσεις καθάρσεως καὶ δημιουργίας, εἰς τὰς ὁποίας θὰ κυριαρχῇ ἡ ἰδέα καὶ ὄχι ὁ αἰσθησιασμός ἐν ὅφει τοῦ ἰδεώδους τοῦ ὁποῖον ἐπιδιώκει ὁ ἀνθρώπος. Με αὐτὰς τὰς συνθέσεις κυριαρχεῖ τὸ πνεῦμα, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπιβάλλεται ὁ ἀνθρώπος καὶ ἀναστῆλλει ἀντιδράσεις κατωτέρως, διὰ νὰ κυριαρχήσῃ αὐτός.

Μόνον ἓνας τέτοιος ἀνθρώπος γράφει ἱστορίαν, διότι γνωρίζει νὰ ἐλευθερωθῆται καὶ ἀπὸ τὴν πνευματικὴν ἀνάγκην τοῦ παρόντος καὶ νὰ ἐργάζεται ἐν ὅφει τῆς αἰωνιότητος. Μόνον ὁ ἐλεύθερος ἀνθρώπος ἀναγνωρίζει τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν δυστυχίαν εἰς τὴν ζωὴν, μόνον αὐτὸς δημιουργεῖ πολιτισμόν. Ὁ ἀνθρώπος ποῦ ἐξεπέρασε τὸ αἰμόν του καὶ γνωρίζει διὰ τῆς λύσεως νὰ ἐξυμῶνῃ, νὰ ἀφιερῶνῃ εἰς σκοποὺς ἀνωτέρους, ἐν ἀνάγκῃ καὶ νὰ ἰσχυρῶνῃ τὸ αἰμόν του, ὁ πνευματικὸς ἀνθρώπος γνωρίζει τὴν ἀξίαν καὶ τὴν σημασίαν τῆς ἐλευθερίας.

A. A. ΓΑΛΗΝΟΣ

Ἡ ἱατρικὴ, ἰδίως κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, ὑπετάχθη εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας ὅσον ἀφορᾷ τὰς μεθόδους ἢ τὰς θεωρίας καὶ ἠκολούθησε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸν νετερμινισμόν καὶ τὸν ὀλισμόν. Ἡ ψυχὴ ὡς πνευματικὴ οὐσία δὲν ὤφειλε δι' αὐτὴν. Ὅπως καὶ ἡ πειραματικὴ ψυχολογία, προσεπάθει, ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον, νὰ κάμῃ ψυχολογίαν χωρὶς ψυχὴν. Ἡ διερεύνησις ὅμως τοῦ πεδίου ἀπὸ τὴν ψυχιατρικὴν καὶ τὴν νευρολογίαν ὡ δ ἡ γ η σ ε ν εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ψυχῆς.

C. G. JUNG

Καθηγητὴς τῆς Ψυχιατρικῆς
εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ζυρίχης.

Ἰδιαιτέρως εἰς τὸ ζήτημα τῆς βουλήσεως εἶναι ἀδύνατον νὰ δεχθῶμεν τὴν φροῦδικὴν ἀποψιν. Ὁλόκληρον τὸ ἔργον τοῦ Φρόντ ἐστὶν ἀρρηκτικὴ ἢ συστηματικὸς ἀπὸκλεισμός τοῦ ρόλου τῆς βουλήσεως, τὸν ὁποῖον ἀποσιωπᾷ προκειμένου περὶ τῆς κυριαρχίας τῶν ἐνοστικῶν.

ROLAND DALBIEZ

Καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας εἰς τὴν Σορβόννην.

ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΧΑΛΕΠΑ

Τὸν Γιαννούλη Χαλεπά, τὸν μεγάλο Τηνιακὸ γλύπτη τὸν ξέρομε οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ τὴν «Κοιμημένη» του. Δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος ποὺ νάχη διασχίσει τις πύλες τοῦ κοιμητηρίου τῆς ὁδοῦ Ἀναπόσεως καὶ νὰ μὴν ἔχη σταθῆ με θαυμασμό μπροστά στὸ ἀριστούργημα τοῦτο τῆς νεοελληνικῆς γλυπτικῆς. Εἶναι τέτοια ἡ γοητεία ποὺ ἀναδίδει τὸ πολυκαιρισμένο λευκὸ τοῦτο πεντελίσιαι μάρμαρο, ποὺ ἔποιος τὸ βλέπει, μορφωμένος ἢ ἀμόρφωτος, ἀπλοῦχος ἢ μεγαλεπήβολος καταλαβαίνει με τὸ ἀντίκρουμά του τὴν τέχνην ἄν μιλάει ὀλοῖσα στὴν ψυχὴ του. Τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ προκαλεῖ τέτοιας ὀλοῖς αἰσθητικῆς συγκίνησιν; Μᾶς τόπε κάποτε ὁ Ζαχαρίας Παπαντωνίου πὼς «μὲ τὴν «Κοιμημένη» του ὁ Χαλεπᾶς ἔστησε θριαμβευτικὰ τὴν χριστιανικὴν ἰδέαν στὸ νεκροταφεῖο τῆς Ἀθῆνας», μὰ δὲν τὸ πολυπροσέξαμε.

Συνηθισμένοι νὰ παραδéléπουμε ὅ,τι μεγάλο καὶ νὰ συνταυτίζουμε τὸ πνεῦμα με τὸ τυπωμένο χαρτί, τὴν πνευματικὴν ζωὴν με τὴν φιλολογικὴν ἐκδήλωσιν, δὲν μᾶς πέρασε ἀπὸ τὸν νοῦ, πὼς ἐνὸς μνηματοῦ τοῦ μάρμαρου κλείνει μέσα του πνευματικὸν κόσμον. Οἱ διανοούμενοι, οἱ συναδελφοὶ τοῦ καλλιτέχνην κι' οἱ δημοσιογράφοι πρόσεξαν περισσότερο ἀπὸ κἀλεῖται τὸ μυθιστορηματικὸν στοιχεῖο ποὺ κλείνεται μέσα τῆς ἡ ζωῆς τοῦ Γιαννούλη Χαλεπά. Κι' ὅ,τι γράφτηκαν γιὰ τὴν ἡρώστειά του, γιὰ τὰ Ντοστογιεφσκικά ὑπόγεια, γιὰ τὴν μιζέρια τῆς μεταλογικῆς του ἐργασίας, ὠδήγησαν τὴν ἔρευνά τῆς νεοελληνικῆς μορφῆς ποὺ λέγε-

ται Γιαννούλης Χαλεπᾶς σὲ πρακατιανοὺς ἀντικαλλιτεχνικούς δρόμους. Εἶναι καιρὸς ὅμως, ἀφίνοντας κατὰ μέρος τὴν «φιλόανθρωπην» διάθεσιν, νὰ δοῦμε, ὅπως ἀξίζει, τὸν καλλιτέχνην καὶ τὴν προέλευσίν του.

Γιὰ τὴν Τῆνον καὶ εἰδικώτερα γιὰ τὸν Δῆμον Πανόριου, ποὺ μᾶς ἔδωκε τοὺς Λυτράιους, τοὺς Φυτάληδες, τοὺς Σώχους, τοὺς Φιλιππότῆδες, τοὺς Βιτάληδες καὶ τόσους ἄλλους Ἑλληνας γλύπτες καὶ ποὺ μᾶς δίδει ἀκόμη κι' ὅλους τοὺς τεχνίτας, ποὺ στὴν Ἀθῆνα καὶ σ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα καταργάζονται σὺν λιθοξόοι τὸ μάρμαρο, ξέρομε πὼς εἶναι ἓνας μεγάλος μαρμαρότοπος. Αὐτῆ ἡ ἄφθονη παρουσία τοῦ μαρμαροῦ με τὰ περίφημα μαρμαρωρυχεῖα—τὰ «Χούσουλα», τὴν «Πατέλα», τὴν «Καρδιανή», τ' «Ἀποκοφτό»—ἔκαμε πολλοὺς μαρμαριστὰς αἰσθητικούς μας νὰ ἐριμνεύσουν ὀλόκληρη τὴν καλλιτεχνικὴν παράδοσιν τῆς Τῆνου με μόνον στοιχεῖο τ' ἄφθονο μάρμαρο. Μὰ ὁ Πάνοριος δὲν εἶναι μόνον μαρμαρότοπος εἶναι πρὸ πάντων ἀτμοσφαιρα. Δὲν ὑπάρχουν στὴν μεριά αὐτῆ τῆς Τῆνου «ἄπειροι μόνον Ὑμητοί», ὑπάρχουν κι' ἄνθρωποι με πλοῦσια ψυχὴ, ἕνας ἀπ' αὐτοὺς, καλλιτέχνης κι' αὐτός, ἀπὸ τοὺς πρὸ ἐκλεκτοὺς ποὺ διαθέτομε, ἔδωκε ἀποστομωτικὰ τὴν ἀπάντησιν στοὺς μαρμαριστὰς. «Νομίζω», γράφει ὁ κ. Α. Σώχος⁽¹⁾, «πὼς τὸ ὀλικὸ μάρμαρο ποὺ εἶναι γιομάτος ὁ τόπος δὲν εἶναι παρὰ ἡ τελευταία ἀφορμὴ ποὺ

(1) Ἡ Λαϊκὴ τέχνη στὴν Τῆνον, σελ. 12.

βγάζει γλύπτες ή Τήνος, γιατί μάρμαρο βγάζει και μάλιστα καλύτερο ή Άθυνα, το περίφημο της Πεντέλης, και τή νησί της Πάρου, χωρίς μ' αυτά να έχουνε να επιδείξουνε κι' οί τόποι αυτοί τά σπάνια πράγματα πού μ' εδωσε μία γλυπτική παράδοση τόσο βαθιά και τόσο αδιάσπαστη.

Τό μυστικό της καλλιτεχνικής παράδοσης πρέπει να αναζητηθή άλλ.δ. Στο «άνθρώπινο ποσειο». Οί άνθρωποι πού ψυχώνουν την κατάξερη τούτη μεριά της Τήνου είναι αυτοί πού συντελούν από τή νησί τους να βγαίνουν καλλιτέχνες. Πρέπει από κοντά να δής αυτόν τόν λαό, να νοιώσης τούς πόθους του, να αντιμετώπισης τήν χαρούμενή του διάθεση, τ' άψθονο χιούμορ του, τήν άνοιχτή καρδιά των Πανορμιτών, για να μιλήσης για τήν παράδοση τού τόπου. "Όλοι οί Πυργιανοί και οί Ύστεριώτες έχουν μέσα τους τή αίσθημα του λαού και του ωραίου. Διαθέτουν ένα λεπτό γούστο και μία καλλιεργημένη αισθητική πού να συνυφασμένη με τήν καθημερινότητα της ζωής, τις συνήθειες τού σπιτικού, τις θρησκευτικές πεποιθήσεις και τήν κοινωνική τους ζωή. Τό μεράκι για τήν τέχνη τή βρίσκεις πλούσιο στην πρώτη βρύση τού χωριού, στο έντειχισμένο είκονοστάσι τού σπιτιού, στο κτίσιμο τού έξοχικού περιστερώνα. Για τούς Τηνιακούς ή έπεξεργασία τού ξύλου, τού πηλού και της πέτρας είναι ανάγκη, καλόβολη συνήθεια πού τήν φέρνουν άπάνω τους, είναι μέσα στο πετσί του από γεννησιμού τους. Κι' ή συνήθεια αυτή είναι άρμονικά ύφασμένη με ένα πλούσιο, πηγαίο, άγνό θρησκευτικό αίσθημα, πού δίδει τις πνευματικές προϋποθέσεις μιας χριστιανικής καλλιτεχνικής δημιουργίας.

*

Άπό τήν καρδιά ενός τέτοιου λαού βγήκε ο Χαλεπάς. Ο μεγάλος αυτός

καλλιτέχνης πού με τήν γλυπτική του συνδέει τά χρόνια μας με τήν εποχή τού Φειδία και τού Πραξιτέλη είναι γέννημα και θρέμμα των μαρμαράδων τού νησιού του. Η «Κοιμωμένη» δέν είναι μόνο τή άριστούργημα τού Χαλεπά και της Νεοελληνικής γλυπτικής είναι ένα από τά ωραιότερα δημιουργήματα πού έδωκεν ή τέχνη της εποχής μας (Ζ. Παπαντωνίου).

Και τή μεγαλειότητα τού ανθρώπου Χαλεπά είναι, πώς ποτέ του δέν πρόδωσε στην έμπνευσή του, στην τέχνη του και στα ιδανικά του τόν λαό πού τόν άνάθρεψε. Άπάνω στο μάρμαρο ο Χαλεπάς σμίλευσε τις πνευματικές χαρές και τά ιδανικά τού Τηνιακού λαού. Για τήν διαμόρφωση της προσωπικότητάς του, περισσότερο απ' όλα, κι' από τήν καλλιτεχνική παράδοση τού νησιού άκόμα, πού άφου έδωκε τούς έκλεκτότερους εκπροσώπους της τέχνης από τόν Γκούζη μέχρι τόν Φιλιππότη, μ' εδώρησε, δι.τι έκλεκτό μπορούσε να δώση, τόν ίδιο τόν Χαλεπά, συνετέλεσαν οί άπλοϊκοί μαρμαράδες, πραγματικοί χριστιανοί της πράξης και της σταθερής ζωής. Παιδι μ' εδω οίκογένειας, πού, από παππού σε πάπο ήταν όλοι μαρμαράδες, σπούδασε στην Άθήνα και στο Μόναχο κι' έγινε γλύπτης. Κι' έκανε παντού καλές σπουδές. Η δόξα και τά βραβεία παρακολουθούν τή νεαρό νησιωτόπουλο πού δέν ξεπτάζεται από τόν κόσμο της Δύσης. Μένει πιστός στο νησί του και τόν τόπο του. Κι' αυτό είναι ή πηγή της δημιουργίας του. Δέν άρνήθηκε ποτέ τόν κόσμο των ιδανικών πού θρέψαν τήν ψυχή του και τούς συντοπίτες του. Και γι' αυτό κι' ή έμπνευσή του είναι μεγαλόπνοη. Κάθε έργο τού Χαλεπά είναι μία προσπάθεια να αποδώση σ' έργο τέχνης τις μεγάλες αρετές και πνευματικές κατακτήσεις τού έθνους του. Άπό τούς Εύρωπαίους δασκάλους πάρνει τόν

ἀνώτερο τεχνικό καταρτισμό, τὴν μελέτη τῆς λεπτομέρειας καὶ τὴν αισθητικὴ τελειοποίηση. Τὸ Μόναχο τοῦδωκε τὴν φινέτσα. Ἡ Τήνος τὴν μεγάλη ἔμπνευση. Καὶ καθὼς «φύσει καὶ θέσει ἀντῆκε: στὴν τάξη τῶν καλλιτεχνῶν ποῦ προτιμοῦν νὰ ποῦν τὸν λόγο τους μ' ἔργο» (2) δὲν κάνει διαλέξεις γιὰ τὶς πεποιθήσεις του. Ἀπάνω στὴν πλαστικὴ ὕλη ὁ Χαλεπᾶς δίνει ὀλόκληρη τὴν βουτηγμένη στὴν χριστιανισμὴ ἑλληνικὴ του ψυχῆ. Ἀτσαλωμένος ἄνδρας δὲν κάνει φιλολογοῖα. Ἐκείνο ποῦ πιστεύει τὸ ζωοποιεῖ. Ὁ πηλὸς καὶ τὸ μάρμαρο δὲν εἶναι γιὰ τὸ Χαλεπᾶ πράγματα ποῦ δέχονται ξεφτισμένες, ἀδυνατισμένες ἔμπνεύσεις. Πέρνει τὴν Χριστιανικὴ ἰδέα καὶ τὴν κάνει γλυπτικὸ ἔργο. Βλέποντας κάτω ἀπὸ τὸ πρίσμα τῆς αἰωνιότητος τὸν θάνατο, βγάζει ἀπὸ πάνω του τὸ ἀποτρόπαιο τοῦ χάρου καὶ τοῦ δίνει τὴν γιομάτη ἑλπίδα χαρούμενη εἰκόνα τοῦ ὕπνου στὴν «Κοιμημένη». Πέρνει τὴν νησιώτικη εὐλάβεια, τὴν ἀνανεώνει μὲ τὴν προσωπικὴ του εὐχαριστία στὴν «Βαγγελίστρα» ποῦ τὸν σπούδασε, προσωποποιεῖ τὴν εἰκόνα καὶ κάνει τὴν «Εὐγνωμοσύνη». Καταπιάνεται μὲ τὴν Ἀρετὴ καὶ μὲ τοὺς φύλακες παραστάτες, τοὺς Ἀγγέλους, καὶ μᾶς δίνει τὰ γιομάτα νεοελληνικότητα ἀριστουργήματα. Ἀν ἀφαιρέσεις μερικὲς «σπουδές», παρμένες ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος, ποῦ τὶς ἀπαιτούσαν οἱ «δασκάλιοι» τῆς Ἀθήνας καὶ τοῦ Μονάχου, ὅλο τὸ ἔργο τοῦ Χαλεπᾶ σὰν πηγὴ ἔμπνευσης ἔχει ἀποκλειστικὰ τὸν κόσμον τῶν χριστιανικῶν ἰδεῶν.

Ἐνὶ πράγμα ποῦ κατοχυρώνει μὲ ἀτράνταχτο ἐπιχείρημα τὴν ἀποψη αὐτὴ εἶναι αὐτὴ τούτη ἡ ἀρρώστεια του. Ὁ

Χαλεπᾶς ἀπάνω στὴν πιὸ γόνιμη καὶ πιὸ μεστή σταδιοδρομία του ἔχασε τὰ λογικά του. Γιὰ κάμποσα χρόνια μένει στὸ νησί του, χωρὶς νάχη τὴν δυνατότητα τῆς δημιουργίας. Μὰ δὲν χάνει ὀλόκληρα τὴν συνοχὴ πρὸς τὸ παλιὸ του ἐγώ. Ὑστερα ἀπὸ μίαν περίοδο διανοητικοῦ σκοταδιοῦ ἀρχίζει σιγά-σιγά καὶ ξυπνᾶ. Ἡ διαύγεια ἔρχεται νὰ φωτίσει τὶς θολωμένες εἰκόνας τοῦ μυαλοῦ κι' ἔρχεται ἡ ὥρα ποῦ πλάθει στὸν πηλὸ τὶς πρώτες συλλήψεις τῆς φαντασίας του. Ἀρχίζει νὰ δημιουργῆ καὶ τὸ ἔργο του νάχη ἀξιώσεις. Ἡ περίοδος αὐτὴ εἶναι ἡ γνωστὴ μεταλογικὴ περίοδος πρμιτιβιστικῆς τεχντροπίας. Φτιάχνει καὶ πάλι ἀριστουργήματα, ποῦ δὲν ἔχουν ὁμιως, ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς φόρμας, τίποτα τὸ κοινὸ μὲ τὴν νεοκλασσικὴ μορφή τῆς περιόδου. Ἐχουν ὁμιως τὴν ἴδια ἔμπνευση. Ὁ Χαλεπᾶς εἶναι ὁ μόνος καλλιτέχνης στὸν κόσμον—ἀναφέρουν καὶ κάποιοι Ἴσπανὸ γιὰ δεύτερο—ποῦ σ' αὐτὴ τὴν περίοδο ἐδούλεφε χωρὶς μοντέλο. Ἐδημιούργησε ἀπὸ μνήμης. Ἐργάστηκε «μὲ τὸ ἀπόθεμα τῶν διανοητικῶν του εἰκόνων» (3). «Εἰκόνας παλαιές, θολές ἀνανήσεις ἀφυπνίζουσι τὸ πνεῦμα του» (4). Ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν εἰκόνων τῆς πρώτης ἔμπνευσης ἀνασύρει ὅ,τι τοῦ εἶναι πιὸ οἰκετὸ, πιὸ κύριο, πιὸ οὐσιαστικόν. Ἔτσι καὶ πάλι ὁ κόσμος τῶν χριστιανικῶν ἰδεῶν κυριαρχεῖ καὶ στὴν ἔμπνευση τῆς μεταλογικῆς περιόδου καὶ ὁ καλλιτέχνης παραμένει ἐκεῖνος ποῦ «σκαλίζει τὶς πιὸ λεπτές ἰδέες, ἀπάνω στὴν ὕλη» (5).

Χίλιες δύο θεωρίες σκαρώθηκαν ἀπὸ τεχνοκρίτες γιὰ τὴν ἐρμηνεύα τῆς μεταστροφῆς τῆς τέχνης τοῦ Χαλεπᾶ ἀπὸ

(3) Ζ. Παπαντωνίου. Μεταλογικὸς Χαλεπᾶς.

(4) Φ. Πολίτης. Ἐκλογὴ, τόμ. Α', σ. 260.

(5) Θ. Θωμόπουλος. Ἑλλ. Ἔτος 1930, σελ. 58.

(2) Πλ. Ζιώγας Γιαννοῦλης Χαλεπᾶς. Ἐρμηνεύα καὶ τοποθέτηση τοῦ ἔργου του. Ἀθήνα 1941, σελ. 28.

τήν νεοκλασική τεχντροπία στην πριμιτιβιστική απεικόνιση. Κανένα όμως σχόλιο για την σταθερότητα της εμπνευσής του. Αυτό που αποτελεί το βασικό σημείο της έρμηγείας του «φαινομένου Χαλεπά» και που αποδεικνύει πόσο είχε αυλακώσει ή χριστιανική ιδέα την προσωπικότητά του, μένει ανεξέταστο απ' όσους επεχείρησαν να τον έρμηγεύσουν. Στην δεύτερη περίοδο της δημιουργίας του, ο καλλιτέχνης αναμετρείται άλλη μια φορά με τον κόσμο που, σαν παιδί, σαν έφηβος και σαν ώριμος καλλιτέχνης, έζησε και μäs διδείς τους αγαπημένους «φύλακες άγγέλους» που για να φέρουν το μήνυμα παρηγορίας που ο καλλιτέχνης στέλνει για τους πονεμένους, στήνονται και πάλι στο νεκροταφείο. Μäs δίνει τον προστάτη άγιο των έρμολογυφών τον "Άγιο Χαράλαμπο Τύπος χριστιανικός, πλημμυρισμένος από άνθρωπισμό και θεοσέβεια, άληθινός πατέρας φύλαξ και οδηγός κάθε γλύπτου» (6). Η ίδια ή εμπνευση που δημιούργησε την «Κοιμωμένη» χύνεται γιομάτη χριστιανική έλπίδα στην «άφυπνιζόμενη» ή το «ξύπνημα». «Μια γυναίκα ξαπλωμένη έδωαινε από τον ύπνο κι' άνοιξε τά μάτια της στο φώς του νοητού ήλιου, στο γαλάζιο του χριστιανικού ούρανου» (7). Φτιάχνει την 'Ελεημοσύνη, την Καρτερία, την Άρετη. "Όλα τά έργα της μεταλογικής περιόδου που ξεπετάγονται αυθόρμητα από υποσυνείδητο και συνειδητό κόσμο του καλλιτέχνη φέρνουν την σφραγίδα της χριστιανικής εμπνευσής. Κι' αυτή άκομη ή «Ψυχορραγούσα» που, κατά τον Παπαντωνίου (8), αποτελεί την εξαίρεση, συνδέεται με την θρησκευτική ζωή

του τόπου. Ο Παπαντωνίου δέν θάξερε, πώς στον Πάνορμο είναι γνωστή πολύ ή λειτουργία της ψυχορραγούσας, που έχει κάποιο άπαισιόδοξο τόνο μέσα της κι' αυτόν μετέφερε ο καλλιτέχνης στο έργο του.

Μά αυτό που αποτελεί το μεγάλο επιχείρημα της αδιάσπαστης χριστιανικότητας στην εμπνευση του Χαλεπά, είναι ή «Ηρωιδιάς». Το πιό πηγαίο κι' αυθόρμητο μεταλογικό τοποθετημένο έργο μια άγέρωχη χοντρογυναίκα άλαζονική, καπάτσα, χυμώδη κι' έξαλλη, που την παρουσιάζει νάχη μεγάλη έμπιστοσύνη στον σάρκινο όγκο της και στην κτηνώδη σαγήνη της σάρκας της. Την «μαιομένη» Ηρωιδάδα, την γυναίκα των έρώτων του αίματοβαμένου βασιληά της 'Ιουδαίας, δέν μπορούσε να την φαντασθή άλλοιώς, το μεγάλο παιδί του λαού μας ο Χαλεπάς. Μ' ένα γλυπτό σάρκινο όγκο, με χοντροκοιμένα χαρακτηριστικά, μäs έδωκε την εικόνα μäs γυναικας χαμηλής πάστας, ίκανής να τραθήξει στα δίχτυα της τον άνθρωπο που άποκεφάλισε μίαν από της εξαιρετικότερες μορφές της ανθρώπινης ιστορίας. Ο Χαλεπάς κι' οι συντοπίτες του την γιομάτη άμαρτωλές διαθέσεις Ηρωιδάδα δέν μπορούσαν να την φαντασθούν λεπτεπίλεπτη άνάερη γυναίκα όπως την απεικόνισαν οι Εύρωπαίοι ζωγράφοι του 19ου αιώνα. Για το Χαλεπά το βάρος της γοητείας της Ηρωιδάδας πέφτει στην σάρκινη ύπσταση του κορμού της κι' όχι στην πολιτισμένη, την καλλιέργημένη, εκφραση που μ' αυτήν την απέδωσαν διάφοροι, τεχνίτες του λόγου ή του πινέλλου. Δέν είναι γι' αυτόν ή έρεικα της τέχνης του χορού, όπως άκριδώς μäs εμφανίζει ο Όσκαρ Ουάιλντ την Σαλώμη του στο όμώνυμο δράμα του. Ο πιό φίνος και έκλεπτυσμένος εκ-

(6) Φ. Πολίτη, Έκλογή, τόμ. Α'. 261.

(7) Ζ. Παπαντωνίου, Ο Μεταλογικός Χαλεπάς.

(8) Ζ. Παπαντωνίου, Γιαννούλης Χαλεπάς, Ν. Έστία, τόμ. Α'. 1927, σελ. 132.

πρόσωπος της δυτικής «ἀρνήσης» ὁ ἀριστοτέχνης τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ σαλονιοῦ εἶδε μὴ ἀρρωστη διάθεση τὴν πάλῃ αὐτῆ τῆς σάρκας πρὸς τὸ πνεῦμα. Γιὰ τὸν Οὐάιλντ ἢ Σαλώμη εἶναι ἡ ἐκλεπτυσμένη ἐκείνη γυναίκα, πού με τὴν αἰθέρια τέχνη της καταπλήσσει καὶ ἀφοπλίζει τοὺς διαταγμοὺς τοῦ «ἀρχοντα» τοῦ δυνατοῦ Ἡρώδη. Ὁ Εὐρωπαῖος ἐκτιμᾷ τοὺς ἥρωές του. Ὁ αἰγαιοπελαγίτης τοὺς «ὀδελύσσεται». Κι' ἐκεῖ εἶναι ἡ διαφορά.

Σ' ὀλόκληρο τὸ ἔργο του δὲν λησμόνησε ὁ Χαλεπᾶς τὸ ἀπὸ ποῦ ξεκίνησε. Στάληκε ὁ τεχνίτης ποῦ, ἀφοῦ πῆρε ὅ,τι εἶχε νὰ πάρῃ ἀπὸ τοὺς κλασσικοὺς καὶ τοὺς συγχρόνους δασκάλους, μὲ πολὺ δι-

αύγεια παραμέρισε τὸν βραχνᾶ τῆς ἀρχαιολατρείας, τὸν μεγάλο πειρασμὸ γιὰ ἓνα γλύπτη καὶ συνδέοντας τὸ ἔργο του μὲ τὴν νεοελληνικὴ ζωὴ, ξέχυσε πλούσια στὸν πηλὸ τὸ μεγαλεῖο τῆς χριστιανικῆς ἔμπνευσης.

Στὸν πλούσιο κόσμον τῆς χριστιανικῆς ζωῆς ἔδωκε μορφή καὶ κάλλος μὲ τὴν πλούσια φλέβα τοῦ ταλέντου του. Κι' ἔτσι ὁ Χαλεπᾶς προσέφερε στὴ νεοελληνικὴ τέχνη τόσα, ὅσα δὲν πρόσφεραν καλαμαράδες καὶ σοφοί, μεγαλόστομοι καὶ διανοητές. Ὁ Γιαννούλης Χαλεπᾶς εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ κεφάλαια ποῦ ἀπάνω τους μπορεί σταθερὰ νὰ στηριχθῇ ἡ δημιουργία μιᾶς νεοελληνικῆς παράδοσης μὲ πνευματικὸ περιεχόμενο.

Σ. ΚΑΙΝΗΠΕΡΗΣ

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΓΙΑ ΤΟ ΓΙΑΝΝΟΥΛΗ ΧΑΛΕΠΑ

*Αντιλαβοῦ μου, Κύρια, τὴ δέηση καὶ τὸ ἔργον
Τὴν εὐωδιάν ὀλόγιον τὸ ἀέρι ὡς τὴν σκορπίζεις
Μέσα στὴ Νύχτα ποῦ θαθεῖα, κοιμάται, δέξου τὴν
Στορικὰ, τὴν προσευχὴν ποῦ μυστικὰ Σ' ἀγγίξει.

Κι' ἀφ' τὸ σκληρὸ μυστήριο ποῦ σκοταίνε τὸν πνίγει
*Α νὰ μποροῦσα τῆς ψυχῆς τὰ μάτια νὰ σκιρτήσῃ
Φῶς ἀπὸ τῆς Γαλήνης Σου τὸ ὀλόφαγγο ποῦ λάμπει
Καὶ τὴν καρδιά του, ὡς ἀστραπὴ χαρὰς, νὰ συγκινήσῃ.

*Ἀχ τὸν ἄμορφο πηλὸ ἢ πνοὴν σου νὰ ἐμψυχώσῃ
Κι' ὦ Πλάστη, ὦ Πλαστοουργὸς ξανὰ τὴν ἔμπνευσῃ νὰ ἐλκύσῃ
Ἡ σμίλη πάλι, τὸ ρυθμὸ τῆς Τέχνης νὰ λυγίσῃ
*Αντιλαβοῦ μου, Κύρια, τὴ δέηση καὶ τὸ ἔργον.

Γ. ΗΛ. ΦΥΓΑΡΑΣ

1929

(Γραμμένο στὴν ἐποχὴ τῆς
ἀρρώστιας τοῦ καλλιτέ-
χνη, πρὶν γίνῃ καλά).

Κοπέλλες με Ύαλασοιές στοιές

.ΝΟΥΒΕΛΛΑ.

Β'. (*)

'Από φυσικό τους έτιχε ή 'Αλίκη κι' ή Λευκή, τὰ δυό μεγάλα αὐτὰ παιδιά, νάναι διαφορετικὲς κοπέλλες. Μὰ καὶ τὸ σπίτι κι' ή ἀνατροφή είχαν βάλει τὴν σφραγίδα τους ἐπάνω στὸν χαρακτήρα τους. Καὶ τὸ βλεπες αὐτὸ ἀκόμη περισσότερο τώρα με τὶς ἐξόδους. Αὐτὰ τὰ ἔξω τὴν Λευκὴ τὴν ἄφιναν ὅπως ἦταν ἤρεμη καὶ σταθερή. Μὰ τὴν 'Αλίκη τὴν ἔκαναν νὰ σκορπιέται σὲ πολλά. Νὰ πετᾷ δῶθε—κεῖθε καὶ νὰ γέυεται σὰν πεταλιδίτσα τὴ ζωὴ, πηδώντας ἀπὸ φύλλο σὲ κλαδί κι' ἀπὸ λουλουδί σὲ δέντρο.

Καὶ τὴς πλούταινε βέβαια τὸ κέφι αὐτὴ ή ποικιλία, μὰ ὅσο πήγαινε τὴν ξεμάκραινε ἀπὸ τὴ φίλη τῆς. 'Η 'Αλίκη εἶχε πάρει ἕναν ἀέρα, πού λογάριζε, τώρα πού γνώριζε τὸν κόσμο, σὰν μικρότερή τῆς τὴν Λευκὴ. Κι' ὅπως οἱ μεγάλοι κρύβουν στοὺς μικρούς, δὲν τῆς ἔλεγε ὅπως ἄλλοτε ὅλα τὰ μυστικά τῆς.

—Τί νὰ κάνω λόγο στὴν Λευκὴ; σιγομιθούριζε στὸν ἑαυτὸ τῆς. Δὲν εἶναι γι' αὐτὰ ή Λευκὴ.

'Η Λευκοῦλα ἦταν ἄλλος ἄνθρωπος. Δὲν λέω, νὰ τῆς πῶ κάτι. Μὰ ἂν με παρεξηγήση; Κι' ἂν ψυχρανεθῆ μαζί μου; Καλύτερα λοιπὸν τίποτα νὰ μὴν πῶ.

Τῶχε σίγουρο πὼς δὲν θὰ τὴν καταλάβαινε ή φίλη τῆς, τὸ ἀδῶο πλάσμα μετὴ μεγάλη ψυχὴ καὶ τὸ παιδιάτιζο βλέμμα.

Καὶ μὰ πού δὲν θέλησε νὰ μιλήσῃ στὴν Λευκὴ, σὲ κανένα δὲν ἄνοιξε ποτὲ τὴν καρδιά τῆς ή 'Αλίκη. 'Ἐτσι κα-

νένας δὲν γνώριζε πὼς ζούσε ἔξω ἀπὸ τὴ Σχολή. Στὸ νοσοκομεῖο μὰ φορὰ, ἦταν γι' ὅλους ή περίφημη μαθήτρια, ή πρόσχαρη ἀδελφή, ή σπιρτόζα 'Αλίκη κι' αὐτὸ τοὺς ἔφτανε. Ποτὲ δὲν φαινόταν νὰ κατοσιφιάζῃ. Γιὰ τίποτα δὲν στεγοχωριόταν. Σ' ὅλους ἦταν καταδεχτική. 'Ἦταν τὸ καμιάρι τῆς Σχολῆς.

*

Μὰ τί τραβοῦσε ὅμως ή Σχολὴ ἀπ' τὸ καμιάρι τῆς!

Οἱ φάρσες πού σκάρωνε καὶ οἱ φουαρίες πού σκηνοθετοῦσε, ἦταν ἄλλο πρᾶγμα. Πού εἰσέριζε τόση διάθεση, τέτοιο μπριό;

Πάντα ἦταν κεράτη, πάντα κάτι ἔκανε. Μὰ ὅταν ἐρχόταν ή ἡμέρα γιὰ τὴν ἔξοδό τῆς, τὸ παρᾶνε. Χίλιες δυὸ τρέλλες κάθε φορὰ. Παιδιακίσια κερῶματα, ὅσα δὲ βάζει ὁ νοῦς.

'Η Λευκὴ πρώτη εἰσέριζε τὸ μελᾶ τῆς. Τὴν ἔπιανε ξαφνικά, ἀπ' τὰ χέρια, κι' ἤθελε, δὲν ἤθελε, τὴν ἄρπαζε καὶ τὴν σφιγογύριζε γύρω-γύρω, ὅπως κάνουν τὰ μικρὰ παιδιὰ. Τὴν γυροφέρνε με χάχανα καὶ με γέλοια στὰ δωματία καὶ στοὺς διαδρόμους, ὡς πού νὰ τὴν φουσκώσῃ. Ζαλισμένη τὴν ἀκουμποῦσε σὲ μὰ γωνιά, καὶ κρατῶντας τὴν ἀπ' τὴ μέση, τὴν τραντάζε γιὰ καλὰ καὶ τῆς φώναζε:

—Νάξερεις, Λευκὴ, πόσο σ' ἀνοπῶ. Νάξερεις τί χαρούμενη ποῦμαι. Νάξερεις πόσο ὠραῖο πρᾶγμα εἶναι ή ζωὴ!

Κι' ή Λευκὴ πού ἀπὸ ὅλα αὐτὰ, μόνο τὸ τραντάγμα καὶ τὸ ζάλισμα καταλάβαινε, ἔλεγε.

(*) Συνέχεια ἀπ' τὸ προηγούμενο.

—Μπά σέ καλό σου, 'Αλίκη! Τί σέ πιάνει κάθε φορά πού βγαίνεις έξω; Τί ζούργιες είναι αυτές!

—Λευκούλα μου, Λευκούλα μου, είσαι παιδί. Είσαι τὸ πιὸ καλὸ παιδί πού γεννήθηκε στὸν κόσμο.

Κι' ἀφίοντας σύξιλη τὴν Λευκὴ ἔτρεχε ν' ἀρπάξει καμιὰ ἄλλη, πιὸ βολικὴ, πού θὰ τὰ πλήρωνε γιὰ καλὰ. Καὶ μόνο ὕστερα ἀπὸ ὦρα, σιγόσθιναν τὰ γέλοια κι' ἠσύχαζαν οἱ διάδρομοι, πρᾶγμα πού σήμαινε πὼς ἡ 'Αλίκη ἦταν φεγγάτι.

Αὐτὰ ὅταν ἔφρευγε. "Ὅταν γύριζε, ἦταν βέβαια κουρασμένη, μὰ γὰρ πρόσχαρη καὶ γλυκαί. Στὸν γυρισμὸ της κρατοῦσε κάθε φορά λουλούδια, φαγώσιμα καὶ γλυκά. Τὰ λουλούδια ἦταν ἡ ἀδυναμία της. Τῆς ἄρεσε νὰ τὰ βάζει στὰ βάζα μ' ἀργές, γιομάτες χάρη κινήσεις. Νὰ τὰ ραντίζει μὲ νερό, νὰ τὰ χουχουλιάζει κι' ἔπειτα μὲ νᾶξι νὰ βάζει τὸ πρόσωπὸ της ἀνάμεσα στὰ λουλούδια καὶ ἔτσι ἀκίνητη καὶ γλαστή νὰ μὲν ρεμβάζοντας γιὰ ὦρα.

Τὸ μπουκέτο ἦταν γι' αὐτή. Τὰ λουκούμια, τὰ γλυκά κι' οἱ γεμιστὲς καραμέλες γιὰ τὴν παρέα. Στὴ μοιρασιά τους ὄλες οἱ μαθητρίες τρέχαν. Μ' αὐτὴ πού δὲν ξεκολλοῦσε ποτὲ ἦταν ἡ Κελεγκουρίδου. Ἦταν ἡ πιὸ λιχουδα τῆς Σχολῆς, ἕνα παχουλὸ καὶ μπατάτικο κορίτσι, γιομάτο ζαζουμάρα καὶ κουσοῦρια. Τὸ πιὸ «ἀδύνατο σημεῖο» τῆς τάξης. Ἀπὸ τὰ μαθήματα δὲν καταλάβαινε γοῦ. Οἱ χονδροδουλειές ἦταν τὸ φρότε της. Μὰ ἀπ' ὅλα πὸ πολὺ ἦταν λαίμαργη καὶ λιχουδα. Εἶχε ὁμως καλὴ καρδιά. Γι' αὐτὸ κι' ἡ 'Αλίκη τὴν συμπαθοῦσε. Τὴν εἶχε πάντα ἀπὸ κοντὰ καὶ σιγά-σιγά τὸ στραβὸ ξύλο, στὰ χέρια τῆς 'Αλίκης ἔφτιαχνε. Αὐτὸ τ' ἀναγνώριζαν ὄλοι καὶ πρῶτη ἡ Κελεγκουρίδου, πού κουλουριαζόταν στὰ πόδια τῆς «δασκάλας» της—ἔτσι ὀνομάτιζε τὴν 'Αλίκη

—σὰν τὸ πιστὸ σκυλί.

Μὰ κι' 'Αλίκη πρόσεχε τὴν προσητενομένη της. Γι' αὐτὸ κάθε φορά, πού ἐρχόταν ἀπ' ἔξω, εἶχε ἰδιαίτερη σακουλίτσα μὲ διάφορα. Τόξερε ἡ καλὴ σου καὶ σέ κάθε ἔξοδο πρῶι-πρῶι, ἐρχόταν γιὰ νὰ πάρη τὸ μπουναμά της. Ἐκεῖ μπροστὰ τους στρωνόταν στὸ χαλί καὶ μάνι-μάνι ἔτρωγε, ὅ,τι ἦταν τρόφιμο καὶ μεζές, κι' ἔπειτα ἀργά-ἀργά γευόταν ὅ,τι ἦταν γλυκὸ καὶ λιχουδιά.

Καὶ τῆς ἄρεσε τῆς 'Αλίκης, καθὼς ἦταν μὲ νοχέλεια ἀκουμπισμένη στὰ μαξιλάρια της—πάντα ἦταν λίγο κουρασμένη ἀπὸ τὴν ἔξοδό της ἡ 'Αλίκη—νὰ τὴν ἀπολαμβάνη, τὴν Κελεγκουρίδου, ὅταν πασπαλισμένη μὲ ζαχαρες, μὲ χέρια μελωμένα καὶ τὴν χαρὰ στὸ πρόσωπο, «γλεντοῦσε» τὶς λιχουδιές.

*
"Ὡς πού μιὰ μέρα ἡ 'Αλίκη γύρισε ἀπ' ἔξω χωρὶς νὰ φέρη λουλούδια καὶ ζαχαρωτά. Ἡ Κελεγκουρίδου βγήκε παραπονούμενη. Ἡ 'Αλίκη δὲν τὸ περίμενε.

—Τὰ ξέχασα, καλὴ μου, στὴ θειά μου, τῆς εἶπε. Μὴ σέ νοιάζει. Σέ λίγο θὰ τὰ στείλουν.

Τότε ἔτοι πού φαινόταν σὰν νᾶλεγε τὴν ἀλήθεια. Μὰ ἡ Λευκὴ τὴν εἶδε πῶθωσε χροίματα στὸν Σταῦρο, τὸν κλητῆρα, γιὰ μιὰ γοήγορη, παραγγελία στὸ κοντινὸ ζαχαροπλαστεῖο.

Τὸ ἴδιο τὸ μεσημέρι, μπαίνοντας ἡ Λευκὴ στὸ δωμάτιό τους, βρῆκε τὴν 'Αλίκη νάσαι μὲ τὰ παπούτσια στὰ καθαρὰ σεντόνια. Εἶχε τὰ χέρια δεμένα στὰ γόνατα καὶ μ' ἀκίνητο βλέμμα κυττοῦσε ἀδιάφορα ἔξω. Εἶχε τὴν ἀφηρημάδα, πού ἡ Λευκὴ ἔκανε θόρυβο γιὰ νὰ τὴν πάρη εἶδηση.

"Ἐνα ξερο ἐμὲ συγχωρεῖς Λευκί», ἔνα μηχανικὸ ξεσκόνισμα τῶν σεντονιῶν κι' ἕνα νευρικό τίναγμα τοῦ κορμοῦ, γιὰ νὰ κολλήσει τὸ πρόσωπο στὸ τζάμι

του παραθυριοῦ. Κι' ἔπειτα ἡ ἴδια ἀφηρημίαιδα, ἡ ἴδια ἄτονη ματιά.

Τὸ βράδυ ἡ Λευκὴ, στὸν ὕπνο της, σάν νάκουσε ἀναφυλλητά. Σηκώθηκε τρομαγμένη. Ἦταν ἡ Ἀλίκη πούλαιγε με λυγμούς.

— Ἀλίκη τί ἔχεις;

— Δὲν ἔχω τίποτα. Σὲ παρακαλῶ, Λευκὴ, κοιμήσου.

Καὶ κοπῆξαν ἀτόμα οἱ λυγμοί, τὰ δάκρυα γινήξαν σιωπηλά, ὡς πού λάψαν ὀστέλα.

Ὁ ὕπνος δὲν ἐρχόταν στὴ Λευκὴ, καθὼς ἀκούγε δίπλα της τὴν ἀνάσα τῆς Ἀλίκης, ζωντανὴ νὰ βαρυσσενάζει. Δὲν ἔδειξε πὼς ἦταν ξυπνητὴ. Μὰ ἔνοιωσε μέσα στο σκοτάδι τὸ βλέμμα της νὰ συναντᾷ τὸ βλέμμα τῆς Ἀλίκης στο ταβάνι. Καὶ τῶν δύο τὰ μάτια ἦταν ἀνοικτὰ καὶ στηλωμένα στο ἴδιο μέρος. Κάθε μία σκεπτόταν· κι' οἱ δύο ἀγρυπνοῦσαν...

Τὴν Λευκὴ τὴν πῆρε μόλις τὴν αὐγὴ ὁ ὕπνος. Ὅταν ξύπνησε, ἡ Ἀλίκη ἦταν φευγάτη. Βρῆκε τὸ νιπτήρα πουδραρισμένο καὶ παραξενεύτηκε. Ἡ Ἀλίκη ποτέ της δὲν πουδραριζόταν.

Ἦτοτε ἀπὸ λίγο βρῆκε τὴ φίλη της στὴν τραπεζαρία. Ἦταν ἡ πρόσχαρη Ἀλίκη. Γελοῦσε κι' ἐλαίε σάν νάταν ἄλλος ἄνθρωπος. Μοίθασε γλυκὰ καὶ χαριεμένως καὶ χαριεντιζόταν με τὴν λιχοῦδα, τὴν Κελεγκουρίδου.

Τὴν ἴδια μέρα ἔφτιασε μιά φάρσα στὴν κυρὰ-Πηνελόπη, τὴν τραπεζιέρα πού γέλασε καὶ τὸ παρδαλὸ κατσίκι στο τραπέζι.

Ἦξερε τὴν μανία της νὰ βιάρη, ἠλικιωμένη αὐτὴ, κατάμαυρα τὰ μαλλιά της. Τῆς ἔδωσε γιὰ δῶρο μιά μαύρη καλὴ μπογιὰ πούταν ὅμως φάρμακο γιὰ νὰ ξεβάρη τὴς τρίχες. Κι' ἔγινε στὴ στιγμή ἀσπρομαλοῦσα ἡ Πηνελόπη.

Στὴν ἀνάπαυσή της δὲν πῆγε νὰ ξαπλώσῃ. Βοήθησε στο Α' Χειρουργεῖο

κι' ὄλο τ' ἀπόγιομα δούλεψε με τὴν ψυχὴ της. Κι' εἶχε κέφι πού ἦταν νὰ ἀπορῆς. Ὅλοι ἀποροῦσαν πού ἡ κούραση δὲν τὴν πείραζε. Καὶ μαζί μ' αὐτοὺς κι' ἡ Λευκὴ.

— Θεέ μου, πὼς μποροῦν οἱ ἄνθρωποι καὶ φαίνονται τόσο ἀλλοιώτικοι ἀπ' ὅ,τι εἶναι.

Καὶ τὸ βράδυ πού τὴν εἶδε νάνα πτώμα ἀπὸ τὸν κόπο φοβήθηκε. Δὲν φανταζόταν πὼς θαρχόταν τόσο ἀτόμα ἡ κούραση νὰ αὐλακώσῃ τὸ νεανικό της πρόσωπο. Γιατί ἡ ἀγρυπνια μαζί με τὴν κούραση τῆς πρόσθεσαν μιά γραμμὴ, τὴν γραμμὴ πού διώχνει τῆς νεότητος τὴν φρεσάδα.

*

Κι' ὅσο περνοῦσε ὁ καιρὸς τόσο ἀλλάζε ἡ Ἀλίκη. Γιὰ τοὺς ἄλλους βέβαια ἦταν πάντα ἡ ἴδια. Οἱ ἄλλοι, οἱ θάλαμοι, τὰ χειρουργεῖα, οἱ πτέρυγες, δὲν καταλάβαιναν πὼς ἦταν ἀλλαγμένη ἡ Ἀλίκη. Ἡ Λευκὴ ὅμως ἔβλεπε νὰ λιώνῃ ἡ φίλη της καὶ σπαραζόταν ἡ καρδιά της. Δὲν ἤξερε τί νὰ πῇ καὶ τί νὰ κἀνῃ. Ὅσες φορὲς βοήθησε τὴ φιλενάδα της ν' ἀνοίξῃ τὴν καρδιά της στάθηκε σκληρόκαρδη ἡ Ἀλίκη. Κι' αὐτὸ τῆς κόστισε πολὺ. Κι' ἡ Λευκὴ τὸ πῆρε ἀπόφαση πὼς ἀπ' τὴν Ἀλίκη δὲν θὰ μάθαινε τί ἦταν ἡ ἀρρώστεια. Ἦταν ἀρρωστὴ γι' αὐτὴν ἡ φίλη της. Μποροῦσε κι' ἔβλεπε τὴν ἀρρώστια, ἐκεῖ πού οἱ ἄλλοι χαμπάρι δὲν ἔπεραν.

Ἄς λέει ὅ,τι θέλει ὁ δάσκαλός τους ὁ γιατρός. Ὁ κ. Πηλείδης με τὴν παιδολογία του λέει βαρεῖες ἀρρώστειες ὅσες ἔχουν πυρετό. Ἀρρωστοὶ ὅμως δὲν εἶναι μόνο ὅσοι ἔχουν πυρετό. Δὲν βλέπεις τὴν Ἀλίκη πού δὲν μπορεῖ νὰ μαζεφτῇ στὸν ἑαυτὸ της; Ἀρρώστια μεγάλη εἶναι ὅταν ἡ ἔγνοια διώχνει τὸν ὕπνο. Μακάρι νάχε πυρετὸ ἡ Ἀλίκη—σκεπτόταν ἡ Λευκὴ—. Μιά, δύο βδομάδες ὕποιο-

νή. Κι' ύστερα πάει θά περνούσε. Θά-
βοισκε την υγεία της. Ένώ τώρα ποιός
ξέρει πότε θά γιάνη.

*

Κι' είχε δίηχο ή Λευκή. Έκείνο πού
φρόλιαζε στην καρδιά της, όσο πήγαινε
ο καιρός, τόσο και πιότερο φούντωνε.
Κάθε φορά πού έρχόταν ή 'Αλίχη απ'
έξω ήταν για να την κλαίς. Έφευγε λίγο
καλά και γύριζε με βαρεία την καρδιά.
Δέν έλλεινε μάτι όλη την νύχτα και τό
πρωί σηκώνόταν με τους μαύρους κύ-
κλους στα μάτια. Τα αναφυλλητά και τα
κλάμματα, όλο και πιο συχνά γινόταν.

Και μ' όλα αυτά κρατούσε την ύπε-
ρηφάνειά της. Δέν ήθελε να φαίνεται
κτυπημένη. Προσπαθούσε με τό ψευτι-
κο γέλιο και την σπρωγμένη καρδιά
να κρύψει απ' τους πολλούς τόν πόνο
της. Κρατούσε σφιχτά τό μυστικό της.

Μόνο στην Λευκή μιá ησυχία βραδυά
πού τό φεγγάρι όλόγιομο έμπαινε στην
κάμαρή τους ειπε κάτι στριφνό πούταν
σάν ξέσπασμα.

—Νοιώθω, Λευκή μου, την ψυχή
μου να σκίζεται. Είναι καιρός πού νοιώ-
θω βαθειά από μέσα μου να βγαίνη κά-
τι πολύτιμο, λευκό σάν χιόνι κι' ανάλα-
φρο σάν πούπουλο τό βλέπω να μαζώ-
νεται, να μαζώνεται, να γίνεται στε-
ρεό σάν μπάλλα και να πέφτη στο
γκρεμό. Και κάθε φορά αισθάνομαι τό
είναι μου να άδειάζη. Είναι για να με
λυπάσαι να μη μπορώ, εγώ ή 'Αλίχη,
να σταματήσω τό κακό και μπρός στα
μάτια μου, κομματιαστά, κομματιαστά,
να χάνεται ή ψυχή μου.

Δάκρυσε, σιγόκλαψε, μα στη στιγμή
μετανοιωσε. Σφίχτηκε τόσο για να μην
την πάρουν οι λυγμοί, πού ή Λευκή με
τρόπο σηκώθηκε από τό κρεβάτι της
και βγήκε στους διαδρόμους. "Όχι τόσο
για να κλάψη, όσο για να την άφιση
να ξεσπάση.

*

Ποιός θά τόλεγε πώς ή πρόσχαρη 'Α-
λίχη θάχε τόση άνείπωτη θλίψη στοι-
βάξει μέσα της. Η 'Αλίχη, τό χθεσινό
παιδί, να βασανίζεται από έννοιες. Έ-
κει πού της μιλούσες σάν κάτι να θυ-
μόταν κι' άλλοιωνόταν ή μορφή της.
Μάσκα καταγκινας λές και χινόταν στην
ύψη της αυτές τις στιγμές. Τό εικοσό-
χρονο κορίτσι γινόταν πρόωρα γυναίκα,
πολυβασανισμένη, τοακισμένη, ταλαίπω-
ρη. Τώρα πιά ή υπερήφανη ψυχή γο-
νάτισε. Η περηφάνεια δέν μπορούσε,
όπως στην άρχη να κρατά όλοένα μοι-
ρασμένη στα δυό την μαθητρία με την
θαλασσιά στολή. Νάναι άλλη ή 'Αλίχη
στούς έξω κι' άλλη μέσα στην κάμαρη
της, ή ξεριπωμένη 'Αλίχη με την πολλή
μοναξιά. Τό κορίλι λίγισε. Ξεθώριασε
τό ροδαίο της χρώμα. Άδυνατίσε. Είχε
ζαλάδες, άνορεξία, άδυναμίες. Κορυζό-
ταν εύκολα. Γκρίνιαζε, ήταν ιδιότροπη.
Δέν έτρωγε· ζητούσε τη μοναξιά.

Την πήγαν στο γιατρό. Δέν της βοή-
ζε τίποτε· της έδωσε κάτι σορόπια, δυ-
ναμωτικά και όρεκτικά. Μα δέν βαρύνε-
σαι! Τό κορίτσι όπως πήγαινε έχανε την
πνοή του.

Πού ή 'Αλίχη ή παλιά; Πού τα γέ-
λοια, τα χάχανα και τα στριφογυρίσμα-
τα τών πρώτων έξόδων; Αυτές οι πα-
ρέες φαίνεται πώς τα πήραν μαζί τους.
Της πήραν την κοριτσιάστικη φρεσκάδα
και της δώσαν την οζοτούρα. Ήταν άλ-
λοιώτικη ή 'Αλίχη προτού γνωρίση τα
πολλά φώτα, τόν θόρυβο, τα γλέντια και
την άσκήμια.

*

"Ένα προϊνό δέν είχαν καλά-καλά
ξυπνήσει και ειδοποίησαν τις δυό φίλες
πώς ή Διευθύνουσα έρχόταν για έπιθε-
ώρηση στους κοιτώνες. Η 'Αλίχη τα-
ράχτηκε. Τάχασε. "Άνοιγε σουτάρια, δι-
κά της και ξένα με βία. Πήρε από κά-

που τρία μικρά δεματάκια και τάρου-
φε. "Έπειτα με νευρικές κινήσεις άλλα-
ξε μαξιλαροθήκες και σεντόνια απ' το
κρεβάτι της. Την είδε έτσι αλλαφια-
σμένη ή Λευκή και της είπε:

—Μά 'Αλίκη, γιατί κάνεις έτσι; Δέν
είναι μπαμπούλας ή Διευθύνουσα. Ού-
τε πρώτη φορά έρχεται για επιθεώρη-
ση. Έσύ νά φοβάσαι έτσι;

—"Άσε τὰ λόγια και βοήθησε. Έσύ
δέν ξέρεις. Αυτός ό αφηνδιασμός είναι
για μένα. Έλα πέξ, πού έχεις καθαρό
μαξιλάρι και σεντόνια; Κόττα.

Κι' ή Λευκή είδε τίς σκουρες βοū-
λες, πού αφίνουν άπάνω στά περκαλλία
τά άλμυρά τά δάκρυα, νάναι σάν στά-
μπες τυπωμένες άπάνω στά άσπροσέν-
τονα και στά μαξιλάρια.

Κι' άμίλητη, ψύχραμα βοήθησε νά
στορωθί το κρεβάτι με καθαρά φρεσκο-
σιδερωμένα ρούχα.

Και τὰ βρήκε όλα καλά ή επιθεώρη-
ση της Διευθύνουσας.

*

Η Λευκή όμως όλη την ήμέρα έμει-
νε σκεφτική. Δέν της άρεσε το φέροισμο
της 'Αλίκης το πρωί. Το μεσημέρι λίγο
πριν το φαγητό κατέβηκε στο 'Ακτινο-
λογικό. Έκει περιμένοντας για μιá πλά-
κα, άκουσε δυό 'Αδελφές νά κουβεντιά-
ζουν. Χωρίς νά θέλη άκουγε. Λέγανε
για ένα επεισόδιο—χθές το βράδυ ό
Στέλιος ό θρωρός άποπήσε για καλά
έναν κύριο πού σώνει και καλά ήθελε
νά δη μιá άδελφή. Μέχρι εδω καλά.
"Ό,τι άκουγε, ούτε κοτό ούτε ζέστη της
έκανε.

Μά οι τελευταίες κουβέντες την κά-
νυν και πάγωσε.

—Σίγουρα ή 'Αλίχη θά βρη το με-
λά της.

—Λές νά γίνουν άνακρίσεις;

—Δέν είδες την Διευθύνουσα πού
απ' τὰ ξημερώματα άρχισε τούς αφην-
διασμούς;

—Όχού, έχει γούστο νάχοιμε σήμερα
φασαρίες.

Τ' άκουσε ή Λευκή και στην στιγμή
πήρε την άπόφασή της. Αντί νά πάη
στο θαλασό της τραβήξε όλοισα στο
Χειρουργείο. Πότε βρέθηκε μπροστά
στην 'Αγγέλα ούτε ή ίδια κατάλαβε.

Η 'Αγγέλα περισσότερο απ' όλους
γνώριζε πόσο ή μικρή ξαδελφούλα της
αγαπούσε την 'Αλίχη. Στην 'Αγγέλα
είπε με κλάμματα ή Λευκή ό,τι ήξερε
και δέν ήξερε για την φίλη της. Της
μίλησε για τίς άπνιές, τά κλάμματα,
τούς λυγμούς, την άγωνία. Άκόμα και
το χθεσινό επεισόδιο.

Κι' ή 'Αγγέλα κατάλαβε. Η γυναί-
κα με την μεγάλη πείρα και την συγχα-
τημένη άγάπη άνασοικμιλώθηκε. Χωρίς
πολλές κουβέντες πέρασε κι' είδε τον
μπάρμπα-Στέλιο απ' το θρωρωείο. "Ε-
πειτα πέρασε και λίγο απ' το γραφείο
της Διευθύνουσας. Είπε τότε στην Λευ-
κή πώς θαβλεπε το βράδυ την 'Αλίχη.
Κανόνισε μάλιστα ή 'Αλίχη ν' αλλάξη
βάρδια και νά κοιμηθί σήμερα το βρά-
δυ δίπλα στο Χειρουργείο. "Ηθελε νά
μιλήσουν άνετα και χωρίς νά γίνη ντό-
ρος.

Στην Λευκή είπε νά ήσυχάση. Μά
πού νά καμάρη ή Λευκή. Τ' άνήσχο
μυαλό όλοένα στροιφογύριζε.

(Το τέλος στο έπόμewo)

ΤΙΜΩΝ ΠΑΡΜΕΝΑΣ

Ο Κόσμος τῶν Γραμμάτων

ΑΠΟΦΕΙΣ

Ούτε ἡ ἐπιστιςτικὴ κατάστασις, βέβαια, οὔτε, γενικώτερα, οἱ βιωτικὲς συνθήκες μᾶς ἀφήνουν νὰ νοιώσωμε, ὅτι ὁ πόλεμος ἐτελείωσε. Ὁμως, φαίνεται, πὼς στ' ἀλήθεια ἐτελείωσε. Ἐχομε γι' αὐτὸ μιὰ χαρούμενη ἀπόδειξις. Τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐπικοινωνίας μὲ τὶς διαφορὰς ἑλληνικὰς ἐπαρχίας. Ἡ ἐπαρχία, ἡ χριστιανικὴ ἑλληνικὴ ἐπαρχία, νὰ τὴν πάλι, μᾶς φέρνει τὴν πνευματικὴν τῆς συγκομιδὴν. Λὲς καὶ τοῦ πολέμου ἡ δοκιμασία ἦταν λιπασμα πνευματικόν, βλέπομε τὴν ἑλληνικὴν ἐπαρχία κατάφορτὴ ἀπὸ τὸν καρπὸν. Ἀπὸ τῆς Μακεδονίας, ὡς τὴν Κρήτην τὶ εὐτυχία νὰ βλέπηται τὰ στάχυα «εἰς καρπὸν ἑκατονταπλασίονα» καὶ τὶ κρίμα, πού τόσο ἐλάχιστα δείγματα ἀπὸ τὴν εὐλογημένην σοδειὰν χωραεὶ πάλι ταύτη ἡ στήλη!

Μὰ ἄς σταθοῦμε, γιὰ μιὰ στιγμὺλα, σὲ μερικὰ ἀπὸ τὰ δείγματα αὐτά, ἔτσι στὴν τύχην διαλεγμένα. Νά, λόγου χάριν, ἕνας ἀπολογισμὸς τῆς «Χριστιανικῆς Ἑστίας», στὴν Πάτρα. Τὶ πνευματικὴν χορτασιά πού εἶναι, νὰ διαβάξῃς κατὶ τέτοιαις ἐκθέσεις, πού ξέρεις πὼς πολὺ λιγώτερον κι' ὄχι περισσότερο ἀπὸ τὴν πραγματικότητα δείχνουν! Κάθε στίχος πού διαβάξῃς, κι' ἕνας κόσμος ἔργου χριστιανικοῦ. Ἐμπρακτος, ζωντανὸς Χριστιανισμὸς, σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς. Μόρφωσις, ἀγάπη, ἔργον τοῦ λαοῦ ἀνάμεσα ἀπὸ λαόν, ἐπικοινωνία μὲ τὸ ἑλληνικὸν χωρίον, ἐπικοινωνία μ' ἐκείνον πού ὑπέφερε ἀπὸ τὸν πόλεμον, βοήθεια σ' ἐκείνον πού ὑπέφερε ἀπὸ τὸν κάθε λογῆς πόνον. Καὶ, σάν πλαίσιον καὶ βᾶθρον τοῦ ἔργου, συνέπειαι τῆς πλοῦσιας καρποφορίας, ἡ χριστιανικὴ χαρὰ πού δίνει τὸν τόνον. Ἡ ψυχαγωγία ἀκόμα, πού συμπληρῶνει τὴν ἐπιστημονικὴν διάλεξιν καὶ τὸ μάθημα τοῦ καθηγητικοῦ.

Ἐφερα τὸ παράδειγμα τῆς Πάτρας, πού ἔτυχε νάχω πρόχειρον. Θὰ μπορούσα ν' ἀναφέρω τόσα ἀλλὰ, καὶ ἰδιαίτερα τὴν χριστιανικὴν ζωὴν πού δείχνει ἡ χριστιανικὴ νεολαία, πολλὰς φορές αὐθόρμητα κι' ὁλό-

τελα ἀνοργάνικτα, σάν γνήσια, πλείρια, εὐτυχισμένην ζωὴν, πού δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ δείξῃ τὴν δύναμίν της. Μιὰ στίβα γράμματα μπροστὰ μου... νὰ μπορούσαν νὰ δημοσιευθοῦν, ὅλα χωρὶς ἐξαιρέσιν, στὶς «Ἀκτίνας» νὰ παίρναμε ὅλοι μιὰν ἀμειψή ἐπαφὴν μὲ τὸν ἑλληνικὸν λαόν, μὲ τὴν ἑλληνικὴν νεολαίαν εἰδικώτερα! Μακεδονία κι' Ἡπειρο καὶ Θράκη καὶ Ρούμελη καὶ Μωρητῆς καὶ ἠϊονία καὶ Κρήτη, ὅλος ὁ χάρτης τῆς Ἑλλάδος ἀντιπροσωπευμένον. Καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα! Κωνσταντινούπολις, Κύπρος, διασπορὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ... πού νὰ προφθάσω τὸν μακαρισμένον κατακλυσμὸν τῆς ζωῆς πού δίνει ἡ Πίστις ἡ χριστιανικὴ, Πίστις πού τὴν ἐθέριεσαν οἱ δυσκολίες! Τὰ διαδάξω τὰ γράμματα αὐτά, καὶ ζηλεύω καὶ γιὰ δικόν μου λογαριασμόν, βέβαια, μὰ καὶ γιὰ λογαριασμὸν τῶσων ἄλλων, πού δὲν ἐννοοῦν νὰ πάρουν εἰδηση τοῦ τί γίνεται μέσα στὴν ἀδιάρθρωσιν πάντων ἑλληνικῆς ψυχῆ!

Μὰ, ἄς ἀφήσωμε τὴν ζήλειαν, κι' ἄς δοξάσωμε τὸ Θεόν, γιὰ τὸ χαρούμενον μήνυμα, πού μᾶς φέρνει ἡ χαρούμενη ἑλληνικὴ ἐπαρχία.

*

Μιὰ ἀγγλικὴ ἐφημερίδα, τὸ «News Chronicle», δημοσιεύει τακτικὰ ἕνα σύντομον χριστιανικὸν κηρυγματάκι, τὸ «κήρυγμα ἑνὸς λεπτοῦ», πού πολλὰς φορές εἶναι ἐξαιρετικὰ ἐπιτυχημένον. Αὐθεντικὴ στὴν χριστιανικὴν διανοήσιν συντάσσον τὸ κήρυγμα αὐτό, βασισμένον σ' ἕνα γραφικὸν χωρίον καὶ στὴν ἐφαρμογὴν τοῦ πᾶν στὴν σημερινὴν πραγματικότητα. Τὸ νὰ εἶσαι χριστιανός, θὰ πῆ νὰ ἀντικρύξῃς τὴν σημερινὴν πραγματικότητα μὲ χριστιανικὸν μάτι καὶ νὰ βγάξῃς τῆς συνέπειαν. Αὐτὸ εἶναι τὸ περιεχόμενον ἑνὸς τέτοιου «κηρυγματος ἑνὸς λεπτοῦ», γραμμένου ἀπὸ τὸν Hugh Redwood καὶ βασισμένου πᾶν ὅσον πρὸς τὸ χωρίον Μιχ. στ' 8, «Εἰ ἀνηγγέλλῃ σοι, ἄνθρωπε... τί Κύριος ἐκτίθει παρὰ σοῦ...». Καί, πρέπει νὰ ποῦμε, ὁ τόνος πού ἔχουν τὰ κήρυγματα αὐτὰ δείχνει, πὼς δὲν εἶναι λόγια κατὰ συνήθη, ἀλλὰ βγαίνον ἀπὸ τὴν καρδιά. Νά, λοιπόν, πού δὲν εἶναι καὶ τόσο ὑπερβολικὲς οἱ ἀξιῶσεις πού πρόβάλλονται γιὰ τὸν τόπον μᾶς ἀπὸ χριστιανικὴν πλευρὰ, ὅπως τὶς βλέπει κανεὶς, στηριγμέ-

νες σὲ ἄφθονα καὶ εὐγλωττότατα ντοκουμέντα, στὸ βιβλίο, «μεταξὺ τῶν δύο πολέμων», γιὰ τὸ ὁποῖο ἔγραφα στὸ περασμένο τεύχος τῶν «Ἀκτίνων»! Ἄς τ' ἀκούσωμε.. ἔστω καὶ μὲ τὴ διεθνή τους μορφή.

*

Ὅσοι περιμένομε, πότε ὁ γερμανικὸς λαὸς θὰ διασχθῆ ἀπὸ τὴν καταστροφή, ὅπου τὸν ὠδήγησε ἡ νεοειδωλολατρικὴ ἀποστασία κάτω ἀπὸ τὴν σβάστικα, θὰ πρέπει, φαίνεται, νὰ κάμωμε ὑπομονή. Ἡ φωνὴ ποὺ καλεῖ στὴν ἐπιστροφή στὸν ἴσιο δρόμο βρίσκει, ἀκόμα, ἐμπόδιο τὴν ἀνάγκη νὰ ἀναγνωρισθῆ τὸ παραστράτημα. Καὶ αὐτὴ ἡ ἀναγνώριση εἶναι ὁ κόμπος! Ἔτσι μαθαίνομε, πὼς στὸ Erlangen οἱ φοιτητὲς ἀπεδοκίμασαν τὸν Niemöller, ὅταν τοὺς εἶπε, πὼς ὁ γερμανικὸς λαὸς πρέπει νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴς ἀδικίες ποὺ ἔκαμε, γιὰ νὰ μπορῶσι νὰ βρῆ τὸν δρόμο πρὸς τὴν λύτρωση.

Μὲ ἀποδοκίμασιές, λοιπόν, θὰ κρυφτῆ μιά ἀλήθεια ποὺ φωνάζει ὡς τὸν οὐρανὸ! Νὰ ποὺ ἡ Γερμανία παράγει καὶ στρουθοκαμήλους! Τώρα, ἂν, μὲ τέτοια παραγωγή, θὰ δῆ ἡ χώρα αὐτὴ καλὲς μέρες... αὐτὸ εἶναι ἄλλη ἱστορία!

*

Μερικοὶ ἀναγνώστες ρωτῶν σχετικὰ μὲ τὴν ἀλλαγὴ ποὺ πῆρε τὸ σχῆμα τῶν «Ἀκτίνων». Εὐχαρίστως νὰ ἐξηγηθῆ ἐδῶ τὸ πρᾶγμα. Λοιπόν: Ἡ συνεχὴς αὔξησις τῆς κυκλοφορίας ἐπέβαλε νὰ τυπώνεται τὸ φύλλο ὄχι πειὰ σ' ἐπίπεδο μὰ σὲ κυλινδρικό ταχυμειστήριο. Αὐτό, πάλι, ἐπέβαλε προσαρμογὴ τοῦ σχήματος τοῦ φύλλου πρὸς τὸ σχῆμα τοῦ ταχυμειστήριου ποὺ χρησιμοποιεῖται. Ἔτσι, στὸ περασμένο φύλλο εἶχαμε μιά ποσοτικὴ μείωσις τῆς ὕλης, ποῦ, ὅμως, ἔχει τὰ ἀντισταθμισμὰτά της. Τακτικὴ πειὰ μηνιαία ἐκδόσις (μόνο τὸ καλοκαίρι θὰ βγοῦν δυὸ διμηνιαία τεύχη) μεγαλύτερη ἐπικαιρότητα, γιὰτὶ θὰ μεσολαβῆ λιγώτερος χρόνος ἀπὸ τὴ σύνταξὴ ὡς τὴν ἐκτύπωσις, περισσότερὴ ἀνεξαρτησία ἀπὸ τὴς διακοπές τοῦ ἠλεκτρικοῦ κλπ. Ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριά, ὅπως εἶπαμε καὶ στὸ προηγούμενο φύλλο, θὰ προσπαθῶμε ὥστε, ἂν δὲν τύχουν ἀπρόβλεπτες συνθήκες στὸ τέλος τοῦ ἔτους ὄχι μόνο νὰ ἔχη ἀναπληρωθῆ ἡ μείωσις τῆς ὕλης μὲ πρόσθετα τυπογραφικὰ φύλλα σ' ὠρισμένα τεύχη, ἀλλὰ νὰ ὑπάρχῃ καὶ αὔξησις.

Ἔτσι ἐλπίζομε πὼς οἱ ἀναγνώστες μας θὰ περιβάλλουν μὲ τὴ στοργὴ τους καὶ τὸ

νέο σχῆμα τῶν «Ἀκτίνων», ποὺ φέρνει τόσο σημαντικὴ διευκόλυνσις στὴν ἐκδόσις. Στὸ τέλος, τὸ σπουδαιότερο δὲν εἶναι τὸ σχῆμα, ἀλλὰ τὸ περιεχόμενον, ἡ σωστὴ γραμμὴ, ὁ ζωντανὸς παλμὸς. Ἡ γραμμὴ ὑπάρχει, τὸν παλμὸ μᾶς τὸν μεταδίδουν οἱ ἱδιοὶ οἱ ἀναγνώστες μας, δὲν μένει παρὰ νὰ εὐχρησούμε ἐξωτερικὲς συνθήκας πρόσφορες γιὰ νὰ εὐδωθῆ καὶ νὰ τονωθῆ ἡ προσπάθεια!

Π. Δάλμ.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Στὴ Γαλλικὴ ἔφημερίδα «Nouvelles Littéraires» ὁ J. J. Brousson δημοσιεύει ἄρθρο σχετικὸ μὲ τὸ ἔργο τοῦ Blaise Pascal, ποὺ τόσο ἐξέχουσα θέση καταλαβὴ στὴν ἱστορία τῆς Χριστιανικῆς ἀπολογητικῆς. Τὸν Pascal ὁ ἀρθρογράφος θεωρεῖ σὰν τὸν μεγαλύτερο φιλόσοφο τῆς Γαλλίας. Δὲν προσπαθεῖ τόσο τὸ ἄρθρο αὐτὸ νὰ δώσῃ μιά λύσις στὰ μεγάλα προβλήματα ποὺ γεννήθηκαν ἐπάνω στὴν ἔρευνα τῆς μεγάλης αὐτῆς προσωπικότητος καὶ τοῦ ἔργου της, ὅσο τὸ νὰ τονίσῃ τὴν τεράστια ἐπίδρασις ποὺ ἔσκησε ἡ προσωπικότης τοῦ Pascal, ὄχι μόνο στὸν καιρὸ τοῦ, μα καὶ στὴν εποχὴ μας. Ἡ ἐπίδρασις αὐτὴ ἔγινε φανερὴ καὶ σὲ ἀρνητὲς διανοουμένους, ποὺ ἦταν ἀπόλυτα ἐχθρικό διατεθειμένοι ἀπέναντι στὴ Χριστιανικὴ Πίστι, ποὺ ἦταν καὶ Πίστι τοῦ Πασκάλ.

*

Παίονοντας μέρος στὴς κρίσεις τοῦ Γαλλικοῦ ἡμερησίου καὶ περιοδικοῦ τύπου γιὰ τὸν Paul Valéry ποὺ πέθανε τελευταία, τὸ Γαλλικὸ περιοδικὸ «Vie Intellectuelle», τονίζει τὴν ἐξαιρετικὴν ὀξύτητα καὶ διαύγεια κρίσεως μὲ τὴν ὁποία ὁ μέγιστος Γάλλος ποιητὴς καθώρισε τὰ τραγικὰ προβλήματα τῆς εποχῆς του. Τονίζει ἀκόμα καὶ τὸ ὅτι ὁ Valéry ἔμεινε ξένος πρὸς τὴ Χριστιανικὴ Πίστι, πρᾶγμα ποὺ εἶχε γιὰ συνέπειαν νὰ μᾶς παρουσιάσῃ ἐκεῖνον ἀκριβῶς τὸν τύπο τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ δὲν ἔχει τὴν ἀγάπην καὶ ποὺ γι' αὐτὸ τὸ λόγο δὲν μπορεῖ νὰ συλλάβῃ τίποτα ἀπὸ ὅ,τι ἀποτελεῖ τὴν ἱεραρχίαν τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας. Ἔτσι ἡ κρίσις ποὺ μὲ τόση διαύγεια διαγνώσθηκε, μένει στὸ ἔργο τοῦ Valéry... χωρὶς καμμιά προσωπικὴ λύσεως.

*

Ἡ Γαλλικὴ ἐβδομαδιαία ἔφημερίδα

«Présence» ἀναγγέλλει τὴν προσεχῆ ἐκδόσιν σὲ ἐνιαίον σύγγραμμα, διαφόρων ἐργασιῶν πού ἔκαμε ὁ Γάλλος ἀγγραφεὺς καὶ φιλόσοφος Jacques Maritain στὴν Ἀμερική κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ πολέμου. Ἀνάμεσα σ' αὐτὲς ἀναφέρονται μερικὲς μὲ πολὺ ἐνδιαφέροντες τίτλους, ὅπως «Χριστιανισμὸς καὶ Δημοκρατία», «Ἀρχὲς μιᾶς ἀνθρωπιστικῆς πολιτικῆς» κ.ά.

Τὸ ἴδιον ἐπίσης φύλλο μᾶς κάνει γνωστὸ, ὅτι θὰ κυκλοφορήσῃ προσεχῶς ἓνα καινούργιο βιβλίον τοῦ François Mauriac μὲ τίτλο «Συνάντησις μὲ τὸν Barrès».

*

Οἱ ραδιοφωνικὲς ἐκπομπὲς ἀσχοῦν γενικὰ μεγάλη ἐπίδραση στὴ μορφωτικὴ τοῦ κοινῶ. Γι' αὐτὸ καὶ ἐντελῶς ἰδιαίτερα πρέπει νὰ εἶναι ἡ προσοχὴ πού θὰ καταβάλλεται γιὰ τὸν ἐπιμελῆ καὶ ἀντικειμενικὸ καταρτισμὸ τῶν μορφωτικῶν προγραμμάτων. Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ἔκκεινον πού ζητᾶ καὶ τὸ Temps Présent ἀπὸ τὸν γαλλικὸ ραδιοφωνικὸ σταθμὸ, καὶ διαμαρτύρεται γιὰ ἓνα πνεῦμα ὑλιστικῆς ἀντιμετωπίσεως τῶν ζητημάτων, καθὼς καὶ παραμόρφωση τῆς σκέψεως καὶ τοῦ πνεύματος μεγάλων φιλοσόφων, φαίνεται νὰ ἐπικρατῇ σὲ πολλὰς ἀπὸ τὶς ἐκπομπὰς.

*

Τὸ «Témoignage Chrétien» δημοσιεύει τελευταία μιὰ ἀσπληρὴ κριτικὴ γιὰ δύο βιβλία τοῦ καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας J. P. Sartre καὶ πού σχολιαστικῶν εὐρύτητα ἀπὸ τὸν γαλλικὸ τύπο. Ἔργο χωρὶς πίστη, πού δείχνει τὴ ζωὴ γεμάτη τραγικὰ ναυάγια, γράφει ὁ σχολιαστὴς ἀρθρογράφος. Μὰ ἐκεῖνον πού εἶναι ἀξίω ἰδιαίτερης προσοχῆς, εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ἐπαφαντὰ νὰ γίνονται ἀνεκτὰ στὴ Γαλλία, τουλάχιστον ἀπὸ τὴν ὑγιᾶ μερίδα τοῦ τύπου, ἀγνώσματα πού τοὺς ἀρέσει νὰ κινεῖνται μέσα στη θολωμένη ἀπὸ ἠθικὴ ἀκαθαρσία ἀτμόσφαιρα, μὲ τὴν πρόφασις ὅτι εἶναι εἰσδύον στὰ ἄδυτα τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Ὁ ἀρθρογράφος κένει στὸ σημεῖον αὐτὸ καὶ τὰ παραδείγματα τοῦ Balzac καὶ τοῦ Dostojevski, πού, χωρὶς νὰ ρίχνουν τὴν πνευματικὴ τους δημοφιλίαν στὴ λάσπη, ὑπῆρξαν βαθύτατοι μελετητὲς τῶν ἄδύτων αὐτῶν, καί, μὲ τὴν ἀλήθεια, ὅχι καὶ τόσο ἀσήμαντοι καλλιτέχνες καὶ συγγραφεῖς.

*

Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου πέθανε ἓνας μεγάλος Γάλλος ζωγράφος ὁ

Maurice Denis. Ἐξαιρῶντας τὴ στάση του κατὰ τὴ διάρκεια τῆς γερμονικῆς κατοχῆς ἡ «Présence», τοῦ ἀφιερώνει ὁλόκληρον ἄρθρον καὶ τὸν ἀποκαλεῖ, τὸν κατ' ἐξοχὴν ἀνακαινιστὴ τῆς μοντέρνας θεησευτικῆς τέχνης. Τὸ ἔργο του, ἔργο συνθέσεως τῆς πνευματικότητος μὲ τὴν ὀλικὴ ἀναπαράστασις, χαρακτηρίζεται στὴν οὐσίαν του ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ ἴδιου τοῦ καλλιτέχνη. «Πρέπει νὰ γίῃ ἓνας Χριστιανὸς ζωγράφος, νὰ τιμῶσιν ὅλα αὐτὰ τὰ θαύματα τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὸ αἰσθάνομαι ὅτι πρέπει». Καὶ ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἔνοιε μέσα του τὸ σεβασμὸ πρὸς τὴν Πίστη, μὰ καὶ πρὸς τὴν τέχνη του, κατόρθωσε νὰ ἐπιδράσῃ τόσο βαθιὰ ἐπάνω στὴ σύγχρονον ἀντίληψιν τῆς θεησευτικῆς τέχνης.

*

Γιὰ τὴ σημασίαν τοῦ ψυχικοῦ παράγοντος στὰ διάφορα νοσήματα καὶ γενικὰ στὴ σωματικὴ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου γίνεται πολὺς λόγος στὰ μεταπολεμικὰ ἐπιστημονικὰ περιοδικά. Στὴν ἐλβετικὴ ἰατρικὴ ἐπιθεώρησις «Médecine et Hygiène» ὁ Dr René Jaccard ἀναπτύσσει ἐνδιαφέρουσες ἀποψεις γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ καὶ λέει ὅτι στὴν ἰατρικὴ βιβλιογραφίαν πολλοὶ ἐπιστήμονες ὑποστηρίζουν τὴν ἐπίδρασις τοῦ ψυχικοῦ παράγοντος ὅχι μόνον στὰ λεπτότερα ὄργανα τοῦ σώματος, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ στὰ... δόντια. Πού νὰ ζῶσθε ὁ La Meltree νὰ ἀκκυετέτοια πράγματα γιὰ τὸν ἀνθρώπο—μηχανή, ὅπως τὸν ἤθελε! Καὶ στὸ τέλος τοῦ ἀρθρου του ὁ Jaccard ἀναφέρει τὴ γνώμη τοῦ Α. Huxley πὸς «ὅποια δὴ ποτε κι' ἂν εἶναι ἡ φυσικὴ αἰτία, ἡ ἀντίστασις στὴν ἀρρώστεια συνδέεται ἀναμφισβήτητα μὲ τὴν ψυχολογικὴ κατάστασις τοῦ ἀρρώστου».

*

Μέσα στὸ χάος, πού εἶναι τώρα βυθισμένη μετὰ τὴν ἦττα ἡ Γερμανία, μοναδικὴ δύναμις ἀντιδράσεως, μοναδικὸς φορεὺς θελήσεως γιὰ τὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ, ἐμφανίζεται μονάχα ἡ Ἐκκλησία. Τόσο ἡ καθολικὴ ὅσο καὶ ἡ διαμαρτυρομένη Ἐκκλησία, δείχνουν, ὅπως ἀναφέρουν Ἀγγλοὶ παρατηρηταί, καταπληκτικὴ δραστηριότητα. Οἱ ἄνθρωποι, πού στηρίζομενοι στὴ Χριστιανικὴ Πίστη, τόλμησαν, μονάχοι αὐτοί, νὰ ὀρθωθοῦν ἀπάναντι στὶς κτηνώδεις ἀπαιτήσεις τῆς ναζιστικῆς κοσμοθεωρίας, ἐξακο-

λουθοῦν, μετ' τὸ ἴδιο θάρρος, παλεύοντας με ἀνεπύβλητα ἐμπόδια, τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐπιστροφή τῆς χώρας τους, στὸ χωριστιανικὸ δρόμο. Οἱ μεγαλύτερες προσπάθειές τους, στρέφονται, ὅπως εἶναι φυσικὸ, πρὸς τὴ γερμανικὴ νεολαία, πού ἀφοῦ εἶδε νὰ καταρρέουν ὅλα ἐκεῖνα τὰ ψευτοιδανικά στα ὁποῖα τὴν ἔκανε νὰ πιστέψῃ ὁ Χιτλερισμὸς, βροίκεται τώρα σὲ μιὰ κατάσταση ἀπελπιστικῆς καταπτώσεως καὶ τείνει στὸν νιχιλισμὸ.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Τὸ ἔργο τοῦ ἀμερικανοῦ Μάξουελ Άντερσον «Στὸ γέρμα τοῦ χειμῶνα», πού παρουσιάζει ἡ νεοδρῦτη «Πρωτοποριακὴ Σκηνή» τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν στενὰ καλλιτεχνικὴ του ἀξία εἶναι σημαντικὸ καὶ σὰν ἓνα δείγμα τοῦ δρόμου πού ἔχει πάρει ἡ σημερινὴ «πρωτοπορία». Γιατί ὅσο κι' ἂν τὸ ἔργο αὐτὸ στέκεται μακριὰ ἀπὸ τοὺς ἐξωφρενισμοὺς πού ἦταν ἄλλοτε ταυτῶσμοι μετ' τὸν ὄρο αὐτὸ, δὲν παύει ν' ἀνήκει σὲ μιὰ ἀντιπροσωπευτικὴ θεατρικὴ προσπάθεια, δηλαδὴ στὴν κατηγορίαν τῶν ἔργων πού δίνουν ἔκφραση σὲ σύγχρονες καταστάσεις τοῦ πειρασμένου καὶ διψασμένου πνευματικὰ ἀνθρώπου. Ἡ δράση του, πού ἐξελισσεται κάτω ἀπὸ οὐρανοῦστες, πλημμυρίζει ἀπὸ τὸ χάος τοῦ δημιουργοῦν οἱ καθημερινοὶ διαξίφισμοι τῶν πιὸ διαφορετικῶν ἀπόψεων, ἀπὸ τὴν ἀσυαρτησία πού χαρακτηρίζει μιὰν ἐποχὴ ὅπου ὅλοι τραγουδοῦν μαζί, δικὸ το σκοπὸ ὁ καθένας. Ἄνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους αὐτοῦς—εἶναι ὅλοι νέοι κι' ὁμοῦ ἔχουν κι ὄλα ὁ καθένας τους κι' ἀπόνα ἀνόμοιο δράμα—ἀκούεται σὲ μιὰ στιγμή, ἀπὸ τὸ τροχοφόρο ὄργανάκι, ὁ ρυθμὸς τοῦ μοντέρνου χοροῦ κι' ὅλοι τότε ἀρπάζονται ἀπ' αὐτὸν, ρίχνονται στὴ δόνησή του. Αὐτὲς οἱ κινήσεις πού θὰ μπορούσαν νὰναὶ κι' ἔκφραση κερφιοῦ ὅπως καὶ τρέλλας, μέσα στὸ πλαίσιο τοῦ ἔργου δίνουν τὴν ἐντύπωση ἑνὸς τραγικοῦ χοροῦ, μετ' λαίτ μοτιβ τὸ παραλήρημα, τὴν πιὸ ἀρμόδια ἔκφραση τῆς ἀγῶνας τῆς ψυχῆς ὅταν παντοῦ χτυπάει σὲ κλειστὰ πόρτες. Ἄκόμα χαρακτηριστικὸ μιὰς ἐποχῆς πού καταλαθαίνει πιά πόσο φριχτὰ τὴν ἐκοροῖδεσαν οἱ κάθε λογῆς μοντέρνες θεωρίες, εἶναι αὐτὸ πού λέγεται γιὰ τὸν φρεῦδισμὸ: Ἐνας πικρὸς σαρκασμὸς γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ του φιλοζῶρα!

Ἡ λύση πού δίνεται στὸ τέλος τοῦ ἔρ-

γου μαρτυρεῖ τὸ πικρὸ σὰν φαρμάκι κατακάθι τῆς πείρας πού εἶχε ὀπὸ τὴ ζωὴ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς: Ἡ ὕλικὴ ἐπικράτηση τοῦ κακοῦ τοῦ φαίνεται ἀλύγιστος νόμος. Ἐτοὶ στὸ ἔργο καταφέρνουν νὰ ζήσουν ὁ κακοῦργος (Τρόκ Ἐστρέλα), ὁ ἀρχιμάστορας τῶν κάθε λογῆς συμβιδασμῶν («Ἐσδρας») κι' ὁ δειλὸς πού δὲν τολμᾷ νὰ χτυπηθῆ μετ' τὸ κακὸ (Γκάουθ), ἐνῶ βρίσκουν γιὰ κλῆρο τους τὸ θάνατο ὁ ἠρωϊκὸς ἄντρας (Μίσι), ἡ πιστὴ συντρόφισσά του (Μύριαμ) κι' ὁ ἐγκληματίας πού θέλει ν' ἀφήσῃ τὸ δρόμο τοῦ κακοῦ (Σάντσοου). Ἐδῶ δὲν ἔχει πιά νὰ κάμῃ κανεὶς μετ' κάποια Μαῖρα, πού χτυπάει ἐδῶ κι' ἐκεῖ στὰ τυφλά, δικαίους καὶ ἀδικούς. Ὁ θεατῆς περισσότερο ἀκόμα κι' ἀπὸ τοὺς ἠρωες τοῦ ἔργου πού τοὺς βλέπει καὶ τοὺς ἀκούει πάνω στὴ σκηνή, νοιώθει τὴν παρουσία κάποιας ἄλλης, ἀόρατης ὑπαρξῆς πού λές κι' ἔχει δέσει μ' ἀτοσαλένια σύρματα ὅλους τοὺς κινούμενους ἀνθρώπους καὶ κανονίζει ἔτσι μετ' ἀπόλυτην ἀναγκαιότητα τίς τύχες τους σύμφωνα μετ' μιὰ βούληση μοχθηρῆ, ἀντίστροφη πρὸς τὸν ἐσῶτερο πανανθρώπινο πόθο, σατανικῆ.

Ὅτι μετ' τὴν ἀντίληψή του αὐτὴ ὁ συγγραφέας προβάλλει στὴ θέση τῆς ἀληθινῆς ζωῆς μιὰ ψευτικὴ, τεχνητὴ εἰκόνα της, τὸ μαρτυρεῖ στὴ συνειδηση τοῦ θεατῆ ἡ ἐντύπωσή του πὼς παρακολουθεῖ ζωντανένο πάνω στὴ σκηνὴ ἕνα ν ἐφί ἄλ τ ης. Δὲν εἶναι ἡ ζωὴ, ἡ πραγματικὴ ζωὴ ὅπως τὴν ἐνοιώσαμε, μετουσιωμένη καλλιτεχνικὰ αὐτὸ πού παίζεται ἐκεῖ μπροστὰ του. Εἶναι ἓνα κακὸ ὄνειρο, ἓνας βραχνάς. Τὰ γεγονότα δὲν συνδέονται τῶνα μετ' ἄλλο, ὅπως στὴν πραγματικὴ ζωὴ, μετ' τὸν νόμο ἐκεῖνο τὸν ἀνεξιχνίαστο πού μυρίζει ἀέρα λευτεριάς, ἀλλὰ ἔχουν πέσει ὄλα μαζί, σωρός, στὸ ἓνα μέρος τῆς πλάστιγγας. Κάτι ἀφύσικο, ψεύτικο, πού σοῦ δίνει στὰ νεύρα, ὅπως ἓνας πλαστογραφημένος πίνακας ζωγραφικῆς μεγάλου καλλιτέχνη. Καὶ φυσικὰ, ἀφοῦ οὔτε τὸ ἀληθινὸ νόημα τῆς ζωῆς δὲν δίνει τὸ ἔργο, πὼς νὰ ζητήσῃ κανεὶς κάτι πού βροίκεται μακρύτερα, τὴ θετικὴ λυτρωτικὴ προσφορὰ τοῦ καλλιτέχνη; Ἐδῶ ὁ δραματοῦργος, περιορισμένος κι' αὐτὸς ὅπως κι' ἐμεῖς στὸν κλειστὸ χῶρο τῆς ζωῆς ἐτούτης, ὄχι μόνο δὲν μπόρεσε νὰ βρῆ καὶ ν' ἀνοίξῃ γιὰ μᾶς ἓνα παραθυράκι πρὸς τὸ φῶς καὶ τὸν ἀέρα τοῦ ὑπαίθρου, ἀλλὰ ἔκλεισε πεισματικὰ καὶ τίς μικρὲς χαραμάδες πού κι' ὁ ἀπλοϊκὸς ἀκόμα ἀνθρωπάκος εἶχε ἀνακαλύψει καὶ χαϊρόταν.

Και όμως... Και όμως μ'σ' απ' δλ' αυτά τα σκοτάδια, κάτι υψώνει ο δραματουργός—και η εποχή που δίνει με το έργο του την εικόνα της—σαν παρουσία αξία να την προσηκνύουν όλοι οι τραγικοί, οι ανερμάτιστοι άνθρωποι του αιώνα. Κι' η παρουσία αυτή, ικανή με την ώμορφιά της να δώσει νόημα στην ασυνάρτητη ζωή τους, δεν είναι τίποτ' άλλο παρά η ήθικη προσωπικότητα, αυτός ο μάγος που από την πανάρχαια εποχή δεν έπαυε να γοητεύει την ανθρώπινη καρδιά. Έτσι στο μοντέρνο, το «πρωτοποριστικό» αυτό αμερικάνικο έργο ακόμα κανείς κάτω απ' τους ούρανούτες, μέσα στο ρυθμό του χορού της τελευταίας ώρας, τις ίδιες εκείνες πανάρχαιες αλήθειες, που πρωτακούστηκαν σ' αυτά εδώ τα χώματα, και πρωτοεξάφησαν τα χρυσάφια σήμερα μάρμαρα της άττικής τραγωδίας. Για την αξία του ήθικου κέρδους που στεφάνωνει τον αξιομαχητή—ακόμα κι' όταν χάνει στο ύλικο παιχνίδι, δίνοντας έστω και τη ζωή του—για τη λυτρωτική δύναμη της αγάπης και της συγχώρεσης. Αυτές ανεβαίνουν μές' από το έργο, σαν φως μές' από το χάος και το σκοτάδι. Αυτές στηρίζουν τον ψυχικό σκελετό του Μίο και της Μύρσμ, τρέφουν τις ψυχές τους, τις συντροφεύουν και τις κάνουν ικανές ν' αντιμετώπισουν και το θάνατο. Κι' αυτές είναι η αιτία που οι «κερδισμένοι» της ζωής, όσοι κατάφεραν να την κρατήσουν όπως όπως, ζηλεύουν εκείνους, τους «χαμένους». Τέτοια είναι η όμολογία που κάνει πάνω από τα νεκρά τους κορμιά ο γερο-Εβραΐος Έσδρας.

Από την άποψη αυτή το έργο, φτάνοντας «στο γέρμα του χειμώνα» δείχνει, στην προέκτασή του, από που πρέπει να περιμένουμε την άνοιξη. Και είναι μία χρήσιμη μαρτυρία.

Π. ΚΑΩΝΑΡΗΣ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Φωτεινής Θ. Τζωρτζάκη: «Το ημερολόγιο δύο παιδιών».

Οι εκδόσεις παιδικής λογοτεχνίας στον τόπο μας τελευταία δεν είναι σπάνιες. Αγαπώμενος όμως στα παιδικά βιβλία δύσκολα συναντάς το αξιοπρόσεκτο εκείνο κείμενο που θα σε ενθουσιάσει. Όσοι βγάζουν παιδικά βιβλία ή εξαντλούν τη ζωτικότητα τους στην διακόσμηση ή γράφουν πράγμα-

τα που δεν μιλάν στις πραγματικές ανάγκες των παιδιών μας.

Χαίρεσαι λοιπόν όταν δης παιδικό βιβλίο γραμμένο από άνθρωπο που ψυχικά συνδέεται με το παιδί. Το «ημερολόγιο δύο παιδιών» γραμμένο από την υμναστική νή Τζωρτζάκη, είναι ένα παιδικό βιβλίο που σκοπός του είναι να ψυχαγογήσει το μικρό παιδί, διδακτικώς το και όχι διαστρεβλώνοντας την προσωπικότητά του. Είναι η ιστορία δύο μικρών παιδιών, που, όπως όλα τα παιδιά, είναι γεμάτα ερωτήσεις κι' απορίες. Τα παιδιά, μέσα στις σελίδες του βιβλίου, στο ρωτούν κι' όλο μαθαίνουν. «Από ποιους όμως; Από τους φυσικούς των παραστάτες» τους γονιούς των. Και μάστα από την μητέρα που, άμεσως διαφραίνεται, πως δεν είναι άλλη από την συγγραφέα—παιδαγωγό που, με τό άπλό, το ειλικρινές, το βαθιά ανθρώπινο αίσθημα της, δίνει ένα βιβλίο που και τα παιδιά τρωθεί, σαν κάτι λαχταριστό, αλλά και τους γονείς κι' όσους ενδιαφέρονται για την άγωγή συγγενή. Τίποτα το ψεύτικο, το λογοτεχνικά επιπροσθετο δεν έχουν οι σελίδες του βιβλίου. Δίνουν μιά αναλαμπασία της ζωής με τις παιδικές ανάγκες. Για την συγγραφέα το παιδί δεν είναι παιχνίδι, δεν είναι κοίκα, δεν είναι μιζού σαλονιού, αλλά ολοκληρωμένη προσωπικότης που έχει ψυχή που, πριν απ' όλα, ζητά να πάει απάντηση στις απορίες του, στα ζητήματα και στις ανάγκες του, που μόνο με σεβασμό μπορούμε να τις αντικρύσουμε.

Ο τρόπος με τον όποιον είναι γραμμένο το βιβλίο αποτελεί για τον τόπο μας ένα πείραμα. Το ύφος του είναι λιτό, τολμηρό και πρωτότυπο. Γι' αυτό μιλά όλοισα στην ειλικρίνεια του παιδιού. Οι γραμμορδές, βίβαια, θα βρούν γεγάδια στο βιβλίο της κυρίας Τζωρτζάκη, αλλά η ίδια, όπως φαίνεται, δεν έγραψε ούτε για τους λογάδες μας, ούτε για τους εμπόρους του βιβλίου. Έγραψε για το παιδί. Έγραψε για τα δικιά της παιδιά και για τα παιδιά όλης της γενιάς μας. Μας έδειξε πως, μιά πολιτισμένη μητέρα που σέβεται τον εαυτό της, πρέπει να προσέξει πριν απ' όλα την ανατροφή των παιδιών στα πρώτα βήματά τους, την εποχή που ήρεμα ανατέλλει η παιδική τους ψυχή. Έχωμε έτσι ένα προσεγμένο και καλαισθητό παιδικό βιβλίο βασισμένο σε γερές βάσεις του χριστιανικού πολιτισμού και σε μοντέρνες παιδαγωγικές αντιλήψεις που πιστεύουμε να

ἀποτελέσει τὴν ἀπαρχὴ μιᾶς σειρᾶς παιδικῶν βιβλίων ποῦ θάξῃ σκοπὸν τὴν πλουτίση μὲ καινούργιο αἶμα τὴν ὄναιμικὴ καὶ ἀνεύθυνη παιδικὴ μας λογοτεχνία.

Σ. Καλησπέρης

*

«Ὅτι ἔχομε ὀπύλιτη ἀνάγκη νὰ τονωθῇ ἡ καλὴ, πνευματικὰ προσανατολισμένη, λογοτεχνία μας, μὲ τὸ καλὸ λογοτεχνικὸ περιοδικό, αὐτὸ κανεῖς, νομίζω, δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἀμφισβητήσῃ. Γι' αὐτὸ μὲ χαρὰ χαρτείζομε τὴν ἐπανεκδόσῃ τοῦ περιοδικοῦ «Ἑλληνικὴ Ἐπιθεώρησις» σὲ νέα περίοδος μὰ στὴς ἴδιες τὸν σωστὲς βασικὲς γραμμῆς, ὅπως καὶ ὅταν πρωτοεῖδε τὸ φῶς, ἐδῶ καὶ 35 χρόνια, θὰ μπορούσαμε νὰ πούμε, ἀκόμα πιὸ καθαρῆς τώρα. Ἡ ἴδια διευθύντρια, ἡ κ. Εὐγενία Ζωγράφου, τὸ ἐκδίδει καὶ τώρα, μὰ ἐκάλεσε καὶ δυὸ νέους νὰ ἔχουν μαζί τῆς εὐθύνες καὶ τὸ βάρος γιὰ τὴν ἐκδόσῃ, τοὺς κ. κ. Σ. Χονδρόπουλο καὶ Ν. Γ. Σταθάκη. Τὸ πρῶτο φύλλο τῆς νέας περιόδου, δίνει πολλὰ καλὰς ἐπιτίδες. Ὑλὴ λογοτεχνικὴ—μὲ τὴν εὐρεία ἔννοια τοῦ ὄρου—μὲ συνεργασία πράγματι διαλεκτῆ. Εὐγενική καὶ ἀξιόλογη προσπάθεια τὸ σύνολο, ποῦ πρέπει νὰ τὴν προσέξωμε καὶ νὰ τῆς εὐχρηθῶμε νὰ ὑπερβῇ τῆς δυσκολίας τῶν καιρῶν ποῦ περνᾶμε, νὰ κρατήσῃ γερά καὶ μὲ συνέπεια τὴν γραμμὴ τῆς καὶ ἔτσι νὰ ἀναδειχθῇ ἡ «Ἑλληνικὴ Ἐπιθεώρησις» ὄργανο πολὺτιμο γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀναγέννησῃ στὸν τομέα τῆς τέχνης. Β. Πλ.

*

Μοῦ δόθηκε εὐκαιρία νὰ παρουσιάσω στὶς στήλες τῶν «Ἀκτίνων» δυὸ ἔργασίες τοῦ κ. Κ. Παράσχου. Ἡ μιὰ ἦταν τὸ «Ψηλὸ στὶς κορφές» (Ἀκτίνες 1944 σελ. 191), ἡ ἄλλη τὰ «Φερονόγιατα» (Ἀκτίνες 1945 σ. 31). Τώρα ἔχω ὑπ' ὄφθαλμον μιὰ νέα του ἔργασια. «Ἡ τέχνη γιὰ τοὺς λίγους. Χειρόγραφα καὶ ντοκουμέντα τοῦ Ἀρτίξῃ Μπόρτιξῃ φροντισμένα ἀπὸ τὸ φίλο του Κ. Π.» Στὴ μορφή, ἡ νέα ἔργασια δείχνει τὴν ὀριμανσῃ. Καλοδουλεμένο γράμμα σὸ σατυρικὸ τώρα ἄφρος, τὸ δυσκολότερο νομίζω. Μόνον μιὰ παρατήρησις: Λιγάκι πέρα ἀπὸ τὸ μέτρο ἡ παρεμβολὴ στοιχείων ἀπὸ τὴν ὀρχαία φιλολογία, ἀπὸ τὰ μαθηματικά, ἀπὸ ὅλες τὶς ἐπιστῆμες. Φανερό πως ὁ σ. ἔχει ἐπηρεασθῇ ἀπὸ τὸν Ροῖδη, θέλει ὁμως κι' αὐτὸ τὸ καταστάλαγμα του.

Ὡς γιὰ τὴν οὐσία, τὸν ἀμειλίχον μὰ διακαιότατο ἔλεγχον τῆς νέας μας, τῆς περισσότερες φορὲς ὀλίγελα ἀδεία ἀπὸ ποιηζόμενον, λογοτεχνικῆς παραγωγῆς, εἶναι ὀχι χρειαζόμενον! Β. Πλ.

*

Μὲ τὸ σύντομο δοκίμιον τοῦ ἔδημοσιεύσε ὁ κ. Γιῶργος Θεοτοκάς μὲ τὸν τίτλον «Στὸ κατ' ὄφλι των νέων καιροῦν», παρουσιάζει μερικὰς ὑποδείξεις, τοῦ πρὸς ἐκείνους ποῦ κατεργάζονται τοὺς «νεοὺς καιροὺς». Συνιστᾷ τὴ μετριοπάθεια ποῦ αἰσθάνεται ὁ πνευματικὸς ἀνθρώπος, βλέποντας καὶ κρίνοντας τὴν ἀνθρώπινη προσπάθεια ὄχι κομματισμένη ἀλλ' ἄπαστὴν αἰώνια ῥοῆ τῆς. Ἰδιαίτερα ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ νοσταλγία ποῦ ἐκφράζει (καὶ ποῦ πολλοί, ἀσφαλῶς, τὴν συμμορίζονται) γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ποῦ ἡ ἀνοησῃ δὲν εἶχε ἀκόμο κορυφωθῇ κι' ἔτσι ὁ χριστιανικὴ ἐκκλησία ἔβριζε τὴ σφαραγίδα τῆς στὴ ζωῇ καὶ στὰ ἦθη τῶν ἀνθρώπων. Ποιᾷ ὅμως εἶναι τώρα ἡ καινούργια θεολογικὴ τικότητα ποῦ ζητᾷ ὁ σ.; Εἶναι ἡ ἐπίσῃ τῶν καιρῶν πιὰ νὰ ἐξαοθαρῇ ἡ ἔννοια αὐτή. Π. Κ.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Εἰς τοὺς ἀναγνώστους ποῦ στέλλουν ποιήματα ἐπιθυμῶμεν νὰ ἀνακοινώσωμεν, ὅτι συνιστῆθῃ μιὰ εἰδικὴ ἐπιτροπὴ, εἰς τὴν ὅποιαν πλέον θὰ παραπέμπονται ὅλα ἀναξαιρέτως τὰ ποιήματα ποῦ μὰς στέλλονται. Ἀπὸ αὐτὰ θὰ γίνονται μιὰ ἐπιλογὴ, ἡ ὅποια θὰ δημοσιεύεται, ἐν ὄψει πάντως καὶ τοῦ περιορισμένου χώρου καὶ τοῦ ρυθμοῦ τοῦ περιοδικοῦ, τὸ ὅποιον μόνον ὅμοια ποιήματα ἔμπορεῖ νὰ δημοσιεύσῃ. Ἡ ἐπιθυμία καὶ καθοδήγησις ἐκείνων, ποῦ τώρα ἀρχίζουν, εἶναι κάτι ποῦ μὰς ἀπασχολεῖ, καὶ ἐπιθυμῶμεν νὰ γίνῃ, ὅταν ἀναπνεύσωμεν κάπως ἀπὸ ἀπόψεως τεχνικῶν συνθηκῶν. Ἐν τῷ μεταξύ, ὡς ἐμπιστευόμεθα ὅλοι εἰς τὴν ἐπιτροπῇ, ἡ ὅποια, θὰ ἐκλέγῃ διὰ κάθε μῆνα καὶ ἔνα ὄμο καταλληλότερα ποιήματα, ποῦ ταιριάζουν περισσότερο εἰς τὸ πλαίσιον τῶν «Ἀκτίνων».

δ. Π. Μπετλ. Ἐνταῦθα. Τὸ ὄλον εἶναι ζήτημα συνειδήσεως τοῦ καθενὸς. Πάντως ὡς συγχάρισμα διὰ τὴν πνευματικὴν σας διάν. —κ. Εὐ. Β. α. λ. Θεσσαλονικῆ. Εὐχριστοῦμεν. Τὸ ἐδῶκαμεν εἰς τὴν ἐπιτροπῇ συντάξεως. —Τα κ τ ι κ ὸ ν ἀ ν α γ ν ὸ σ τ ῆ ν. Ἐνταῦθα. Τοιαύτῃ κριτικῇ δὲν εἶναι ἔργον μας.

Σας μόνος σας ἔμπορευται νὰ κάμει σύγκριση ἰδεῶν καὶ νὰ κρίνῃται.—Ἐνα τοῦ Χρ. Ἀγων. Ἐνταῦθα. Ἐχάτε δίχως. Ἐν τῷ μεταξύ, ἄς γίνεταί ἡ θετική δημιουργία. Ἡ κριτική τοῦ κινηματογράφου γίνεται ἀπὸ γενικωτέρως σκοπιᾶς, καὶ δὲν ἐπιλέγει καθόλου τὸ ζήτημα τῆς ὄψαλμότητος διὰ τὸν κλήμα. Ἐς πρὸς τὸ νὰ συνιστῶμεν τὰ καλὰ βιβλία, εἰς αὐτὸ ἀποβλέπομεν καὶ δημοσιεύμενα βιβλιοκριτικά.—κ. Ν. Ἀ. Μακρ. Ἰωάννινα. Ἐὐχαριστοῦμαι. Καὶ συγχάρισμα. Διὰ τὴν συγκεκριμένην περίπτωσιν τοῦ «ἀθέου» δασκάλου γνωρίζομεν καὶ ἐδῶ κάτι τέτοια, ἀλλὰ, τί τὰ θέλετε, ἐκείνο πού χρειάζεται εἶναι, ἐπαναλαμβάνομεν, ἡ θετική δημιουργία, ἡ ποία δαίνει τὴν κενότητα ὅλων αὐτῶν τῶν ἀναχρονισμῶν.—κ. Ἀγγ. Κοζ. Βραχνεῖα Πατρῶν. Ἀπὸ δὲν παραξενεύεσθε, ὅτι οἱ συντάκται τῶν «Ἀκτίνων» δὲν κάνουν ρεκλάμα τοῦ ἑαυτοῦ τῶν, προβάλλοντες μόνον τὰς ἀρχὰς τῶν καὶ διὰ τὸν ἑαυτοῦ τῶν, διὰτὶ παραξενεύεσθε ὅτι δὲν κάνουν ρεκλάμα τῶν ἄλλων; Κατὰ τὰ λοιπὰ ἔβασ «Ἀκτίνων» 1943, σελ. 215.—δ. Γ. Ματρ. Σωτηρίας. Τὸ γράμμα σας μᾶς συνακίνητος. Τὸ ποίημά σας γεμᾶτο ζωῆν, πονεμένην ζωῆν ἀλλὰ ἀληθινήν καὶ δυνατήν. Ἀνεξαρτήτως τοῦ πῶς θὰ τὸ κρίνῃ ἡ ἐπιτροπὴ ἀπὸ ἀπόψεως μορφῆς. Ἡμεῖς σας εὐχαριστοῦμεν καὶ σας παρακαλοῦμεν νὰ συνεχίσετε τὴν γραμμὴν σας. Θὰ νικῆσετε καὶ τὴν ἀρρώστειαν καὶ θὰ τὴν κἀνετε, καὶ αὐτὴν ἀκόμη, παράγοντα ζωῆς καὶ διὰ σας καὶ δι' ἄλλους. «Ἡ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται».—δ. Ν. κ. Ζ. α. φ. Ἰστιάων. Ἐφ' ὅσον δὲν ἔχομεν τὸ κείμενον τῆς διαλέξεως δὲν ἔμποροῦμεν νὰ κρίνομεν καὶ τὴν κριτικὴν τῆς. Δὲν καταπιάνεσθε, καλλίτερα, μὲ θετικωτέραν προσοψῆσιν;—κ. Τ. Σταθ. Βούλαν. Σὰς ἀπαντῶμεν διὰ τῆς ὁδοῦ, τὴν ὁποίαν ὑποδεικνύετε.—κ. Κ. Γ. Γ. Πάτρας καὶ κ. Φ. Μ. Θεσσαλονίκην. Δὲν ἐληγομένημεν ὅσα μᾶς ἐγράφετε, ἀλλὰ περιμένομεν κατάλληλον ἐγκαιρίαν.—κ. κ. Ι. Α. Κ. Ι. Χ. Κ. Ἐνταῦθα. Τὸ ἔβασ καὶ διὰ σας.—κ. Γ. Θ. Ν. κ. Χανιά. Γίνονται τὰ «νόμιμα», ἀλλὰ τὸ κακὸν δὲν σταματᾷ μὲ κρατικὰς ἐνεργείας. Σὰς συγχάρισμα, ὅμως, διὰ τὰς σκέψεις σας.

ΔΙΑ ΤΟΥΣ κ. κ. ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΑΣ
ΤΩΝ "ΑΚΤΙΝΩΝ,"

Αἱ δυσχέρειαι τῶν οικονομικῶν συνθηκῶν μᾶς ὑποχρεώνουν νὰ παρακαλέσωμεν τοὺς κ. κ. συνδρομητάς, νὰ καταβάλουν τὴν συνδρομὴν τῶν τοῦ 1946, ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον.

Ὅσον ἐγκαιρότερον καταβληθῇ ἡ συνδρομὴ, τόσον μεγαλυτέραν ἀξίαν ἔχει διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ περιοδικοῦ.

Ἡ συνδρομὴ εἶναι: ἐτησίᾳ δραχ. 6500, ἐξάμηνος δραχ. 3500. Δυστυχῶς εἰμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ κάμωμεν ἐπιφύλαξιν δι' ἐνδεχομένην προσοχῇ αὔξησιν, ἡ ὁποία πάντως, δὲν θὰ ἰσχύῃ δι' ὅσους ἔχουν ἐν τῷ μεταξύ καταβάλει τὴν συνδρομὴν τῶν.

Παρακαλοῦμεν ἡ συνδρομὴ νὰ καταβάλλεται εἰς τὰ γραφεῖά μας: Ὅδὸς Καρύστη, 14, καθ' ἐκάστην 11-1 καὶ 5-8, πλὴν ἀπογεύματος Σαββάτου καὶ Κυριακῆς, διὰ νὰ περιορισθῇ ὅσον τὸ δυνατόν ἡ κατ' οἶκον εἴσπραξις, ἡ ὁποία εἶναι πολλαπλῶς δυσχερῆς. Ταχυδρομικὰ ἐμβάσματα ἐπίσης εἰς τὸ γραφεῖον, ἐπ' ὀνόματι κ. Δ. Γ. Σταμάτη.

Περιοδικὸν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων»—Γραφεῖα: ὁδὸς Καρύστη 14, Ἀθήναι (1) Τηλ. 35 023.—Ἐπιπέθνος, ἐπιστολαὶ καὶ χρηματικὰ ἐμβάσματα: Δ. Γ. Σταμάτης.—Προϊστάμενος τυπογραφείου: Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομηχάλη 176.—Χειρόγραφα, δημοσιεύματα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.